

ÚZPI

ÚSTAV ZEMĚDĚLSKÝCH A POTRAVINÁŘSKÝCH INFORMACÍ

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Agricultural Economics

ČESKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD

6

ROČNÍK 42 (LXIX)
PRAHA
ČERVEN 1996
CS ISSN 0139-570X

Mezinárodní vědecký časopis vydávaný z pověření České akademie zemědělských věd a s podporou Ministerstva zemědělství České republiky

An international journal published by the Czech Academy of Agricultural Sciences and with the promotion of the Ministry of Agriculture of the Czech Republic

Redakční rada – Editorial Board

Předseda – Chairman

Doc. Ing. Vladimír Jeníček, DrSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Členové – Members

- Ing. Gejza Blaas, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)
PhDr. Stanislav Buchta, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)
Doc. Ing. Juraj Cvečko, CSc. (Agris, Bratislava, SR)
Prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr. h. c. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)
Mgr. Helena Hudečková, CSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)
Doc. Ing. Viera Izáková, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)
Ing. Josef Kraus, CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)
Ing. Bohumil Prouza, CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)
Prof. Ing. František Stěleček, CSc. (Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR)
PhDr. Jana Šindlářová (Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno, ČR)
Prof. Ing. Karel Vinohradský, CSc. (Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno, ČR)
Prof. Ing. Jozef Višňovský, CSc. (Vysoká škola poľnohospodárska, Nitra, SR)
Prof. Ing. Ivan Vrana, DrSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Vedoucí redaktorka – Editor-in-Chief

Mgr. Alena Rottová

Cíl a odborná náplň: Časopis publikuje autorské vědecké statě s agrární tematikou z oblasti ekonomiky, managementu, informatiky, ekologie, sociálně-ekonomické a sociologické. Od roku 1993 zajišťuje kontinuálně problematiku dosud uveřejňovanou ve zrušeném časopise Sociologie venkova. Široké tematické spektrum zahrnuje prakticky celou sféru agrobiznisu, tj. ekonomickou problematiku dodavatelských inputových sfér pro zemědělství a potravinářský průmysl, sociálně-ekonomickou problematiku a sociologii venkova a zemědělství, až po ekonomiku výživy obyvatelstva. Statě jsou publikovány v jazyce českém, slovenském nebo anglickém. Abstrakty z časopisu jsou zahrnuty v těchto databázích: Agris, CAB Abstracts, Czech Agricultural Bibliography, WLAS.

Periodicita: Časopis vychází měsíčně (12x ročně), ročník 42 vychází v roce 1996.

Přijímání rukopisů: Rukopisy ve dvou vyhotoveních je třeba zaslat na adresu redakce: Mgr. Alena Rottová, vedoucí redaktorka, Ústav zemědělských a potravinářských informací, Slezská 7, 120 56 Praha 2, tel.: 02/25 75 41–9, fax: 02/25 70 90, e-mail: braun@uzpi.agrec.cz. Den doručení rukopisu do redakce je publikován jako datum přijetí k publikaci.

Informace o předplatném: Objednávky na předplatné jsou přijímány pouze na celý rok (leden–prosinec) a měly by být zaslány na adresu: Ústav zemědělských a potravinářských informací, vydavatelské oddělení, Slezská 7, 120 56 Praha 2. Cena předplatného pro rok 1996 je 588 Kč.

Aims and scope: The journal publishes original scientific papers dealing with agricultural subjects from the sphere of economics, management, informatics, ecology, social economy and sociology. Since 1993 the papers continually treat problems which were published in the journal Sociologie venkova a zemědělství until now. An extensive scope of subjects in fact covers the whole of agribusiness, that means economic relations of suppliers and producers of inputs for agriculture and food industry, problems from the aspects of social economy and rural sociology and finally the economics of the population nutrition. The papers are published in Czech, Slovak or English. Abstracts from the journal are comprised in the databases: Agris, CAB Abstracts, Czech Agricultural Bibliography, WLAS.

Periodicity: The journal is published monthly (12 issues per year). Volume 42 appearing in 1996.

Acceptance of manuscripts: Two copies of manuscript should be addressed to: Mgr. Alena Rottová, editor-in-chief, Institute of Agricultural and Food Information, Slezská 7, 120 56 Praha 2, tel.: 02/25 75 41–9, fax: 02/25 70 90, e-mail: braun@uzpi.agrec.cz. The day the manuscript reaches the editor for the first time is given upon publication as the date of reception.

Subscription information: Subscription orders can be entered only by calendar year (January–December) and should be sent to: Institute of Agricultural and Food Information, Slezská 7, 120 56 Praha 2. Subscription price for 1996 is 148 USD (Europe), 154 USD (overseas).

IMPLICATIONS OF URUGUAY ROUND FOR CEE COUNTRIES AGRICULTURE¹

There is wide agreement that in the short-term, liberalization of trade resulting from the Uruguay Round will be scarce. However, in the longer-term, the effects can be positive and significant. Even though the Agreement on Agriculture must be considered a partial agreement, which is phased in over five years and which leaves levels of protection in agriculture still high, it does include agreements, decisions and declarations affecting agricultural sectors. For the first time, agricultural trade is beginning to be treated similarly to trade in other sectors. *The liberalization process has begun in agriculture.*

From recent analyses that have been done for some major OECD countries, it emerges that the most binding commitments resulting from the Round would be in the area of *market access requirements* and especially on *limitations on the volume of subsidized exports*, rather than in the area of domestic support. As a result, agricultural world prices could strengthen towards the year 2000. Higher world prices should help CEE country producers, and therefore, export earning opportunities should increase. However, to take advantage of new opportunities, CEE countries may need to substantially improve their processing and marketing systems.

A potential problem associated with the Uruguay Round Agreement stems from the way GATT members were allowed to offer *ceiling bindings*. It would seem that tariff bounds by CEE countries have been set at rather higher levels than the tariff-equivalents of trade restrictions existing during the base period. In such a situation, the pressure of internal producer lobbies will intensify the advantage of tariff ceilings and thus, increase protection. In addition, high tariff protection is attractive to CEE countries that are net food importers as it reduces the need to use budget support for agriculture and generates tariff revenues. In recent years, a number of CEE countries, encouraged by the prospects of eventual EU membership, have introduced *market regulation systems* which are influenced by the Common Agricultural Policy of the EU. Some of these countries have also adopted additional measures (or retained a number of policy instruments from the past) to be used as ad hoc responses to the severe social costs imposed by transition. These market regulation systems run many times against long term market trends, as they use trade and other measures to support agricultural products at prices often much in excess of world level. Aware of these implications, some CEE countries are not seeking to operate these systems at high levels of support, but as minimally distorting safety-net meas-

ures. The problem is, however, that once in place, such mechanisms tend to persist and to create expectations for increased support and protection. In dealing with these protectionist tendencies, the effect of them upon low income food consumers and on long-run resource allocation should be considered.

Another important factor, stemming from the Uruguay Round Agreements, that may have significant influence on CEE countries are EU's *minimum access quotas*. Such quotas are significantly larger than the sum of EU's concessions to the CEE countries under the Europe Agreement, in the case of some pork products, butter, cheese and eggs. For other products, the EA quotas are larger than the minimum access commitments accepted by the EU. These quotas represent, therefore, increased export opportunities for CEE associated countries. There is a need, therefore, to examine the reasons for CEE countries' current under-utilization of existing EA quotas and for taking the necessary remedial actions. This, I trust, will also be analyzed during this seminar.

In general, compliance with the Uruguay Round Agreement obligations will encourage CEE countries to avoid price-distorting policies and achieve their policy objectives by using "*green-box measure*". Nevertheless, CEE countries will need to examine carefully the choice of such measures, on a case by case basis, since not all "green box" measures promote long-run economical efficiency or even equity. This is certainly a topic for in-depth analysis and discussion during the Seminar.

POSSIBLE IMPLICATION OF EU ACCESSION FOR CEE COUNTRIES AGRICULTURE

It has become clear that agricultural issues will figure prominently in the preparation, discussion and negotiations for CEE countries accession to EU. This might seem disproportionate to the economic importance of agriculture which represents only about 2.5% of EU GDP and about 9% in the six associated countries. However, the Uruguay Round experience and the role that agricultural trade policies have played in the enlargement of EU have shown clearly the difficulties with this topic.

The *Europe Agreements* between the EU and some CEE countries (including Slovakia) have been conceived and designed to pave the road for these countries' gradual accession into an enlarged EU. However, the initial operation of these association agreements has

1 These papers were originally prepared by the Food and Agriculture Organization of the United States (FAO) for presentation at the seminar "Future policy frameworks for agriculture: The influence of EU accession and GATT", Bratislava, Slovak Republik, 24.-25. November 1995. They are published here by premission of the Organization.

created some dissatisfaction among associated countries. It seems that the complexity of the EU administrative arrangements makes difficult for CEE exporters to take full advantage of the concession made. It is claimed, that the quota distribution system makes it easier for EU importers to capture the quota rents, thereby reducing some of the incentives to CEE countries exporters. This is problem which, in my opinion, deserves careful and objective examination.

As far as EU accession is concerned, the need to adopt the present *EU system of market organization* (including guaranteed prices, intervention purchasing and accompanying border measures) is questionable from different view-points. The CAP is already changing and there is reason to believe that by the end of any transition period it will have made further progress towards market orientation. It is risky to create, during the transition period, mechanism that could jeopardize agriculture's competitiveness, and which could threaten the recuperation of traditional Eastern markets. In addition, given that consumers in CEE countries spend one third or more of their low income on food, high market price support policies are less affordable in CEE countries than in EU countries. Finally, it is important, at this stage of transition, to avoid policies that, by obscuring market signals, may restrain the process of structural adjustment through which economies grow and adapt.

In conclusion, both EU and CEE countries will need to evolve a mutually consistent set of policies that would facilitate accession into enlarged EU. The CAP is likely to experience further reforms to reduce EU current levels of support. On the other hand, it would appear that CEE countries need to continue their reforms in the direction of more market orientation, combined with greater emphasis on non-distorting rural development policies, as a means of addressing the equity problems in rural areas. It is believed and hoped that the implementation of the Uruguay Round agreement and its subsequent step towards a more open and fair trade, by reducing the gap between levels of agricultural support in EU and CEE countries, will considerably ease future integration of CEE countries into an enlarged EU.

ROLE OF FAO

Slovakia is undergoing the difficulties and strains of rapid economic and social evolution. These involve drastic structural changes that have significant effects on the population. The emergence of a different array of winners and losers, from that prevailing in the past, makes this process politically and socially difficult to manage. There is always the temptation of an easy way out, opting for a secure and well known situation instead of venturing into unknown. The easy way of bringing in short term protection for those initially hurt by the changes, while mortgaging their long term well being. Escape from freedom in the words of Erich Fromm is a temptation all human beings experience during their lives and that many societies do so too.

In this very challenging stage of your history, what can FAO offer?

For one thing, we can offer unbiased, pragmatic advice. We are an institution that belongs to you, we are at *your service*, you own us, yet we are not involved in your internal discussions, we do not have a specific vested interests, however legitimate they may be. We do not claim to be infallible, although we strive to avoid mistakes; we do not claim to bring unquestionable technical expertise, although we strive to provide the utmost knowledge available. We only claim to bring advice that does not have second intentions behind it, its sole aim is to foster the greatest common good of the Slovak people.

A second element we can claim and which we place at your disposal is world-wide experience. FAO, in its now half century's experience throughout the world, has been the witness and sometimes main actor of many success stories as well as many failures, with the latter often teaching much more than the former. Although every country is unique, many societies have faced similar challenges as you and have tried various paths, with also varied results. Trying to follow well tested paths, and avoid those that have proven to lead to dead ends time and again, is an advantage that transition economies can cash upon and which FAO can help you identify. In this way, the stresses of transition can be diminished and rapid growth and development can be hastened for the advantage of your country and of your people.

Maximiliano Cox, FAO, Rome, Italy

POLNOHOSPODÁRSKE OTÁZKY VSTUPU DO EÚ¹

VŠEOBECNÉ OTÁZKY

Načasovanie a podmienky vstupu Slovenska do EÚ budú samozrejme určované hľadiskami siahajúcimi ďaleko za oblasť poľnohospodárstva. Ich hrubé črty boli stanovené na Essenskej schôdzke v decembri 1994. Tieto sa budú postupom času spresňovať a tento proces už začal publikovaním prvej smernice v máji 1995, ktorá vysvetľuje požiadavky na prispôsobenie vnútorného trhu EÚ. Tento dokument obsahuje množstvo podrobností, týkajúcich sa úprav zákonov a noriem pre voľný pohyb hospodárskych zvierat a poľnohospodárskych produktov, špeciálne legislatívy o veterinárnej kontrole, kontrole nezávadnosti rastlín a výživy hospodárskych zvierat, ale neobsahuje nič o dotáciách (podpore) trhových cien a o štrukturálnej politike v rámci CAP (Spoločná poľnohospodárska politika). Ďalším krokom v tomto procese je publikácia ďalších dvoch alebo viacerých článkov v novembri 1995, jeden od DGI (Vonkajšie vzťahy) Európskej komisie týkajúci sa nutnosti všeobecných zmien vo všetkých smeroch politiky EÚ po rozšírení na východ, ďalší od DGVI (Poľnohospodársky a vidiecky rozvoj) o stratégiách v poľnohospodárstve po tomto rozšírení. Žiaden z nich pravdepodobne neprinesie konečné a podrobné nariadenia o tom, ako bude táto politika vyzeráť v čase vstupu, rovnako ako neprinesie presnú časovú schému vstupu. Všetky takéto podrobnosti sa, vyjasnia v organickom procese obsahujúcom vstupy tak z EÚ-15, ako aj z krajín uchádzajúcich sa o členstvo. Takýto je zhruba obsah pojmu „štruktúrované vzťahy“ a „štruktúrovaný dialóg“. Essenská schôdzka sa v tomto ohľade týkala vzťahov a dialógu na najvyššej politickej a oficiálnej úrovni, ale je nevyhnutné, aby tieto prebiehali na všetkých úrovniach. Prvým dôležitým záverom je, že krajiny uchádzajúce sa o členstvo môžu urobiť veľa pre uľahčenie svojho vstupu tým, že sa naň pripravujú, a v neposlednom rade tým, že budú venovať veľkú pozornosť prebiehajúcim diskusiám a plne využijú možnosti na nadviazanie kontaktov so všetkými inštitúciami a členskými štátmi EÚ. Popri tom by mali vnútorne zabezpečiť čo najširšiu verejnú diskusiu o tom, čo znamená vstup do EÚ. V prípade poľnohospodárstva to vyžaduje plynulý proces vzdelávania na všetkých úrovniach tohto odvetvia, v poľnohospodárskych organizáciách, v potravinárskom priemysle, mimovládnych organizáciách a odboroch vlády. Aj dnešné podujatie by preto malo byť jedným z množstva takýchto pracovných schôdzok a seminárov, aké sa často konajú.

Tento príspevok sa pokúša poskytnúť prehľad o všetkých otázkach a problémoch, o ktorých by ste mali byť informovaní a ktoré budú súčasťou vstupných rokovaní. Pristupujeme k nim z hľadiska faktu, že súčasné ro-

kovania sa môžu zaoberať len CAP v jej súčasnej podobe, preto sa diskusia týka CAP z novembra 1995. Je samozrejmé, že táto sa môže zmeniť a nevyhnutne sa zmení, CAP nie je, ani nikdy nebola, statickou politikou. Preto je potrebné pozorne a sústavne sledovať túto diskusiu. Stručne sa zmieňujeme o hlavných hľadáčkách súčasného CAP mechanizmu úpravy trhových cien a o štrukturálnych a ďalších opatreniach, ktoré budete musieť zaviesť. Pre niektoré z týchto opatrení vám nezostane takmer žiadny alebo veľmi malý priestor na rokovanie podľa vlastného uváženia, budete jednoducho musieť dodržiavať všeobecne platné rozhodnutia, avšak v iných otázkach budete môcť rozhodnúť, ako prispôbiť dané opatrenie pre Slovensko. Sú spomenuté i niektoré širšie problémy, ktorých dôležitosť si už pravdepodobne uvedomujete.

Je zrejme, že prvým krokom všetkých týchto príprav je získanie, preloženie a študovanie si zákonných nariadení, ktoré sa týkajú hlavných opatrení v rámci CAP. Keďže mnohé z nich sú značne odborne zamerané a nie je vždy možné im na prvý raz porozumieť, ich súvislostiam a zmyslu; je užitočné získať jednu z komerčne dostupných publikácií, ktoré CAP vysvetľujú. Najobľúbenejšou z nich je „CAP Monitor“ v angličtine, ktorú vydáva Agra Europe vo Veľkej Británii.

ORGANIZÁCIA KOMODITNÉHO TRHU (CMO) V RÁMCI CAP

Najdôležitejšími otázkami sú tu úpravy týkajúce sa cenových dotácií, kontroly produkcie, hraničných opatrení a kompenzačných platieb. Nevyhnutne v nich nebude existovať žiadna voľnosť čo do rozhodovania, či ich uplatniť alebo nie, rovnako ako v prípade hladín cenových dotácií alebo v typoch a úrovni hraničných opatrení. Bude potrebné urobiť inštitucionálne zmeny, ktoré umožnia zavedenie zákonných nariadení ako podkladu pre všetky tieto opatrenia. U komodít, na trhu ktorých budú potrebné zásahy, je nutné vytvoriť príslušný úrad s právnou mocou, prideliť mu rozpočet a spôsob financovania; v príslušných oblastiach priemyslu (napr. mliekárne, mlyny, jatky) je potrebné vyškoliť pracovníkov a informovať ich o zavedenom systéme a o ich možnostiach a zodpovednosti v ňom. Pravidlá a postup zásahov určuje EÚ. Systém spravujú riadiace výbory, ktoré sa často stretávajú v Bruseli. Pracovníci slovenského ministerstva budú musieť získať skúsenosti o priebehu týchto stretnutí a o druhoch rozhodnutí o riadení trhu, ktoré tieto výbory robia. Bude tiež potrebné navrhovať riešenia pre skladovanie verejných zásob niektorých komodít a tiež o platbách súkromným skladovateľom za ich služby.

1 Príspevok prednesený na seminári „Vplyv budúceho členstva v EÚ a Uruguajského kola GATT na vývoj agrárnej politiky“. Seminár sa uskutočnil v rámci projektu technickej pomoci FAO TCP/SLO/4551(T). „Školenie k príprave poľnohospodárskych projektov a k analýze agrárnej politiky“ 24.-25. 11. 1995 v Bratislave.

Druh a úroveň hraničných opatrení teraz vymedzuje Uruguajská dohoda o poľnohospodárstve. Jediným dovoleným druhom dovozných obmedzení sú tarify. Súčasťou rokovanií o vstupe do EÚ bude spôsob harmonizácie slovenských a EÚ taríf. Ak ponecháme bokom otázku prechodného obdobia, nebudú v prípade jednoznačných hladín, ktoré má Slovensko zaviesť, žiadne možnosti na voľnosť v konaní, bezpochyby však budú prebiehať rokovania medzi EÚ a tretími krajinami o kompenzáciách, ktoré by EÚ mala ponúkať, ak sa možnosti vstupu na rozšírený trh znížia vstupom Slovenska, a to buď zvýšením tarifných záväzkov na Slovensku, alebo zľúčením minimálnych vstupných požiadaviek Slovenska a EÚ. Pokiaľ ide o vývoz, budú sa musieť slovenskí obchodníci naučiť, ako funguje systém ponukových súťaží na získanie vývozných dotácií EÚ a úlohou oficiálnych predstaviteľov bude monitorovanie a zavedenie tejto časti systému.

Tretím prvkom riadenia trhu pre komodity sú opatrenia na kontrolu zásob. Čo sa týka ich zavedenia, nebudú v princípe žiadny priestor na konanie podľa vlastného uváženia, zatiaľ čo úroveň, na ktorej budú pôsobiť, je jednou z najdôležitejších premenných, o ktorých sa bude rokovať a uvažovať. Ich zavedenie bude vyžadovať pozornú prípravu príslušných organizácií (spracovateľov mlieka, cukru, vína) tak, aby boli schopné lokalizovať, monitorovať a kontrolovať výrobné kvóty alebo limity na nákup množstva svojich komodít. Pre platby (kompenzácie) za výmeru ornej pôdy (v prípade obilnín, olejnin a bielkovinových plodín) a za počet kusov hospodárskych zvierat (hovädzieho dobytku a oviec) bude treba zhromažďovať podrobné informácie o všetkých zúčastnených farmách (družstvách), ako aj primerané administratívne opatrenia pre kontrolu a monitorovanie súladu účinku týchto opatrení s prijatými záväzkami a pre vyplácanie dotácie jednotlivým poľnohospodárom. Skôr či neskôr bude musieť Slovensko rokovať o kvótach na mlieko a cukor, o výmere obilnín, pri ktorej vznikne poľnohospodárom nárok na dotáciu za obrobeň pôdy a o počte hovädzieho dobytku a oviec, na základe ktorých získa nárok na kompenzačné platby za hospodárske zvieratá. Medzi faktory, ktoré by ste mali vziať do úvahy, je po prvé fakt, že tieto kľúčové čísla budú stanovené (a to hlavne smerom nahor) na veľmi dlhý čas, takže sa vyplatí vynaložiť primerané úsilie na ich získanie už teraz. Ak sa vám podarí dohodnúť sa na kvótach, ktoré následne nebudete schopní plniť, je pravdepodobné, že by sa mohli znížiť. Po druhé, kvóty a limity budú musieť spočívať na nejakých skutočných a overiteľných číslach. Nemožno ich jednoducho vykúzliti zo vzduchu. Ktoré roky sa stanú základným obdobím pre tieto výpočty, to sa pravdepodobne určí pre niekoľko krajín naraz. To zase podčiarkuje, že je veľmi dôležité byť dobre orientovaný v tejto diskusii, aby sa potreby Slovenska mohli brať do úvahy. Po tretie, rozhodnutie o primeranej výške kvót, povedzme na mlieko alebo cukor, závisí od vášho vlastného hodnotenia optimálneho využitia vlastných zdrojov. Politika EÚ pre krajiny pred vstupom by

mala pôsobiť tak, aby sa výška a rovnováha ich produkcie dostala do polohy nutnosti takéhoto hodnotenia a aby výpočet kvót vychádzal z reality. Toto sa samozrejme jednoduchšie vyhlasuje než realizuje, ale v ideálnom prípade by kalkulácie mali spočívať na objektívnej porovnávacej analýze efektivity rozličných sektorov slovenského poľnohospodárstva.

Štvrtým prvkom CAP po roku 1992 sú platby (kompenzácie) za obrobeň pôdy alebo počet kusov hospodárskych zvierat. Sú to poplatky ponúkané výrobcom obilnín, olejnin, bielkovinových plodín, hovädzieho a baranieho mäsa ako kompenzácia za straty z výnosov po cenových obmedzeniach, dohodnutých v reformovanej verzii CAP v roku 1992. Hoci je logické, že kompenzácie za zmenu urobenú raz a navždy nemôžu byť vyplácané donekonečna, v EÚ-15 sa v súčasnosti nevedú nijaké diskusie o ich postupnom zrušení. Je pravdepodobnejšie, že budú pokračovať, ale budú v rastúcej miere viazané na prínosy pre životné prostredie (pravdepodobne pod hľadiskom vzájomného dodržiavania nariadení alebo ekologickej kompatibility), alebo sa budú zdôvodňovať ako sociálne dávky. Ak sa budú diskutie o účele a budúcnosti týchto dávok v posledných piatich rokoch tohto storočia postupne zostrovať tak, ako sa očakáva, novo vstupujúce štáty možno nedostanú príležitosť zúčastňovať sa nich priamo, aj keď by im to nemalo zabrániť o tejto otázke uvažovať a oznámiť možnosti, ktorým dávajú prednosť. Hlavnými problémami sú ciele týchto platieb, podmienky za akých na ne vzniká nárok, ich financovanie (EÚ versus jednotlivé členské štáty) a administratívne hľadiská. Zatiaľ čo dávky zostávajú nezmenené, zďaleka nie je jasné, či sa možno aj naďalej pridŕžiavať jednoduchšej logickej argumentácie typu „vy ste nemuseli znížiť ceny, takže nemáte nárok na kompenzácie“. Toto musí byť predmetom rokovanií, dávky jasne predstavujú druh podpory priameho príjmu a objektívne skutočnosti bezpochyby hovoria v prospech podpory slovenských poľnohospodárov. Tu potom vzniká skupina druhotných otázok, ktoré treba zvažovať. Ako vyzerajú kritéria pre takéto (už existujúce) kompenzácie v slovenskom kontexte? To platí pre všeobecnú a zjednodušenú schému obrobenej pôdy, ako aj pre limity na počet kusov hospodárskych zvierat, pri ktorých vzniká na tieto dávky nárok. Je celkom možné, že v podrobnostiach uplatňovania týchto opatrení sú niektoré prvky, o ktorých je treba rokovať, ak sa na to nájdú dostatočne závažné dôvody.

Zmienili sme sa vyššie, že v prípade cenových hladín a ďalších prvkov CMO uplatňovaných v slovenskom poľnohospodárstve *nevyhnutne* nebude možnosť konať podľa vlastného uváženia. Skúsenosti z predchádzajúcich rozšírení EÚ ukazujú, že v prechodnom období je možné zabezpečiť úpravu cien platných pred vstupom na plne zosúladené ceny, vyskytli sa tiež špecifické úpravy, čiastočné zrušenia a úľavy dohodnuté pre konkrétne produkty a pre konkrétne krajiny (nedávno prípadom sú príplatky na počet kusov oviec vo Fínsku). Problém prechodného obdobia zatiaľ niečo do-

riešený. Krajiny, ktoré sa pripojili k EFTA v januári 1995, nemali takéto prechodné obdobie, bol to vstup typu „veľkého tresku“, s okamžitou a plnou úpravou cien (hlavne nadol). Tvrdí sa, a bezpochyby sa bude tvrdiť aj naďalej, že prechodné obdobia, v ktorých sa ceny medzi členskými štátmi líšia, nemajú existovať, pretože vstup obsahuje aj prístup na jednotný trh bez vnútorných hraníc, a preto aj bez interných colných daní. Toto je však umelé pravidlo a v prípade prospechu pre všetky zúčastnené strany môže byť zrušené. Pre množstvo dôvodov nemusí byť možné odstrániť kontrolu na hraniciach okamžite po vstupe, čím vznikne možnosť uplatnenia vstupných kompenzačných platieb (ACA). Jeden z takýchto dôvodov sa týka agromonetárneho systému, ktorý sa má uplatňovať. Je preto v záujme Slovenska, aby sa zameralo na možné cenové medzery a problémy s prechodom na ceny EÚ, ktoré by vznikli po vstupe, a aby určilo, či si želá zavedenie prechodného obdobia a v akej dĺžke. Táto analýza má vzťah k ďalšiemu dôležitému rozhodnutiu, ktoré musí Slovensko urobiť, a to je výber typu cenovej a trhovej politiky pre obdobie pred vstupom. Hlavnými otázkami, ktoré tu treba brať do úvahy sú: 1) rozpočtové, spotrebiteľské a výrobné dosahy rozličných cenových stratégií (tieto boli vhodne vysvetlené v práci Tanagermana at al., 1995, s použitím modelu ESIM), 2) dlhodobé hľadisko žiaducej úrovne kvantitatívne obmedzovaných produktov (rozobrané vyššie), 3) potreba žiť v rámci medzinárodných dohôd (napr. Uruguajskej), 4) náklady na konečný posun na ceny EÚ. Keď sa už raz Slovensko stane plnoprávnym členom EÚ, zostane mu jediná možnosť, ako zmeniť hociktorý z hlavných parametrov systému podpory trhu, a to je možnosť vytvoriť koalíciu s podobne zmýšľajúcimi ostatnými členskými štátmi v Rade. Keďže bude relatívne malým členom, môže to byť ťažké alebo skoro nemožné v prípade, že táto zmena bude len v prospech Slovenska. Preto je nevyhnutné začať už teraz prehľbovať informovanosť o týchto typoch rozhodnutí, aj keď niektoré z nich sa nerobili už niekoľko rokov. Dôležitým aspektom, ktorému bude čeliť Slovensko a ostatné CEEC štáty v oblasti predvstupovej politiky, je želaný stupeň poľnohospodárskeho súladu a integrácie medzi nimi navzájom. V mojom článku z roku 1995 som predostrel argumenty v prospech názoru, že vzájomná integrácia medzi krajinami CEFTA by priniesla výhody. V princípe bol s týmto názorom vyjadrený súhlas a boli stanovené pomerne ambiciózne ciele na liberalizáciu poľnohospodárskeho trhu medzi krajinami pripojenými k CEFTA. Je celkom možné, že ako bude tento proces postupovať od vysokých princípov k praktickým rokovaniam, zapadne do množstva detailov. Vypláti sa však vydržať toto štádium a pokračovať, pretože po vstupe do EÚ táto integrácia aj tak bude musieť byť dosiahnutá. Poskytnite však dôležité skúsenosti o procese a metódach takýchto rokovaní, nevyhnutne povedie k širokej diskusii medzi štátmi uchádzajúcimi sa o členstvo v EÚ (pričom nie všetky musia byť nutne antagonistické) a vyvinie tlak na CEEC krajiny, aby odstránili as-

poň najvýraznejšie rozdiely v politických nástrojoch a úrovniach. Tieto kroky tiež uľahčia vstupné rokovania EÚ.

Agromonetárne problémy skôr alebo neskôr postihnú uplatňovanie CAP na Slovensku (aj v ostatných CEEC). Problém možno v hrubých črtách jednoducho vysvetliť: za predpokladu, že všetky ceny CAP a dotácie budú odsúhlasené Radou v ECU, budú musieť byť prevedené na Sk, ale v akom kurze? Toto by mal byť pomerne jednoduchý problém, zjavne je výmenný kurz výsledkom trhového kurzu ECU a Sk. Ale čo sa stane, keď aj v čase vstupu bude v makroekonomike slovenského hospodárstva ešte dosť nestability a Sk počas roka devaluje oproti ECU? Ak by agromonetárny systém neexistoval, potom by dotácie a ceny v korunách rástli, čo by uspokojilo poľnohospodárov, ale za cenu ďalšej inflácie cien potravín. Agromonetárny systém uplatňovaný v minulosti umožňoval štátom so slabou menou odložiť zavedenie vyšších cien. Súčasný systém kladie prekážky takýmto odkladom (v krajinách s devalvujúcou menou) a viac sa zaoberá tlakom na zníženie poľnohospodárskych cien v krajinách so silnou menou (ktorému sa tieto energicky bránia). Je na slovenskej vláde, aby sformulovala svoj vlastný pohľad na relatívny prínos pomoci poľnohospodárom alebo spotrebiteľom, a teda aj na ďalší rozvoj agromonetárneho systému. Samozrejme v prípade, že v čase vstupu Slovenska bude existovať menová únia a Slovensko splní potrebné makroekonomické kritériá, v zásade nebude agromonetárny systém potrebný. Táto perspektíva sa však nezdá byť pravdepodobná, takže táto otázka predstavuje ďalší okruh vyžadujúci si určitou prípravu, uváženie a vysvetlenie.

ŠTRUKTURÁLNA POLITIKA A ĎALŠIE OPATRENIA

Takmer všetku pozornosť v doterajšej verejnej diskusii o dosahoch a problémoch sprevádzajúcich rozšírenie EÚ na východ púta otázka trhových režimov CAP a jej následné vplyvy na trhovú rovnováhu a výšku garančných nákladov FEOGA. Na trhovú politiku sa zameriava aj tento článok, vychádzajúc tak z vedomostí a záujmov autora. Pre mnohé CEEC krajiny, Slovensko pritom nevynímajúc, majú však ustanovenia o štrukturálnej politike v rámci CAP takmer rovnakú dôležitosť. Je zrejme, že pre Slovensko je veľmi dôležitý práve širší cieľ štrukturálnych programov, a to vytvorenie moderného a produktívneho poľnohospodárstva. Pre využitie dostupných programov musí Slovensko začať plánovať klasifikáciu svojho územia a vypracovať plány rozvoja vidieckych oblastí, berúc do úvahy najmä tri relevantné súčasti štrukturálnej politiky: Cieľ č. 1 – vývoj a štrukturálne úpravy menej rozvinutých oblastí, Cieľ 5a – urýchlenie úprav poľnohospodárskych štruktúr (t.j. úprava výrobných, spracovateľských a trhových štruktúr pre poľnohospodárstvo a lesníctvo), a Cieľ 5b – podpora rozvoja zraniteľných vidieckych oblastí (teda

napr. takých, kde väčšina obyvateľstva je zamestnaná v poľnohospodárstve, kde je nízka hladina poľnohospodárskych príjmov a nízka úroveň socioekonomického rozvoja). Časť tohto rozhodovacieho procesu vyžaduje podrobnú analýzu optimálnej cesty rozvoja poľnohospodársky znevýhodnených oblastí krajiny. Napríklad, či sú súčasné problémy takého charakteru, že modernizácia má reálnu perspektívu vytvoriť ekonomicky udržateľné poľnohospodárstvo? Ak áno, stáva sa cieľ 5b relevantným. Ak nie, aké formy diverzifikácie poľnohospodárstva, vrátane širšieho rozvoja lesníctva, sú vhodné? V tomto prípade sa treba zamerať na cieľ 5b. Málokto pochybuje o rastúcom význame vplyvov rozličných poľnohospodárskych systémov na životné prostredie. CAP začína prijímať opatrenia zamerané na životné prostredie vo všetkých zložkách svojej politiky, napr. podporu trhových cien na základe podmienky o hustote stád hospodárskych zvierat, v opatreniach na udržiavanie neobrobenej pôdy so „zelenou prikrývkou“ (t.j. divorastúcou vegetáciou) a v štruktúrálnej politike napr. v podobe zmlúv. Zavedlo sa tiež nové nariadenie (2078/92), ktoré definuje agroekologické opatrenia a je súčasťou doplnkových opatrení reformovanej podoby CAP z roku 1992. Únia vyvíja podstatné úsilie a prejavuje aj naozajstnú vôľu urobiť viac pre realizáciu verejne požadovanej podpory ochrany a posilnenia životného prostredia na vidieku. Je to jednak príležitosť, ako zabrániť ďalším škodám, jednak ako napraviť minulé škody, a to spôsobom, ktorý vytvára poľnohospodárstvo ekologicky, poľnohospodársky a ekonomicky udržateľné. Definícia vhodných programov a opatrení na dosiahnutie týchto cieľov nie je jednoduchou záležitosťou. Pre zvolenie takého prístupu, ktorý by maximálne využil tieto opatrenia CAP, je potrebná dostatočná miera informovanosti a prípravy.

OSTATNÉ ASPEKTY A ZÁVER

Všetko doteraz povedané sa týka slovenského pohľadu na EÚ a CAP. Samotná EÚ má veľký záujem o slovenské poľnohospodárstvo a poľnohospodársku politiku. Je jasné, že zo strany EÚ existuje množstvo obáv týkajúcich sa pripravenosti poľnohospodárstva a potravinárskeho priemyslu krajín CEEC na vstup a fungovanie v podmienkach jednotného trhu. Existuje napr. obava, že družstevná forma organizácie poľnohospodárskej produkcie nie je taká efektívna a schopná inovácie ako alternatívne formy. Prevažuje pocit, že voľnejšie pracujúci trh s prenájmom a kúpou pôdy je nevyhnutným sprievodným znakom dynamicky sa rozvíjajúceho poľnohospodárstva. V Súhrnnej správe Komisie o situácii a perspektíve pre krajiny CEEC sa konštatuje, že relatívna neefektívnosť niektorých odvetví potravinárskeho priemyslu sa preukázala zhoršením rovnováhy na potravinovom trhu medzi EÚ-15 a CEEC. Záverom bolo, že hlavnou požiadavkou tohto sektora je „cielená po-

moc pri reštrukturalizácii, modernizácii a diverzifikácii výrobných kapacít“ (CEEC 1995). Žiadny z týchto problémov nebude predstavovať explicitnú podmienku prijatia do EÚ. V EÚ neexistujú žiadne nariadenia o tom, či výrobné prostriedky majú byť vlastnené verejne alebo súkromne, a už vôbec nie o spôsobe ich spravovania. V skutočnosti existuje v EÚ veľký počet typov vlastníctva, rovnako široký rozsah pravidiel a spôsobov priebehu kapitálových a pozemkových transakcií a typov poľnohospodárskych štruktúr. Slovensko si však týchto problémov musí byť vedomé a riešiť ich, ale mali by sa brať vážne a nie ako kritika alebo dokonca zlý úmysel. Podstatné je, že nikto nemá najmenší záujem, aby niektorý významný sektor slovenského potravinárskeho priemyslu utrpel po vstupe dramatický šok. Znamená to presne ovládať cenové a nákladové rozdiely medzi trhmi a poznať normy a výrobné postupy, ktoré je potrebné rešpektovať. Veľkú časť prípravného procesu tvorí preto zabezpečenie úplnej informovanosti o výrobných konvenciách, špecifikáciách výrobkov, normách na všetkých stupňoch priemyslu, o požiadavkách na ochranu zdravia, dodržiavanie hygieny a na zdravie rastlín, či zároveň znamená byť informovaný o schopnosti každého z týchto sektorov, ako prežiť a rozvíjať sa v takomto rámci.

Tento článok podáva stručný prehľad mnohých otázok uplatňovania CAP vo forme, v akej existoval v roku 1995. Zatiaľ čo CAP sa takmer určite bude vyvíjať v nasledujúcich rokoch pred rozšírením na východ, hlavným poslanstvom tohto prehľadu je, že súčasnú diskusiu je potrebné pozorne sledovať a premyslieť, ako sa môžu existujúce či navrhované opatrenia uplatniť v slovenskom poľnohospodárstve. Vytvorte si vlastné štruktúry na uplatňovanie týchto opatrení, takže v čase vstupu vás nič neprekvapí, a pripravte si všetky argumenty, ktoré hovoria v prospech odloženia alebo odlišného uplatnenia týchto nariadení na Slovensku. Súčasťou tejto prípravy je dôkladné oboznámenie sa s inštitucionálnymi základmi tejto politiky v EÚ a s jej postupmi pri prijímaní rozhodnutí týkajúcich sa poľnohospodárstva. Toto je skutočne oblasť, ktorú nemožno našťudovať v nejakom kurze alebo samoštúdiom, je potrebné ju absorbovať v tesnom a vzájomnom kontakte. To je samotný cieľ „štruktúrovaných vzťahov“, vyťažte z nich maximum.

LITERATÚRA

- BUCKWELL, A.: Prieskum trhovej politiky krajín CEEC pred vstupom do EÚ. In: Ekonomické vzťahy východ – západ v poľnohospodárstve. Paríž, OECD 1995.
- Európska komisia: Situácia a perspektíva poľnohospodárstva v CEEC. [Súhrnná správa DGVI/01]. Brusel, 1995.
- TANGERMANN, S. – JOSLING, T.: Poľnohospodárska politika pre strednú Európu a EÚ. Eur. Kom. DGI. Brusel, 1995.

PREDPOKLADANÉ ZMENY AGRÁRNEJ POLITIKY POD VPLYVOM GATT A ASOCIAČNEJ DOHODY¹

SÚČASNÁ POZÍCIA SLOVENSKEHO POĽNOHOSPODÁRSTVA

Poľnohospodárska produkcia na Slovensku prispieva k celkovej tvorbe hrubého domáceho produktu 7,4 %, čo je menej ako priemer za 10 krajín strednej a východnej Európy (KSVE) – 7,8 %, avšak takmer trojnásobok priemeru štátov EÚ (2,5 %). Na celkovej zamestnanosti sa slovenské poľnohospodárstvo podieľa 8,4 %, zatiaľ čo priemer za KSVE je 26,7 % a za EÚ len 5,7%. Z toho vyplýva, že poľnohospodárstvo na Slovensku hrá v celkovej ekonomike menej významnú úlohu ako vo väčšine štátov strednej a východnej Európy.

Základné princípy súčasnej agrárnej politiky Slovenskej republiky sú definované v Koncepcii a zásadách agrárnej politiky, ktoré schválila vláda a parlament. Sú to:

- zabezpečenie potravinovej bezpečnosti štátu, zdravej výživy a výživej dostupnosti obyvateľstva;
- ekonomickú stabilitu, dôchodkovú primeranosť poľnohospodárstva a regionálne vyvážený rozvoj;
- zveľaďovanie a ochranu poľnohospodárskej pôdy, ekologické hospodárenie v krajine, zamedzovanie vstupu cudzorodých látok do potravinového reťazca;
- zachovanie poľnohospodárstva v nekonkurenčných, najmä horských oblastiach ako základnej podmienky rozvoja krajinotvorných, ekologických a sociálnych funkcií a zachovania vidieckeho osídlenia.

Tieto princípy sú viac-menej vlastné agrárnym politikám viacerých vyspelých európskych štátov. Pravda v čase, kedy sa tieto princípy utvárali, bola situácia odlišná od dnešnej. Bolo treba formulovať miesto a smerovanie agrárnej politiky ako takej predovšetkým vo vnútri systému národnej ekonomiky Slovenska. Preto je jednou z jej zásad potravinová bezpečnosť, ktorá možno v krajinách EÚ nezohráva, ale zrejme pri vzniku Spoločnej agrárnej politiky mala aj tu svoj význam – len tak možno vysvetliť vysoký protekcionizmus a podporu v nej obsiahnutú.

Pre Slovensko, ktoré je pomerne chudobné na nerastné zdroje, najväčším prírodným bohatstvom je poľnohospodárska a lesná pôda. Vidiecke osídlenie tvorí viac ako 43 % jeho obyvateľov a historicky, aj keď v pozmenenom rozsahu i obsahu, je späté s pôdou. V koncepcných zámeroch sa preto vychádza zo základnej zásady, ktorou je hospodárne využívanie potenciálu poľnohospodárskej pôdy, disponibilných výrobných a ľudských zdrojov na výrobu potravín a nepotravinárskych surovín pri plnom rešpektovaní ekologických požiadaviek a potrieb ochrany krajiny a udržania vidieckeho osídlenia.

V podpornej politike veľký podiel zdrojov, i napriek rozpočtovému obmedzeniu, je venovaný na dôchodkovú kompenzáciu poľnohospodárov, hospodáriacich v nepriaznivých výrobných podmienkach, najmä v horských oblastiach. Pokračovanie v tejto politike bude nevyhnutné aj v budúcnosti, a to aj pri nevyhnutných paralelných štrukturálnych zmenách.

Druhý segment slovenskej podpornej politiky sa usiluje podporiť nevyhnutnú obnovu výrobných faktorov, ktorá je ohrozená v dôsledku transformačného nákladovo-cenového tlaku, ako aj dať impulzy na rozprúdenie finančných tokov, ktorých viaznutie ohrozuje prevádzkové financovanie poľnohospodárskeho podnikania.

Politika podpory trhu je značne zdržanlivá a platí, že nákupné ceny určuje dopyt spotrebiteľa. Vzhľadom na vysoký podiel výdavkov na potraviny na celkových výdavkoch obyvateľstva, nie je veľký priestor pre zvýšenie dôchodu poľnohospodárov pomocou cenového rastu.

Doterajšia politika bola zameraná hlavne na tlmenie extrémnych dôsledkov liberálnej hospodárskej transformácie na poľnohospodárstvo a celý sektor výživy, na prekonávanie zlyhania trhu, v záujme nevyhnutnej ochrany produkčných zdrojov pred deštrukciou a podporou stabilizácie trhu. Prvoradou úlohou realizácie koncepcných zámerov bolo zastavenie hospodárskeho rozkladu a postupná stabilizácia poľnohospodárskej výroby.

Hospodárske výsledky za rok 1994 a prvý polrok 1995 a určujúce vývojové tendencie už dosť zreteľne naznačujú, že sa úpadok slovenského poľnohospodárstva zastavil a začínajú sa prejavovať signály ústupu krízy i náznaky oživenia niektorých prvkov reprodukčného procesu (oživovanie intenzifikačných vkladov, zastavenie procesu zvyšovania stratovosti a nesolventnosti a ďalšie). Hrubá poľnohospodárska produkcia sa už v roku 1994 zvýšila oproti roku 1993 o 6,2 bodu, približne s rovnakým rastom sa počíta aj v roku 1995. Zlepšovanie hospodárskeho výsledku predstavuje zatiaľ pokles straty. Priemerná strata na jeden ha poľnohospodárskej pôdy sa znížila z 3 175 Sk na 1 417 Sk. Kým v roku 1992 bolo až 90 % podnikov na pokraji bankrotu, v roku 1994 takmer polovica poľnohospodárskych podnikov hospodárila so ziskom, pričom až 85 % podnikov zlepšilo svoj hospodársky výsledok.

Tieto pozitívne výsledky nasvedčujú, že transformované a revitalizované slovenské poľnohospodárstvo má reálnu šancu obstáť v nevyhnutnom procese európskej a svetovej integrácie.

Nové reality, predovšetkým v oblasti integračného procesu, vyžadujú nový prístup k uplatňovaniu agrárnej politiky.

¹ Príspevok prednesený na seminári „Vplyv budúceho členstva v EÚ a Uruguajského kola GATT na vývoj agrárnej politiky“. Seminár sa uskutočnil v rámci projektu technickej pomoci FAO TCP/SLO/4551(T) „Školenie k príprave poľnohospodárskych projektov a k analýze agrárnej politiky“ 24.–25. 11. 1995 v Bratislave.

Ukazuje sa preto nevyhnutným na základe nových skutočností prehodnotiť zámery a ciele Agrárnej koncepcie a zosúladiť ich so zámermi a cieľmi širšieho európskeho regiónu, ktoré taktiež neostávajú nemenné. Podľa Programového vyhlásenia vlády SR by sa práce na novej koncepcii mali ukončiť v roku 1998, kedy by už mali byť známe zásady postupu pričleňovania asociovaných krajín do EÚ a tiež smery a ciele prípadnej reformy Spoločnej poľnohospodárskej politiky EÚ, v ktorej chce nájsť slovenské poľnohospodárstvo v budúcnosti svoju relevantnú pozíciu.

ZAPÁJANIE SLOVENSKEHO POĽNOHOSPODÁRSTVA DO EURÓPSKEHO A SVETOVÉHO INTEGRAČNÉHO PROCESU

O integračných cieľoch slovenského poľnohospodárstva sa síce v Koncepcii a zásadách agrárnej politiky hovorilo, ale považovalo sa to za viac-menej prirodzenú súčasť transformačného procesu, ktorý Slovensko, spolu s ostatnými krajinami strednej a východnej Európy, nastúpilo po roku 1989. Až neskoršie štúdie ukázali na hĺbku rozdielov a bariér, ktoré bude potrebné prekonať pri naplňaní zámerov integrácie.

Východiskom poľnohospodárskej obchodnej politiky Slovenska sú medzinárodné obchodné dohody a pravidlá a z nich vyplývajúce záväzky. Sú to predovšetkým závery a záväzky, ktoré prijala Slovenská republika v súvislosti so závermi Uruguajského kola GATT. Ďalej je to Európska dohoda o pridružení Slovenska k EÚ, EFTA, dohoda o voľnom obchode v strednej Európe – CEFTA, dohoda o voľnom obchode medzi Slovenskom a Slovinskom, dohoda o voľnom obchode medzi Slovenskom a Rumunskom, pokračujú rokovania o voľnom obchode s Bulharskom, Izraelom a Mexikom.

Osobitné a významné postavenie v medzinárodnom obchode majú záväzky vyplývajúce z Dohody o colnej únii medzi SR a ČR. V rozvíjaní a upevňovaní vzájomnej spolupráce a uľahčovaní priamych kontaktov významné miesto majú i bilaterálne rezortné zmluvy s Ruskou federáciou, Ukrajinou, Chorvátskom a ďalšie. Na úseku zahraničných vzťahov sa zintenzívnia spolupráca s FAO.

ZÁVÄZKY VYPLÝVAJÚCE Z UK GATT

Uruguajské kolo rokovaní GATT predstavuje významnú etapu v dlhodobom procese vyjednávania o postupnom odstránení deformácií, ktoré sa vniesli do vzájomného svetového obchodu. Jeho závery ovplyvnili, či ovplyvnia, svetový agropotravinový obchod, ale predovšetkým sa dotýkajú vyspelej Európy so zloži-

tým, ale výrazným systémom podpôr a ochrany trhu s agropotravinovými komoditami.

Výsledky rokovaní UK GATT vytvárajú rámec pre dlhodobú reformu obchodu s poľnohospodárskymi produktami.

Poľnohospodárska dohoda vychádza z troch základných oblastí, vo vzťahu ku ktorým sú prijaté záväzky:

1. prístup na trh
2. domáce podpory
3. exportné dotácie
4. sanitárne a fytosanitárne opatrenia.

Prístup na trh možno dosiahnuť niekoľkými cestami. Pre rozvinuté krajiny s netarifnými bariérami sa tieto prevedú na tarifné ekvivalenty a redukujú počas šiestich rokov v priemere o 36 % u všetkých poľnohospodárskych tovarov oproti priemernému tarifnému ekvivalentu za roky 1986–1988. Vyžaduje sa, aby tarify za jednotlivé komodity boli redukované minimálne o 15 % v priebehu šiestich rokov. Akúkoľvek redukcii taríf nad 15 %, ktorá by viedla k nárastu importu danej komodity, možno vrátiť na 15% minimum. Pre členské krajiny východnej Európy (ktorých colná ochrana bola v minulosti minimálna) bola daná možnosť vybrať si pre stropovanie ciel základňu, ktorá nemá žiaden vzťah k všeobecne platnej základni, ktoré však poskytujú zhruba rovnakú ochranu ako obchodné obmedzenia vo východiskovom období.

Záväzné sú len maximálne tarify a každá krajina môže ľubovoľne uplatňovať tarify nižšie. Aj tam, kde sú dovozné bariéry namieste, vyžaduje sa (za preferenčných podmienok) „minimálny prístup“ na trh do výšky 3 % domácej spotreby v roku 1995 s nárastom do 5 % v roku 2000, alebo „bežný prístup“, ktorý je definovaný priemernou úrovňou importu v rokoch 1986–1988, podľa toho, ktorá hodnota je vyššia. Zabezpečenie bežného a minimálneho prístupu na trh vychádza z požiadavky kompenzácií za uskutočnenie zvýšenia colného ekvivalentu u položiek, ktoré sú predmetom tarifikácie.

Domáca podpora meraná stupňom agregovanej podpory (Aggregate Measure of Support = AMS) s použitím stálych referenčných cien sa redukuje o 20 % oproti úrovni roku 1986. Umožňuje vyňať niektoré komodity z redukcie, pokiaľ agregovaná 20% redukcia bude zabezpečená. Napr. kompenzačné platby v EÚ sú vyňaté z kalkulácie AMS² a tým aj z redukcie. Opatrenia v domácej podpore s minimálnym vplyvom na obchod sú vylúčené zo záväzkov redukcie. Patria sem také podporné opatrenia („zelený balík“), vrátane všeobecných vládnych pomoci, ako je výchova a vzdelávanie, výskum a poradenstvo, ako aj infraštruktúrne opatrenia a opatrenia na zachovanie potravinovej bezpečnosti. Dôležité je, že aj priama podpora dôchodkov producentov (nemajúca väzbu na produkciu) spolu

2 AMS, ktorá bola definovaná pre účely Dohody o poľnohospodárstve ako „ročná úroveň podpory, vyjadrená v peňažnej cene, ktorá je poskytovaná producentom na niektorý poľnohospodársky produkt, alebo produkčne nešpecifikovaná podpora poskytovaná na podporu poľnohospodárskych producentov vo všeobecnosti“. Inými slovami, AMS označuje len tie opatrenia, ktoré deformujú trh (napr. cenová podpora), zatiaľ čo známa PSE (Producer subsidy equivalent = ekvivalent produkčných subvencií) zahŕňa celú oblasť domácich podpôr vyplývajúcich z ochrannej agrárnej politiky.

s programami obmedzovania produkcie, tak isto ako aj pomoc pri štruktúrnom prispôbovaní a platby na realizáciu environmentálnych programov a regionálnych (vidieckych) programov, nie sú zahrnuté do celkovej kalkulácie AMS. V prípade produkčnej špecifikovanej podpory je najvyšší limit platieb 5 % z produkčnej hodnoty jednotlivých produktov. Treba povedať, že definovanie celkovej AMS v tomto zmysle má dôležitú úlohu pri orientácii KSVE vo vzťahu k rozvoju nových vhodných agrárnych politík.

V oblasti domácej podpory viazanej na nominálne menové podmienky cez agregované podporné opatrenia (AMS) je však problémom skutočnosť, že Česká a Slovenská republika, tak ako aj Maďarsko, majú svoje AMS viazané v národnej mene. Vzhľadom na vysokú mieru inflácie je nominálna podpora v mnohých prípadoch už dnes vyššia oproti východiskovej základni, hoci reálna hodnota podpôr je podstatne nižšia (napríklad Maďarsko už teraz vysoko prekročilo svoj záväzok domácej podpory; na druhej strane Poľsko viazalo svoje AMS na USD a je preto menej citlivé na efekty inflácie – pokiaľ bude reálne ceny držať na súčasnej úrovni). Ak by však tieto štáty (vrátane Poľska) chceli vyrovnať ceny v roku 2000 na úroveň Spoločnej agrárnej politiky EÚ, museli by vysoko prekročiť svoje záväzky AMS. Bude zaujímavé vidieť, ako sa Poľnohospodárska komisia WTO vysporiada s takýmito prípadmi, keď bude monitorovať uplatňovanie Dohovorov.

Exportné dotácie: Hodnota priamych exportných dotácií má byť redukovaná o 36 % (východiskové obdobie je 1986–1990) počas šesťročnej implementačnej doby a objem subvencovaného exportu o 21 %. To sú záväzky, ktoré by mali vychádzať z produkčnej špecifikovanej základne členských štátov (na rozdiel od záväzkov v oblasti domácej podpory). Tam, kde subvencované exporty vzrástli oproti východiskovej základni, môžu byť za určitých okolností použité ako východisková základňa roky 1991–1992. Avšak konečný bod redukcie musí byť v každom prípade rovnaký. To znamená, že do roku 1999 môže byť subvencovaný export o niečo vyšší ako v prípade, keď sa zoberie základňa 1986–1990. To je v záujme umožnenia väčšieho prispôbenia sa v prvých rokoch pre tie štáty, kde exportné dotácie vzrástli v posledných rokoch. Exportné dotácie na potravinovú pomoc nie sú predmetom redukcie. Dôležitou zásadou vyplývajúcou zo záväzkov GATT, ktorá je často prehliadaná je, že štáty nesmú subvencovať export žiadnych produktov, ktoré nie sú v ich Programe (listine) GATT uvedené ako subvencované (pretože ich export nebol subvencovaný počas východiskového obdobia, alebo sa to jednoducho prehliadlo). Cenové narovnanie so Spoločnou agrárnou politikou (SAP) bude však v niektorých prípadoch pravdepodobne vyžadovať vysoké exportné subvencie, zatiaľ čo v listine je implicitne stanovená nulová exportná dotácia.

Sanitárne a fytosanitárne opatrenia: Dohoda o takýchto opatreniach je zameraná na potravinovú bezpečnosť a ochranu zdravia. Vyžaduje od členských krajín

uplatniť tieto regulačné opatrenia bez svojvoľnej, alebo neospravedlniteľnej diskriminácie medzi členmi. Národné regulačné opatrenia by mali byť založené na medzinárodných štandardoch, nariadeniach a odporúčaniach. Na báze vedeckého potvrdenia však môžu členovia prijať opatrenia, ktoré majú za následok vyšší štandard zdravotnej ochrany. Dohoda zahŕňa zabezpečenie kontroly, inšpekcie a schvaľovací postup, ako aj požiadavky na transparentnosť regulačných opatrení.

Na základe výsledkov UK GATT platí na Slovensku od 1. 1. 1995 nový colný sadzobník vypracovaný v zmysle Listiny koncesii a záväzkov, ktorý rešpektuje priemerné zníženie ciel o 1/6.

Pre slovenské poľnohospodárstvo záväzky GATT nepredstavujú zásadný problém. Slovenská republika, podobne ako prevažná väčšina krajín strednej a východnej Európy, vykonala požadovanú redukciu domácich a exportných podpôr akosi „v predstihu“, keď vzhľadom na výrazné krátenie subvencíí a iných necenových dotácií od štátu znížila celkový objem podpôr o dve tretiny. Podľa hrubých kalkulácií Slovensko dnes využíva možnosti vyplývajúce zo záväzkov UK GATT vo vnútorných (produkčných) podporách na asi 57 % a v exportných dotáciách dokonca len na 20 %.

Závery UK GATT znamenajú bezpochyby dôležitý krok na ceste k odstráneniu bariér na európskom trhu. Predovšetkým, viac ako tretinová redukcia priamych exportných subvencií na najlukratívnejšom trhu je veľmi významná.

Štáty SVE a taktiež Slovensko očakávali, že efekt UK GATT na ich agropotravinársky obchod sa prejaví v zlepšení cien na svetových agropotravinových trhoch a zlepšení exportných možností pre KSVE, prinajmenšom v krátkodobom výhľade. Ukazuje sa však, že to čomu najmä malé a krehké ekonomiky KSVE musia čeliť, je pretrvávajúci protekcionizmus a podporná politika na medzinárodných trhoch, ktoré sú pre ne dôležité. To platí predovšetkým pre domáce podpory. Celková domáca podpora do poľnohospodárstva môže byť v západných krajinách zachovaná, alebo dokonca sa môže zvýšiť prostredníctvom substitúcie časti trhových podpôr priamymi platbami na útlm produkcie. To zodpovedá existujúcim trendom v Európskej únii, kde podiel priamych platieb na celkovom PSE dosiahol za roky 1993–1994 v priemere 20 %, pričom celkové PSE stúplo na 50 % v roku 1994. Taktiež redukcia v úrovniach exportných subvencií bude do roku 2000/2001 relatívne malá, pretože ako východisková základňa bolo vybrané obdobie (1986–1988), kedy úroveň subvencovania a ochrany bola neobyčajne vysoká. Takto relatívne vysoké absolútne rozdiely medzi úrovňou subvencovania EÚ a KSVE budú pretrvávať so sprievodným efektom na ekonomický potenciál a pozíciu v zahraničnom obchode, prinajmenšom v agropotravinovom sektore.

INTEGRACNÉ SNAHY V RÁMCI KSVE

Formovanie ekonomických a obchodných vzťahov s EÚ v roku 1991 a v roku 1992 bolo tiež výzvou pre

KSVE, že je v ich vlastnom záujme povýšiť revitalizáciu vzťahov medzi nimi samotnými. Táto politická idea bola formulovaná hlavami štátov na Visegrádskom stretnutí v Maďarsku dňa 15. februára 1991. Vtedy sa rozhodli založiť Stredoeurópsku asociáciu pre voľný obchod (CEFTA), ktorá by mala byť formou nového typu ekonomickej spolupráce so zámerom, že bude rozšírená tiež na liberalizáciu obchodu s agropotravinovými produktami.

Negociácie medzi štátmi CEFTA sa uskutočnili v rokoch 1991–1992. Dohody v oblasti poľnohospodárstva sa viedli na bilaterálnej úrovni a výsledky negociácií boli vcelku obmedzené. Colné preferencie boli uplatnené len na asi 30 % aktuálneho tovarového obratu medzi týmito krajinami, väčšinou boli viazané na kvóty. Očakávaná miera zníženia colných poplatkov bola 10 % ročne vo všetkých vzťahoch.

Dôsledky dohovorov na obchod medzi týmito štátmi v roku 1993 boli nepatrné. Začali sa nové negociácie medzi jednotlivými štátmi. Výsledkom bolo, že sa rozsah produktov zahrnutých do vyjednávania trochu rozšíril.

Vnútrošný obchodný obrat CEFTA však naďalej dosahuje len asi 5–6 % celkového obchodu CEFTA, zatiaľ čo Európska únia sa podieľa na poľnohospodárskom obchode CEFTA 50–60 %. Cieľom je podpora poľnohospodárskeho obchodu a poľnohospodárskej výroby.

Poznanské stretnutie predsedov vlád v novembri 1994 prinieslo ciele intenzívnejšieho rozvoja liberalizácie v poľnohospodárskom obchode. Ako nasledujúci krok stretli sa poľnohospodárski ministri vo Varšave v januári 1995, kde bolo navrhnuté znížiť clá na poľnohospodárske produkty o 50 % od 1. januára 1996 a o 100 % od 1. januára 1998. Tento návrh bol potvrdený Zmiešanou komisiou CEFTA (na úrovni ministrov obchodu) vo februári 1995 i na stretnutí ministrov poľnohospodárstva CEFTA v Bratislave v auguste 1995 a boli ustanovení poľnohospodárski experti vykonať negociácie.

Ťažkosti pri týchto negociáciách boli ďalej zintenzívňované tlakom znepokojenej domácej poľnohospodárskej loby a faktom, že v zmysle UK GATT všetky štáty vypracovali nový systém colných taríf, ktorý je v každej krajine iný. Česká republika, Slovensko a Maďarsko uplatnili nový systém od 1. januára 1995, kým Poľsko uplatnilo nový systém od 1. júla 1995. Negociácie expertov dospeli k nasledujúcim dohodám:

- Predbežná dohoda o skupine produktov, ktoré budú zahrnuté do nulového cla medzi všetkými stranami vzájomne a bez kvantitatívnych obmedzení (skupina A).
- Druhá skupina bude zahŕňať produkty s rovnakým clom pre všetky štáty CEFTA (skupina B).
- Skupina týkajúca sa citlivých položiek, strany budú dohadovať bilaterálne redukciu výšky cla. To bude znamenať diferencované clá pre rôzne produkty, ale v ďalšom môžu byť tieto produkty preradené do skupiny A alebo B.

Poľnohospodárski experti by mali zakončiť svoje práce do konca septembra 1995. To vytvorí priestor na

dokončenie nevyhnutných obchodných dohôd a získať súhlas krajín (vlád) tak, aby nové štatúty mohli byť vyhlásené k 1. 1. 1996. Ako výsledok rozhodnutia vykonaného v roku 1995 sa očakáva, že CEFTA privíta Slovinsko ako nového člena od 1. 1. 1996.

Proces liberalizácie poľnohospodárskeho obchodu bude pokračovať aj v roku 1996. V druhej polovici roku zúčastnené strany prehodnotia ich skúsenosti k 1. polroku. Ak to budú považovať za potrebné, bude sa systém modifikovať k 1. 1. 1997. Okrem toho budú tiež vypracované detailné podmienky pre celkovú liberalizáciu poľnohospodárskeho obchodu plánované od 1. 1. 1998.

Súbežne s odstraňovaním ciel sa budú musieť uplatniť ďalšie opatrenia, ako je koordinácia subvenčnej politiky, pravidelný tok trhových informácií, vzájomné uznávanie fytozdravotných, veterinárnych a kvalitatívnych certifikátov a pokračovať v systéme pravidelných konzultácií medzi vládami členských krajín.

Postoj Európskej únie k integračným snahám štátov CEFTA je pozitívny. Očakáva sa, že liberalizácia obchodu v rámci KSVE môže urýchliť prípravu týchto krajín do EÚ. KSVE potrebujú predovšetkým posilniť svoje ekonomické relácie, vrátane relácií agrárneho obchodu.

DÔSLEDKY PRIPOJENIA DO EURÓPSKEJ ÚNIE NA SLOVENSKÉ POĽNOHOSPODÁRSTVO

Integrácia Slovenskej republiky do Európskej únie patrí medzi základné priority zahraničnej politiky Slovenska.

Kodanský summit Európskej rady, konaný v lete 1993, rozhodol o rozšírení EÚ o transformujúce sa krajiny strednej a východnej Európy. Summit Európskej rady v Essene prijal stratégiu prípravy prístupu asociovaných krajín. Doterajším výsledkom predstúpnej stratégie je okrem iného tzv. „biela kniha“ obsahujúca zoznam požiadaviek na prispôbenie a inštitúcií fungovania vnútorného trhu (legislatívy, technických, hygienických a kvalitatívnych noriem, vrátane kontroly a dozoru). Nie je pravdepodobné, že negociácie o vstupe do EÚ sa ukončia pred rokom 2000.

V oblasti poľnohospodárstva znamená integrácia SR do EÚ postupný proces zblížovania a príprav na prevzatie Spoločnej poľnohospodárskej politiky (SAP) krajín EÚ.

Jedným z predpokladov úspešnosti tohto procesu je dôsledné plnenie dohodnutých opatrení a krokov uvedených v Asociačnej dohode.

Negociácie v rámci Asociačnej dohody medzi EÚ, Poľskom, Československom a Maďarskom sa začali koncom roku 1990. Po podpísaní koncom roku 1991 nadobudla Asociačná dohoda čiastočne účinnosť už začiatkom roku 1992 – menovite pasáž o obchode – a plne platí od začiatku roku 1994. Neskôr uzatvorila EÚ Asociačné dohody tiež s Bulharskom, Rumunskom, Slovinskom a s baltickými štátmi.

Napriek proklamovanej asymetrii výhodnosti krokov uvedených v Európskej dohode v prospech SR pokračuje vo viacerých poľnohospodárskych komoditách nepriaznivý vývoj vzájomnej obchodnej bilancie medzi SR a EÚ. Aktívne saldo v roku 1992 sa do roku 1994 zmenilo na mínus 3,7 mld. Sk a za rok 1995 sa očakáva dokonca mínus 5,1 mld. Sk.

V súčasnosti prebiehajú preto rokovania medzi EÚ a asociovanými krajinami o úprave asociačných dohôd v zmysle rozšírenia dovozných koncesií a preskúmania využívania tarifných kvót, ako aj vplyvu subvencovaných vývozov EÚ na poľnohospodárstvo asociovaných krajín.

Poľnohospodárstvo je oblasť, kde možno pri príčleňovaní KSVE očakávať najväčšie ťažkosti. S nereformovanou Spoločnou agrárnou politikou postavila EÚ pred príčleňované štáty cieľ agrárnej politiky, ktorý obsahuje nebezpečie, že pokus o vysporiadanie sa s touto politickou prioritou do skutočného pripojenia je nekonzistentný s domácimi ekonomickými obmedzeniami v štátoch CEEC a s ich záväzkami GATT. Na druhej strane ani EÚ nebude môcť naďalej pokračovať so svojou vysoko dotovanou a chránenou agrárnou politikou. Obrovský produkčný potenciál KSVE sa v stredne a dlhodobom výhľade bude revitalizovať bez ohľadu na pričlenenie do EÚ (i keď možno s väčšími problémami) a predstavuje tak vážnu potenciálnu hrozbu „skleníkovvej“ agrárnej politiky súčasnej SAP a to jednak vo vzájomnom obchode, ale najmä na tretích trhoch. Je preto v záujme oboch strán usilovať sa o to, aby náklady na budúcu agrárnu politiku boli únosné.

Zatiaľ nebola prijatá zásadná a jednoznačná stratégia riešenia agrárnej politiky Európskej únie rozšírenej o nových členov zo strednej a východnej Európy. Európsky výbor požiadal Komisiu predložiť predstavu o tejto otázke v priebehu druhej polovice 1995. Zásadnejšie sa má k tomuto problému vyjadriť tiež decembrové stretnutie predsedov vlád v Madride. Avšak rozvrh a harmonogram pre budúce rozšírenie bude zahrnutý v oveľa širšej debate na Medzivládnej konferencii k všeobecným smerom a urýchleniu ďalšej európskej integrácie začínajúcej v roku 1996. Pokiaľ toto všetko neprebehne, nebude v otázke časového postupu a procedúry rozšírenia na východ jasno, ani pokiaľ ide o to či pripojenie sa udeje masovo alebo postupne.

Toto rozhodnutie ovplyvňujú najmä tieto faktory:

1. Očakávané zvýšenie zataženia rozpočtu EÚ za predpokladu, že sa súčasná Spoločná agrárna politika (SAP) nezmení, alebo zmení len nepatrne. Náklady sa podľa rôznych expertov odhadujú na 24 až 64 mld. ECU.
2. Vstupom šiestich krajín SVE (Bulharsko, Česká republika, Slovensko, Maďarsko, Poľsko, Rumunsko) sa obyvateľstvo únie zväčší o 26 %, výmera poľnohospodárskej pôdy o 53 %, zamestnanosť v poľnohospodárstve o 90 %, ale napríklad hrubý produkt na jedného obyvateľa sa zníži o 79 %.
3. KSVE disponujú relatívne vysokým výrobným potenciálom, ktorý v prípade pozitívnych podnetov vy-

plývajúcich z pripojenia (cenový rast, modernizácia technológie, know-how) by mohol znamenať značné zvýšenie produkcie a nárast neodbytovateľných prebytkov únie.

4. Problémy s realizáciou záväzkov UK GATT pri realizácii SAP v týchto krajinách.

Pri akejkoľvek predpovedi budúcich trendov trhového vývoja v daných podmienkach treba vychádzať z predpokladu možného smerovania ponukovej a dopytovej krivky. Expertné úvahy hovoria, že v priebehu ďalšieho desaťročia svetová populácia vzrastie o cca 1 mld. (predovšetkým v Indii a Číne). Napriek tomu sa očakáva, že pri cca 2% raste ponuky potravín bude táto predstihovať dopyt a zásoby budú naďalej rásť, i keď nie v takej miere ako za posledných tridsať rokov. Tlak na súčasnú európsku podpornú politiku zo strany medzinárodného trhu sa môže znížiť v súvislosti so znížením poklesu svetových cien. Očakáva sa, že rozdiel medzi svetovými a európskymi regulovanými cenami sa zúži ako dôsledok zvýšenia svetových cien v dôsledku uplatňovania dohôd GATT i predpokladanej reformy SAP.

Situácia v krajinách strednej a východnej Európy je z tohto hľadiska omnoho komplikovanejšia, pretože na rozdiel od stabilizovaných pomerov západnej Európy tieto krajiny prekonávajú zásadne transformačné procesy, ktorých dosah nie je overený. Je napríklad ťažko predpokladať, či viac ako 30% pokles spotreby potravín bude dlhodobou stabilizovaný, alebo či s rastom príjmov sa bude zvyšovať. Viaceré úvahy vychádzajú z predpokladu, že krivka dopytu sa nebude podstatnejšie meniť s malým efektom očakávaného rastu príjmov (cez príjmovú elasticitu dopytu) a populácie. Na strane poľnohospodárskej produkcie (ponuky) sa však predpokladá, že sa štáty strednej a východnej Európy vcelku rýchle zotavia z súčasnej recesie. Jedným z dôvodov pre takýto vcelku optimistický predpoklad je, že napriek drastickému absolútnemu poklesu poľnohospodárskej produkcie v štátoch SVE počas transformácie poľnohospodárska produkcia (output) bola stabilnejšia ako produkcia v ostatných sektoroch národnej ekonomiky.

Súčasná slovenská agrárna politika je typická pre transformačné obdobie ako obdobie prechodu k inej kvalite a je obmedzená zdrojovo. Uplatňuje určité izolované prvky trhovej intervencie, známe zo SAP, ale nie je to totožný systém. Doteraz nepoznáme budúcu podobu SAP, ktorá bude platná v čase pristúpenia, preto v politike prípravného obdobia ide predovšetkým o stabilizáciu sektora a zvýšenie jej schopnosti obstať na jednotnom trhu. Dôležitá je oblasť spracovateľského priemyslu, dosiahnutie kvality, šírky sortimentu, hygienickej a zdravotnej bezpečnosti, efektívnosti. Toto vyžaduje investície, ktoré presahujú súčasné možnosti domácej tvorby kapitálu. Boli by žiaduce cieľové opatrenia na podporu vstupu zahraničných investícií.

Zo strany EÚ je nevyhnutné už teraz sformulovať stav SAP v horizontoch pripojenia, aby KSVE mali vodidlo pre svoju agrárnu politiku v prípravnom období.

Pre zosúladienie agrárnej politiky s agrárnou politikou EÚ budú mať rozhodujúci význam nasledujúce reformy SAP, resp. jej pokračovanie v doterajšej podobe. Nech sa už reformy SAP uberajú akýmkoľvek cestami, základný problém integrácie bude pravdepodobne existovať v nezmenenej podobe.

V zásade pôjde o problém prekonania rozdielných cenových úrovní v okruhoch nákupných, spracovateľských a spotrebiteľských cien, spojených s relatívne nižšou úrovňou reálnej kúpnej sily obyvateľstva. Poľnohospodárstvo by síce privítalo vyššiu úroveň intervenčných cien EÚ, avšak otázne je, do akej miery by to bolo akceptovateľné obyvateľstvom pri nezmenenej alebo málo zmenenej úrovni miezd. V tejto súvislosti treba spomenúť aj pravdepodobný inflačný účinok takéhoto cenového pohybu.

Za súčasnej politiky v EÚ-15 bude pre štáty SVE do roku 2000 ťažké dodržať záväzky GATT bez akumulácie prebytkov produkcie. Toto bude dodatočný problém popri existujúcich problémoch SAP, ktorej súčasné náklady na poľnohospodárske podpory predstavujú 113 mld. ECU (vrátane národných nákladov). Okrem toho je to financovanie rozsiahleho a nákladného kontrolného a rozdeľovacieho aparátu, nehovoriac o nadväzujúcich priemyselných odvetviach.

V prechodnom období je prioritnou úlohou zlepšenie výrobnotechnických a marketingových podmienok agropotravinárskeho sektora v našich krajinách s cieľom zlepšiť konkurencieschopnosť a kvalitu produkcie. Ako dôležité sa javí budovanie trhovej infraštruktúry, najmä cenového informačného systému a finančných a úverových mechanizmov výroby a obehu poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov. Veľmi naliehavé je vybudovanie transparentnej a integrovanej organizácie nákupu a obchodu s poľnohospodárskymi surovinami.

Považujeme za jednu z komparatívnych výhod Slovenska relatívnu koncentráciu poľnohospodárskej výroby. Očakávame, že naša odlišná štruktúra nebude prekážkou integrácie, resp. že v okamihu pripojenie nebude spoločná agrárna politika rozlišovať veľké a malé podniky pri rôznych typoch podpôr.

Od členstva v EÚ očakáva Slovensko najmä, že poľnohospodárski prvovýrobcovia budú môcť využívať výhody viac súťažného prostredia na trhu nákupcov poľnohospodárskych surovín ako aj na trhu dodávateľov poľnohospodárskych vstupov a aj lepšiu ponuku služieb finančných a poisťovní.

Slovenská agrárna politika je zameraná predovšetkým na pokrytie domáceho dopytu. Vyplýva to aj z prírodných podmienok a limitovanej disponibilite produktívnej pôdy. Malé slovenské poľnohospodárstvo nie je, a pravdepodobne ani v budúcnosti nebude zamerané na hromadnú exportnú produkciu základných poľnohospodárskych komodít. Má však ambíciu lepšie sa uplatniť na niektorých vybraných segmentoch trhu produktami, v ktorých sa môžu realizovať porovnateľné výhody a zdroje, ako napr. kvalitný slad, množenie niektorých osív, výrobky chovu oviec, prípadne spracovaná zele-

nina, pekárenské výrobky a pod. V prípade účasti zahraničného kapitálu na technologickom vylepšení spracovateľského priemyslu a vybudovaní marketingu by sa mohla časť zdrojov poľnohospodárskych surovín úspešne uplatniť v trhovu zaujímavých výrobkoch.

Vzhľadom na prírodné podmienky Slovenska, ktoré majú na značnej časti územia horský a podhorský charakter poľnohospodárstva, je dôležité zachovať aj naďalej jeho špecifickú podporu. Očakávame, že v oblastiach, kde poľnohospodárstvo je nositeľom osídlenia a zabezpečuje zachovanie tradičného rázu krajiny, ochranu pôdy a využitie prostredia pre rekreačné a oddychové funkcie bude sa jeho podpora môcť lepšie zabezpečiť za spoluúčasti štrukturálnych a regionálnych spoločných fondov.

V prípade pokračovania terajšej SAP v horizonte získania plného členstva, zrejme najcitlivejšou otázkou by sa stala problematika produkčných kvót. Dúfame, že bude možné nájsť spoločné riešenie, ktoré by príliš nepoškodilo niektoré naše produkčné odvetvia, resp. produkčné regióny.

Či už bude postup Európskej únie taký alebo onaký, je pre naše poľnohospodárstvo dôležité, aby sa vyrovnalo nie v cenovej a mimocenovej podpore, ale aby sa vyrovnalo vyspelým zemiám v parametroch efektívnosti a kvality. Aby bolo konkurencieschopné v tých segmentoch, kde na to má všeobecné predpoklady.

Prvoradým predpokladom je revitalizácia poľnohospodárskej výroby a zlepšenie jej technicko-technologickej vybavenosti tak, aby sme dosiahli rovnocenné postavenie s vyspelým poľnohospodárstvom EÚ a mohli sa plne prejavovať naše komparatívne výhody či nevýhody.

Tomuto cieľu musia byť v prechodnom období podriadené aj všetky naše podporné systémy, najmä:

- orientácia podpory na posilnenie parametrov kvality a konkurencieschopnosti, vrátane dočasnej podpory obnovy výrobných faktorov, najmä modernej techniky a technológie, kvalitného rozmnožovacieho materiálu, ale aj kontrolnej a laboratórnej techniky;
- dobudovanie kompatibilnej trhovej infraštruktúry, t.j. distribučnej siete, veľkoskladov, nákupných stredísk, marketingových služieb a pod.;
- dobudovanie pružnej siete trhových a cenových informácií;
- podpora dobudovania špecifickej finančnej infraštruktúry;
- zlepšiť komunikáciu (jazykové znalosti, obchodný styk, reklama);
- osobitný význam má revitalizácia a racionalizácia spracovateľského priemyslu.

Integračný proces je už vlastne realitou. Sme členmi GATT (WTO), uplatňuje sa Európska dohoda, aktívne sa podieľame na liberalizácii agrárneho trhu v rámci CEFTA – naše poľnohospodárstvo musí stále vo väčšej miere čeliť zahraničnej konkurencii na domacom trhu, čoraz viac potrebujú aj naši výrobcovia hľadať pre realizáciu svojich výrobkov odbyť na zahraničných trhoch.

Vstupom do EÚ sa Slovensko zapojí do obrovského trhu so stovkami miliónov spotrebiteľov, ale tiež sa

zapoji do veľmi náročnej súťaže na tomto trhu. Je to veľká šanca, ale aj preverenie našich schopností a komparatívnych výhod a odhalenie nevýhod. Máme vyššiu koncentráciu výroby a zvládnuté technológie, máme kvalifikovanú pracovnú silu, ktorá je zatiaľ lacnejšia ako vo vyspelých štátoch západu. Ale máme nízke parametre užitočnosti najmä v živočíšnej výrobe, máme nedostatočnú marketingovú infraštruktúru, potrebuje-

me obnoviť techniku a technológiu nielen v prvovýrobe, ale aj v spracovateľskom priemysle, chýbajú nám investície, nevieme dosť dobre predávať, nemáme vybudované obchodné zastupiteľstvá.

Ak chceme vstúpiť do EÚ ako rovnocenní partneri, musíme sa zamerať predovšetkým na odstránenie týchto našich komparatívnych nevýhod.

Ing. Anton Pitoňák, Ministerstvo pôdohospodárstva SR, Slovenská republika

Upozornění pro autory vědeckých časopisů

Z důvodu rychlejšího a kvalitnějšího zpracování grafických příloh (grafů, schémat apod.) příspěvků zasílaných do redakce Vás žádáme o jejich dodání kromě tištěné formy i na disketách.

Týká se to samozřejmě těch grafických příloh, které byly vytvořeny v nějakém programu PC (např. CorelCHART, Quatro Pro, Lotus 1-2-3, MS Excel). Vzhledem k tomu, že nejsme schopni upravit a použít pro tisk všechny typy (formáty) grafických souborů, žádáme Vás, abyste nám také kromě originálních souborů (např. z MS Excel typ *.XLS) zasílali grafické předlohy vyexportované jako bodovou grafiku v jednom z těchto formátů:

Bitmap	*.BMP
Encapsulated Postscript	*.EPS
Graphic Interchange Format	*.GIF
Mac paint	*.MAC
MS Paint	*.MSP
Adobe Photoshop	*.PSD
Scitex	*.SCT
Targa	*.TGA
Tag Image File Format	*.TIF

Redakce časopisu

PRÍLEŽITOSTI SLOVENSKEHO POĽNOHOSPODÁRSTVA Z HLADISKA PREBIEHAJÚCICH INTEGRAČNÝCH PROCESOV¹

Príspevok sa zaoberá niektorými otázkami, ktoré sú nevyhnutne späté s ďalším napredovaním nášho agropotravinárskeho sektoru. Ide o hospodárske a politické integračné procesy, ktoré sa dotýkajú strednej a východnej Európy, krajín, ktoré sa rozhodli ísť cestou transformácie svojich ekonomík na ekonomiku trhového typu a medzi ne patríme i my.

Východiskom našej účasti v medzinárodných integračných procesoch a poľnohospodárskej obchodnej politiky sú medzinárodné obchodné dohody a pravidlá a z nich vyplývajúce záväzky. Sú to predovšetkým záväzky a záväzky, ktoré prijala Slovenská republika v súvislosti so závermi Uruguajského kola GATT. Ďalej je to Európska dohoda o pridružení Slovenska k EÚ, Európska dohoda o voľnom obchode (EFTA), Stredo-európska dohoda o voľnom obchode (CEFTA), Dohoda o voľnom obchode medzi SR a Republikou Slovinsko a SR a Rumunskom.

Osobitné a významné postavenie v zahraničnom obchode majú záväzky vyplývajúce z Dohody o colnej únii medzi SR a ČR. V rozvíjaní a upevňovaní vzájomnej spolupráce a uľahčovaní priamych kontaktov významné miesto majú i bilaterálne rezortné zmluvy s Ruskou federáciou, Ukrajinou, Chorvátskom a ďalšie.

Hrubá poľnohospodárska produkcia sa už v roku 1994 zvýšila oproti roku 1993 o 6,2 bodu, približne s rovnakým rastom sa počíta aj v roku 1995. Zlepšovanie hospodárskeho výsledku predstavuje zatiaľ pokles stratovosti podnikov. Priemerná strata na 1 ha poľnohospodárskej pôdy sa znížila z 3 175 Sk na 1 417 Sk. Kým v roku 1992 bolo až 90 % podnikov na pokraji bankrotu, v roku 1994 takmer polovica podnikov hospodárila so ziskom, pričom až 85 % podnikov zlepšilo svoj hospodársky výsledok.

Tieto pozitívne výsledky nasvedčujú, že transformujeme a revitalizujeme sa slovenské poľnohospodárstvo má reálnu šancu obstať v nevyhnutnom procese európskej a svetovej integrácie.

FAKTORY URČUJÚCE POZÍCIU SLOVENSKA NA INTEGRUJÚCICH SA TRHOCH

Poľnohospodárska produkcia na Slovensku dlhodo- bo zabezpečuje úroveň sebestačnosti krajiny v produk- cii potravín mierneho pásma. Vzhľadom na prírodné podmienky a disponibilitu hlavného výrobného zdro-

ja – pôdy (na 1 obyvateľa pripadá 0,46 ha poľnohospo- dárskej pôdy a 0,28 ha ornej pôdy) možno očakávať, že ani v budúcnosti sa nedostane do pozície výraznejšieho čistého vývozu. Podiel agropotravinárskych dovozov na celkovom importe osciloval v poslednom období v rozmedzí 5–10 %, kým podiel na celkovom vývoze sa podieľal približne 6–7 %. To znamená, že v pod- mienkach jednotného európskeho trhu neovplyvní vý- znamnejšie medzinárodnú ponuku základných poľno- hospodárskych komodít. Naopak, v dôsledku menej vyvinutej spracovávateľskej a marketingovej infra- štruktúry budú musieť domáci producenti čeliť zostre- nej konkurencii na domacom trhu spracovaných poľno- hospodárskych produktov.

V teritoriálnej štruktúre nášho agropotravinárskeho obchodu zaujíma najvýznamnejšie miesto Česká repub- lika. Napríklad vlni sme do nej vyviezli tovar v hod- note vyše 7 mld. korún, čo predstavovalo 55 percent všetkých našich poľnohospodárskych a potravinárskych vývozov. Doviezli sme výrobky za takmer 7,4 mld., čo je 37 % všetkých dovozov. Na druhom mieste, čo do objemu vývozov a dovozov, sú krajiny EÚ. Doviezli sme z nich tovary za 5,6 mld. korún, čo je 28 % všet- kých dovozov a vyviezli výrobky za 1,9 mld. Sk, čo je približne 15 % všetkých dovozov. Významnými partnermi pre vývoz sú však aj nástupnícke štáty býva- lého Sovietskeho zväzu (s takmer rovnakým objemom vývozu ako do EÚ), s ktorými dosahujeme kladnú bi- lanciu obchodu, balkánske štáty a pre niektoré komo- dity (sušené mlieko, syry) aj krajiny Stredného a Dale- kého východu.

Vlni a v tomto roku sa bilancia nášho obchodu s Českou republikou mení v náš prospech, kým bilan- cia obchodu s EÚ sa nevyvíja priaznivo a náš deficit sa zväčšuje.

Naše poľnohospodárstvo nie je zamerané na hro- madnú exportnú produkciu základných poľnohospodár- skych komodít. Máme však ambíciu lepšie sa uplatniť na niektorých vybraných segmentoch trhu produktami, v ktorých sa môžu realizovať naše porovnateľné výho- dy a zdroje, ako napr. kvalitný slad, množenie niekto- rých osív, výrobky chovu oviec, prípadne spracovaná zelenina, pekárenské výrobky a pod. V prípade účasti zahraničného kapitálu na technologickom vylepšení spracovateľského priemyslu a vybudovaní marketingu by sa mohla časť zdrojov poľnohospodárskych surovín úspešne uplatniť v trhovom zaujímavých výrobkoch.

1 Príspevok prednesený na seminári „Vplyv budúceho členstva v EÚ a Uruguajského kola GATT na vývoj agrárnej politiky“. Seminár sa uskutočnil v rámci projektu technickej pomoci FAO TCP/SLO/4551(T) „Školenie k príprave poľnohospodárskych projektov a k analýze agrárnej politiky“ 24.–25. 11. 1995 v Bratislave.

Pri hľadaní odpovede na otázku vplyvu budúcej plnej európskej integrácie Slovenska na ekonomické podmienky domáceho poľnohospodárstva je zatiaľ veľa nevyjasnených predpokladov. Možno však odhadovať, aké by boli rozdiely pri uplatňovaní jednej či druhej vedúcej stratégie začleňovania, ako sa tieto vykryštalizovali v doterajších koncepcných úvahách a modelových prepočtoch západoeurópskych expertov. Týmto stratégiami sú (a) pokračovanie v terajšej SAP s vysokou trhovou intervenciou a administratívnym obmedzovaním produkcie (status quo) alebo (b) radikálna liberalizácia SAP s priblížením cenovej hladiny jednotného trhu svetovým cenám a podpora poľnohospodárov prostredníctvom priamych platieb bez väzby na dosahovanú produkciu.

Bez ohľadu na typ stratégie, pozícia nášho poľnohospodárstva bude ovplyvnená v podmienkach jednotného trhu vývojom makroekonomických podmienok, a to rastom domáceho produktu (ako zdroja prírastkov domáceho kúpyschopného dopytu za súčasného znížovania podielu výdavkov na potraviny na celkových výdavkoch obyvateľstva), tempom inflácie a vývojom menového kurzu. (Např. výraznejšie zhodnocovanie národnej meny by zhoršovalo trhové pozície domácich výrobcov a stimulovalo dovozy relatívne lacnejších potravín. V tejto súvislosti nemožno zabúdať, že budeme na jednom trhu bez hraničných obchodných bariér so štátmi s nákladovo konkurenčnou agrárnou produkciou).

Napriek tomu, že pre ponuku a cenu vstupov, keďže, ak sú priemyslovými výrobkami, už v súčasnosti sú liberalizované, plná integrácia neprinesie výrazný obrat. Zmena pri úplnom členstve bude spočívať v zlepšení podmienok pre marketingové aktivity, poskytovanie výrobných a finančných služieb zahraničných firiem. Prejaví sa voľný pohyb nielen tovaru, ale aj kapitálu, služieb a osôb. Dostupnosť inputových faktorov bude limitovaná len tvorbou zdrojov a menovým vývojom. Možno očakávať zlepšenie prístupu k úverovému kapitálu, najmä prostredníctvom dodávateľského a odberateľského úveru. Bude pretrvávajúci problém úverových záruk, pretože oddelenie vlastníckych a užívateľských vzťahov k poľnohospodárskej pôde ako novej úverovej zábezpeky bude pravdepodobne dlhodobejšie zachované.

Cena pôdy a nájmu sa bude vyvíjať pri „liberálnom“ variante vývoja odlišne ako pri variante „status quo“.

Po vstupe do Európskej únie sa ocitneme na obrovskom otvorenom trhu s vyše 400 miliónmi spotrebiteľov, na ktorom budeme súťažiť s ponukou nielen terajších 15 členských štátov, ale aj ďalších transformujúcich sa krajín, ktoré vstúpia spolu s nami.

Pre naše možnosti uplatniť sa na tomto trhu bude rozhodujúca kompetitívnosť našich výrobkov. Aj keď EÚ ako celok je v súčasnosti sebestačná, až vysoko prebytková, vo všetkých agropotravinárskych komoditách s výnimkou ovčieho mäsa, olejnatých semien a tu-

kov, trhy jednotlivých krajín sú otvorené tak pre obchod v rámci únie, ako aj dovozy z tretích krajín. Podiel potravinových dovozov na celkovom dovoze sa pohybuje od 9,8 po 14,5 %, čo je viac ako v Slovenskej republike. Z hľadiska tejto vyššej otvorenosti trhov treba posudzovať aj príležitosti Slovenska na uplatnenie jeho agropotravinárskych výrobkov v medzinárodnom obchode.

V súčasnom období sa prioritnou úlohou javí zlepšenie marketingových podmienok poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu SR. Dôležitým sa javí budovanie trhovej infraštruktúry, najmä cenového informačného systému a finančných a úverových mechanizmov výroby a obehu poľnohospodárskych a potravinárskych komodít. Naliehavou úlohou je vybudovanie integrovanej a transparentnej organizácie nákupu a obchodu s agrárnymi surovinami. Je prekvapujúcim faktom, že sa v tomto smere prejavuje nedostatok iniciatívy prvovýroby.

Pre náš spracovateľský priemysel je dôležité, aby si zachoval aj v podmienkach jednotného trhu svoje postavenie na trhu domácom. Vážnym konkurentom mu budú medzinárodné spoločnosti, etablované už teraz v spracovateľskom priemysle Poľska, Maďarska, Českej republiky, príp. Slovinska.

Podmienkami preto sú:

- zachovanie cenovej výhodnosti poľnohospodárskych surovín domáceho pôvodu pri štandardnej kvalite;
- koncentrovanie a špecializovanie potravinárskych výrobcov (reštrukturalizácia) na základe racionálnych podnikateľských koncepcií;
- vytváranie značkového image domácich produktov spolu s kvalitou prevyšujúcou bežné dovozové produkty;
- zvýšenie účasti zahraničného kapitálu v domácich firmách;
- vytvorenie silných vertikálne previazaných odbytových štruktúr (supermarketové reťaze atď.), pravdepodobne tiež s uplatnením zahraničného know-how.

POZÍCIA AGRÁRNEJ POLITIKY SR AKO ČLENA GATT

Uruguajské kolo GATT komplexne definuje podmienky uplatňovania prístupu na trh, poskytovania domácich podporných a exportných dotácií. Tým sa postupne vytvárajú v zásade rovnocenné podmienky pre všetky členské krajiny GATT/WTO pre uplatňovanie colnej ochrany a preferenčného prístupu na trh. Zavedením UK GATT v jednotlivých členských štátoch sa každý štát zaväzuje nezvyšovať colné sadzby a súčasne zrušiť netarifnú ochranu (v SR vyrovnávacie dávky) pri jej tarififikácii, t.j. premietnutí do cla. Takéto clo však podľa priemernej redukcie o 36 % v priebehu šiestich rokov pri podmienke minimálnej redukcie cla u každého výrobku o 15 %. Tieto podmienky sú záväzné pre všetky členské štáty WTO.

Súčasne sa vytvoril inštitút tzv. minimálneho a bežného prístupu na trh, keď u každej položky, kde bola

tarifikácia netarifných nástrojov, musí členský štát WTO poskytnúť preferenčný (zvýhodnený) prístup na svoj trh v závislosti od úrovne dovozov danej komodity v základnom období. Tieto importy sú predmetom cla platného pred tarifikáciou, t.j. bez aplikovania necolných prekážok obchodu. Tým na stanovený objem sa výrazne zvyšuje prístup na trh práve tých štátov, ktoré mali silnú ochranu. Objem tohto zvýhodneného importu sa u minimálneho prístupu na trh zvyšuje z 3 % v roku 1995 na 5 % v roku 2000 z domácej spotreby danej komodity v základnom období. Pri bežnom prístupe na trh predstavuje kvóta prístupu na trh objem dovozu daného tovaru základného obdobia prevyšujúci 5 % domácej spotreby.

V oblasti domácich podporných prijali záväzky znížiť v priebehu šiestich rokov úroveň domácich dotácií o 20 % v porovnaní so základným obdobím. Tento záväzok je pre SR splniteľný, keďže aj v roku 1995 značne prevyšuje úroveň záväzkov SR v GATT/WTO, t.j. úroveň dotácií poskytovaných zo štátneho rozpočtu, keď SR môže na rok 1995 v zmysle záväzkov v UK GATT použiť až cca 12,2 mld. Sk, na rok 1996 cca 11,8 mld. Sk a na rok 2000 cca 10,1 mld. Sk.

Rovnako sa prijali záväzky v oblasti exportných dotácií – redukovať v priebehu šiestich rokov objem exportných dotácií o 36 % v porovnaní s hodnotou v základnom období a o 21 % znížiť objem dotovaných exportov. Limit exportných dotácií pre SR na rok 1995 predstavuje cca 2,4 mld. Sk, pričom očakávané poskytnutie vývozných dotácií na tento rok nepresiahne 1/7 daného limitu. Limit na rok 1996 je vo výške cca 2,3 mld. Sk a na rok 2000 vo výške cca 1,6 mld. Sk.

Výsledky Uruguajského kola mnohostranných obchodných rokovaní je možné celkovo zhodnotiť nasledovne:

- Dochádza k podstatnému zlepšeniu prístupu na svetové trhy s priemyselnými a poľnohospodárskymi výrobkami v dôsledku rozsiahleho zníženia ciel, odstránenia množstevných bariér a zníženia subvencovania najmä u agrárnych exportov, odbúranie pohyblivej netarifnej ochrany.
- Sprísnenými pravidlami pre používanie necolných prekážok sa zlepšuje ochrana práv duševného vlastníctva a aplikovaním dohody v oblasti služieb sa vytvára stabilné obchodné prostredie.
- Celkové dohodnuté výsledky sa pozitívne prejavujú v rozvoji obchodu a rastu príjmov z obchodných operácií. Podľa výpočtov OECD a Svetovej banky sa očakáva v roku 2005 nárast objemu svetového obchodu o 12 % v porovnaní s objemom obchodu, ak by sa UK GATT neukončilo. Zlepšenie prístupu na trh a obmedzenie dotovania najmä poľnohospodárskych výrobkov by malo zvýšiť svetové príjmy okolo 210–270 mld. USD.
- Pozitívne bude ovplyvnený aj ekonomický rast a investičná činnosť, zvýši sa hospodárska súťaž, očakáva sa zníženie nákladov na výskum a vývoj, ako aj na reštrukturalizáciu priemyselnej a poľnohospodárskej výroby.

Súčasnou Záverečného dokumentu UK GATT je 28 dohôd alebo ministerských rozhodnutí a prehlásení. Priamo agrárneho sektoru a obchodu sa popri Dohode o poľnohospodárstve (prístup na trh, domáce a exportné podpory) týka aj Dohoda o sanitárnych a fytosanitárnych opatreniach. V zmysle dohody je povolené štátom zavádzať príslušné sanitárne a fytosanitárne opatrenia, avšak iba do rozsahu nevyhnutného na ochranu života ľudí, zvierat alebo zdravotného stavu rastlín, pričom tieto opatrenia by nemali arbitrážne alebo nespravodlivo diskriminovať obchod medzi zmluvnými stranami, kde prevládajú identické alebo podobné podmienky.

Realizáciou uvedených cieľov UK GATT sa zvýši možnosť nášho exportu aj nosných položiek na trhy ekonomicky vyspelých štátov, avšak pri súčasnom potvorení nášho trhu v rámci minimálneho a bežného prístupu na trh ako aj postupnej redukcie cla.

ASOCIAČNÁ DOHODA SR S EÚ

Už od 1. marca 1992 upravovala tzv. Dočasná (Interim) dohoda ekonomicko-obchodné vzťahy medzi pôvodnou ČSFR a EÚ. V zmysle dohody sa zriaďovala medzi oboma subjektami zóna voľného obchodu s priemyselnými výrobkami. V oblasti poľnohospodárskeho obchodu si obe strany poskytli koncesie na vybrané komodity obojstranného záujmu. EÚ nám poskytla koncesie najmä na nasledujúce komodity: husy, kačice, morky, kurčatá, hovädzí dobytok, hovädzie a bravčové mäso, živé ovce a mäso z nich, sušené mlieko, maslo, syry, vajcia, jačmeň, múka, slad, mäsové konzervy, chmeľ, vybrané ovocie a zelenina. Na druhej strane aj my sme poskytli koncesie na vybrané položky exportného záujmu EÚ, popri tropickom ovoci aj jogurty, maslo, syry, vybrané ovocie a zelenina, mäsové konzervy.

V rámci prechodného päťročného obdobia nám EÚ redukovala úroveň svojej ochrany: pri komoditách s aplikovanou netarifnou ochranou (vyrovnávacími dávkami) nám poskytla redukcii týchto dávok o 50 až 60 %, pri ostatných agrárnych koncesovaných tovaroch znížila colné zaťaženie. Na strane nášho importu sa postupne v priebehu päťročného obdobia redukuje clo na 50 % zo základného cla roku 1992. Pritom na oboch stranách sa postupne v priebehu piatich rokov zvyšujú koncesné kvóty.

Deklarovaným cieľom Dočasnej dohody bola asymetria v prospech asociovaného partnera EÚ. Preto EÚ jednostranne už od roku 1992 začala poskytovať colné úľavy na náš vývoz tzv. spracovaných poľnohospodárskych výrobkov. Ide o jogurty, margarín, cukrovinky, kakaový prášok, čokoládu, sladový výťažok, cestoviny, spracované obilie, pekárske výrobky, extrakty a esencie, droždie, potravinové prípravky, zmrzlinu, sladené nealkonápoje, pivo, vermút, liehoviny. V súlade s textom dohody sme mali začať recipročne s poskytovaním koncesií u týchto položiek k 1. 1. 1995, ale vzhľadom na zložitosť rokovaní a citlivosť niektorých komodít pre

SR by sa mali koncesie pre EÚ začať aplikovať až v roku 1996.

Dňa 4. októbra 1993 sa v Luxemburgu podpísala Európska dohoda o pridružení SR k EÚ, čím sa vyjadril strategický zahraničnopolitický cieľ SR – záujem o vstup do EÚ. Z hľadiska samotnej dohody možno konštatovať, že Interim dohoda sa preniesla do Európskej dohody, vrátane všetkých koncesíí, ktoré sme si poskytli na uľahčenie vzájomného obchodu a kvót platných pre SR. Z aspektu agrárneho obchodu je dôležitým faktorom stanovenie koncesijných kvót na päť rokov (1992–1996), ako aj poskytovanie koncesíí na redukcii vyrovnávacích dávok s ohľadom na závery UK GATT v tarifíkácii. Do dohody je potrebné premietnuť dosahy z rozšírenia Európskej únie o tri štáty – Rakúsko, Švédsko, Fínsko k 1. 1. 1995. Z týchto dôvodov bolo preto potrebné upraviť a doplniť dohodu, čo sa realizuje od 1. 7. 1995 formou autonómnych opatrení zvýšením colných preferencií pre SR až o 80 % a zvýšením niektorých koncesijných kvót.

Pri hodnotení doterajšieho vývoja vzájomného agrárneho obchodu medzi SR a EÚ treba vychádzať z exportného potenciálu SR v rokoch 1991–1994, keď po exporte dočasných prebytkov niektorých komodít naďalej najväčší podiel na agrárnom exporte majú suroviny a polotovary: živý dobytok a ovce, hovädzie mäso a jahňacie mäso, mäso z diviny, sušené mlieko, strukoviny, polospracované ovocie a zelenina, semená repky a slnečnice, chmeľ, ovocné šťavy, pokrutiny a šroty. Nedostatočným sa javí export finálnych produktov: liehovín, piva, vína, spracovanej zeleniny a ovocia, čokolády a cukrovínok. Žiaľ, v súčasnosti, i keď od EÚ máme poskytnuté vysoké colné preferencie a prístup na trh oproti tretím štátom je relatívne veľmi priaznivý, nedostatočná ponuka nevytvára dostatočný potenciál na trhy EÚ s možnosťou dosiahnuť vyššie realizačné ceny.

V importe popri dovoze komodít, ktoré v SR neprodukuje (morské ryby, skoré ovocie a zelenina, citrusové ovocie, sójový šrot, prípravky na výživu zvierat), prevládajú dovozy finálnych komodít, a to aj komodít, na produkciu ktorých máme vhodné výrobné podmienky: hovädzie mäso, bravčové mäso, cukrovinky, čokoláda, pekársky tovar, ovocné šťavy, potravinové prípravky, liehoviny. Pri otázke výšky dovozu potravín z EÚ treba vziať do úvahy exportnú podporu EÚ, nárast nákupných a výrobných cien prvovýroby skoro na úroveň cien EÚ (ošúpané), presadzovanie sa niektorých produktov napriek vyšším cenám v dôsledku nižšej kvality domácich produktov, alebo slabého marketingu domácich výrobcov potravín a sezónny pokles výroby niektorých výrobkov v SR. Nezanedbateľný vplyv má aj rast podielu obyvateľstva s vyššími príjmami, ktorí si môžu dovoliť kupovať drahšie dovozové potraviny. Navyše veľký význam má televízna reklama propagujúca zahraničné značkové potraviny (nápoje, čokoláda, cukrovinky, pivo, liehoviny,...), pričom domáci spracovateľský priemysel venuje len málo prostriedkov na reklamu (tab. I).

I. Prehľad štatistiky obchodu SR – EÚ v rokoch 1991 – 1995 (v mil. SK)

	1991	1992	1993	1994	1-9/1995
Vývoz	3 167	2 827	1 786	1 867	1 830
Dovoz	1 897	2 731	4 469	5 595	5 870
Saldo	1 270	96	-2 683	-3 728	-4 040

Osobitnú úlohu v procese dovozu a exportu zohráva zahraničný kapitál, vstup ktorého popri zvýšení kvality produkcie (nákupom modernej techniky) je sprevádzaný aj zlepšenou marketingovou prácou. V porovnaní s okolitými krajinami je vstup zahraničného kapitálu do spracovateľského potravinárskeho priemyslu SR nedostatočný, aj keď vstupom do vybraných odvetví sa zvýšil odyb a v zásade sa znížil import (jogurty, polievky,...). Vstup zahraničného kapitálu do potravinárskeho priemyslu MR, PR ako aj ČR však v dôsledku internacionalizácie výroby najmä značkových produktov z týchto krajín sa v budúcom období môže nepriaznivo prejavíť na poklese domácej výroby a poklese dovozu týchto komodít z krajín EÚ.

INTEGRAČNÉ ZÁMERY V RÁMCI DOHODY CEFTA

Osobitný význam v rámci liberalizačných tendencií v zahraničnom obchode zaujíma CEFTA. V súčasnosti sa vzájomná obchodná výmena medzi členskými štátmi realizuje na základe podmienok Stredoeurópskej dohody o voľnom obchode, ktorá vstúpila do platnosti k 1. 3. 1993, vrátane doplnku s platnosťou od 1. 7. 1994.

V oblasti poľnohospodárstva a potravinárstva doteraz platné závery dohody minimalizovali poskytovanie preferencií medzi členskými krajinami. Príčiny takejto doterajšieho postupu vyplývali z relatívne vysokej prebytkovosti každého členského štátu, ako aj neukončených transformačných procesov. Zmenené vnútorné a vonkajšie podmienky účastníkov dohody umožňujú kvalitatívne rozšíriť priestor v zahraničnom obchode s agrárnymi komoditami.

Na základe záverov z rokovania ministerských predsedov krajín CEFTA v Poznani v roku 1994 a ministrov poľnohospodárstva týchto štátov vo Varšave a v Bratislave v roku 1995 expertné skupiny po rozsiahlych diskusiách vypracovali návrh redukcie colných sadzieb vo vzájomnom obchode v troch úrovniach pre všetky členské štáty CEFTA:

- s nulovou colnou sadzbou,
- s jednotnou spoločnou colnou sadzbou,
- s rozdielnou colnou sadzbou s možnosťou jej zníženia na bilaterálnej úrovni.

Týmito návrhmi sa podarilo u značnej časti produktov dosiahnuť buď nulové clo, alebo zjednotiť clá jednotlivých štátov CEFTA na rovnakú úroveň, čo možno považovať za mimoriadne významné, nakoľko SR a ČR oproti MR a PR mali podstatne nižšiu úroveň colnej

ochrany. Tam, kde komparatívne výhody nebolo možné dosiahnuť na multilaterálnej úrovni, sa vcelku úspešne podarilo uzatvoriť negociácie na bilaterálnej úrovni pri uplatnení doplnkovosti a ekonomickej výhodnosti výroby podľa prírodno-klimatických podmienok.

ZÁVER

Pri hodnotení príležitostí nášho poľnohospodárstva z hľadiska prebiehajúcich integračných procesov nesmieme strácať zo zreteľa:

1. Náš domáci agrárny trh je stále pod pomerne silnou ochranou podhodnoteného menového kurzu a obchodných bariér, preto doteraz nebol vystavený skutočnej konkurencii. Po integrácii budú pravdepodobne našimi najväčšími súťažnými partnermi naši geografickí susedia, ktorí už vzhľadom na prírodné podmienky a rozsah produkčných zdrojov majú predpoklady pre lepšie trhové pozície a už v súčasnosti majú cenovo výhodnejšiu ponuku.
2. Komparatívne výhody, ktoré spočívajú v nižších pracovných nákladoch a relatívne technicky vyspelých vecných faktoroch výroby zdedených z minulosti (bez obnovy a modernizácie), majú len dočasnú platnosť a budú sa postupne vyčerpávať. Ako upozorňujú experti EÚ, pre celkovú efektívnosť je rozhodujúca produktivita práce, nie jej jednotková cena.
3. Ako ukazujú doterajšie skúsenosti s uplatňovaním obchodných koncesíí v rámci Európskej dohody,

rozhodujúca je výmena spracovaných výrobkov s vyšším stupňom zhodnotenia a organizácia ich marketingu, a nie ponuka surovín, i keď za nízke ceny. To poukazuje na dôležitosť konkurencieschopnosti spracovateľského priemyslu.

4. Vzhľadom na prírodné podmienky Slovenska má významný geografický segment územia predpoklady konkurenčne obstáť v liberálnom trhovom prostredí pri určitej stabilite trhu a za predpokladu prechodnej podpory obnovy výrobných zdrojov a podnikateľskej štruktúry.
5. Z prehľadu obchodnej pozície možno dedukovať, že bez dostatočne koncentrovaného spracovateľského priemyslu, prepojeného s prvovýrobou, sa nezabezpečí väčšia obchodovateľnosť našej produkcie. V prípade, že v poľnohospodárskej prvovýrobe je koncentrácia našou výhodou, tak v spracovateľskom priemysle nemáme základy konkurencieschopného spracovateľského priemyslu po pripojení k EÚ.

Pre národnú agrárnu politiku predvstupového obdobia z toho vyplýva, že by sa mala zamerať na posilňovanie kompetitívnosti produktívne výkonného segmentu poľnohospodárskej výroby (najskôr podporou modernizačných a obnovovacích investícií), selektívnu podporu vybraných výrobných odvetví s dopracovanou spracovateľskou a marketingovou vertikálou za prípadnej účasti zahraničného kapitálu a s využitím podpory programu PHARE. Potrebné je urýchlené vybudovanie trhovej infraštruktúry (napr. trhového informačného systému). V neposlednom rade ide aj o riešenie sociálnych problémov oblastí s horšími podmienkami.

Ing. Milan Fillo, CSc., Ing. Milan Paški, Ministerstvo pôdohospodárstva SR, Slovenská republika

**Nejčerstvější informace o časopiseckých článcích
poskytuje automatizovaný systém**

Current Contents

na disketách

Ústřední zemědělská a lesnická knihovna odebírá časopis „**Current Contents**“ řadu „**Agriculture, Biology and Environmental Sciences**“ a řadu „**Life Sciences**“ na disketách. Řada „**Agriculture, Biology and Environmental Sciences**“ je od roku 1994 k dispozici i s abstrakty. Obě tyto řady vycházejí 52krát ročně a zahrnují všechny významné časopisy a pokračovací sborníky z uvedených oborů.

Uložení informací z **Current Contents** na disketách umožňuje nejrozmanitější referenční služby z prakticky nejčerstvějších literárních pramenů, neboť báze dat je **doplňována každý týden** a neprodleně expedována odběratelům. V systému si lze nejen prohlížet jednotlivá čísla **Current Contents**, ale po přesném nadefinování sledovaného profilu je možné adresně vyhledávat informace, tisknout je nebo kopírovat na disketu s možností dalšího zpracování na vlastním počítači. Systém umožňuje i tisk žádank o separát apod. Kumulované vyhledávání v šesti číslech **Current Contents** najednou velice urychluje rešeršní práci.

Přístup k informacím Current Contents je umožněn dvojím způsobem:

- 1) Zakázkový přístup** – po vyplnění příslušného zakázkového listu (objednávky) je vhodný především pro mimopražské zájemce.

Finanční podmínky: – použití PC – 15 Kč za každou započatou půlhodinu

– odborná obsluha – 10 Kč za 10 minut práce

– vytištění rešerše – 1 Kč za 1 stranu A4

– žádanky o separát – 1 Kč za 1 kus

– poštovné + režijní poplatek 15 %

- 2) „Self-service“** – samoobslužná práce na osobním počítači v ÚZLK.

Finanční podmínky jsou obdobné. Vzhledem k tomu, že si uživatel zpracovává rešerši sám, je to maximálně úsporné. (Do kalkulace cen nezapočítáváme cenu programu a databáze **Current Contents**.)

V případě Vašeho zájmu o tyto služby se obraťte na adresu:

Ústřední zemědělská a lesnická knihovna

Dr. Bartošová

Slezská 7

120 56 Praha 2

Tel.: 02/25 75 41, l. 520, fax: 02/25 70 90

Na této adrese obdržíte bližší informace a získáte formuláře pro objednávku zakázkové služby. V případě „self-servisu“ je vhodné se předem telefonicky objednat. V případě zájmu je možné si objednat i průběžné sledování profilu (cena se podle složitosti zadání pohybuje čtvrtletně kolem 100 až 150 Kč).

NÁČRT BUDÚCEHO STRATEGICKÉHO RÁMCA PRE POLNOHOSPODÁRSTVO NA SLOVENSKU: VPLYV EÚ A VSTUPU DO GATT¹

NÁČRT SPOLOČNEJ POLNOHOSPODÁRSKEJ POLITIKY (CAP) EURÓPSKEJ ÚNIE

Požiadavka na existenciu Spoločnej poľnohospodárskej politiky (CAP, vo francúzštine PAC) Európskej únie sa po prvý krát objavila v Rímskej zmluve z roku 1957, ktorou vzniklo Európske hospodárske spoločenstvo šiestich, a nikdy nebola v tomto smere modifikovaná. Formálne ciele tejto politiky sú (v skratenej forme) definované takto: 1) zvýšenie poľnohospodárskej produktivity, 2) následne zabezpečenie porovnateľnej životnej úrovne v poľnohospodárskom spoločenstve, 3) stabilizácia trhov, 4) zabezpečenie zásob, 5) zaručenie rozumných cien pre spotrebiteľov. Neboli v nej definované žiadne štatutárne ciele týkajúce sa kvality potravín, zdravia hospodárskych zvierat alebo vidieckej (ako opaku poľnohospodárskej) ekonomiky, ale článok 130R Jednotnej Európskej zmluvy z roku 1986 požaduje, aby politika „prispela k sledovaniu“ cieľov v oblastiach zdravia a životného prostredia. Ďalší dokument s názvom „Svet vidieka“ obsahuje dôležité prehlásenie názoru Európskej komisie (nie Rady).

Forma CAP (v Rímskej zmluve nešpecifikovaná bola stanovená v roku 1958 ako systém režimov podpory trhových cien poľnohospodárskych komodít, financovaný Garančnou sekciou Poľnohospodárskeho fondu EC (EAGGF, alebo FEOGA). Štrukturálne opatrenia (napr. na zlepšenie farmárskeho spôsobu hospodárenia) sú financované Riadiacou sekciou, na ktorú mala ísť pôvodne najmenej tretina výdavkov FEOGA, ale v praxi zriedka prekročili 5 % (k čomu by sa však malo prirátavať spolufinancovanie vládami jednotlivých štátov). Za riadenie CAP je zodpovedná Európska komisia (ako celok, nielen príslušný komisár a DGVI), ale rozhodovacie právomoci má Rada poľnohospodárskych ministrov. V rastúcej miere pracuje rada skôr podľa väčšiny hlasov, než na základe úplnej jednotnosti a pred prijatím akýchkoľvek rozhodnutí ich musí potvrdiť Európsky parlament. Rozsiahle vyšetrovacie právomoci má teraz (aj keď post hoc) Revízná rada. Ministri financií a predsedovia vlád sa na rozhodovaní zúčastňujú len zriedkavo.

Podľa CAP boli trhové ceny komodít na prvom stupni spracovania (napr. voľne sypané obilniny, maslo, sušené odstredené mlieko, rafinovaný cukor) udržiavané nad (a často vysoko nad, napr. dvojnásobne) cenovými hladinami okolitého sveta. Aby sa zabezpečilo, že farmári dostanú v priemere cieľovú cenu (v ECU), definovalo sa niekoľko oficiálne dotovaných cien:

- 1) Variabilné dovozné prirážky (hraničné dane) automaticky zabezpečujú, že dovážané komodity nie sú vnútri EÚ dostupné pod prahovými cenami, akúkoľvek nízku cenu by vonkajší dodávateľ ponúkol.
- 2) „Zásahové“ (intervenčné) nákupné ceny sú ponúkané na nákup nadbytkovej produkcie do zásahových skladov (verejné zásoby), alebo na jej likvidáciu či iné interné spracovanie. Použili sa tiež dotácie na súkromné skladovanie.
- 3) Vývozné dotácie („náhrady“) umožňujú, aby sa nadbytková domáca produkcia s vysokou cenou vypredala z trhu EÚ (alebo z prebytkových skladov) na vonkajšie trhy (ako sú napr. trhy strednej a východnej Európy). Tak ako v prípade dovozných prirážok aj tieto dotácie sa menia so svetovými cenovými hladinami, aj keď v tomto prípade skôr podľa individuálnych rozhodnutí Riadiacich výborov Komisie, často na základe obchodných ponúk, a tiež vo svetle súčasných trendov vývozného trhu (napr. konkurenčné dotovanie z USA).

Spoločne s technickým pokrokom spôsobili po mnoho rokov vysoko alebo spolovice zaručené výrobné (farmárske) ceny, že produkcia poľnohospodárskych komodít rástla omnoho rýchlejšie ako ich spotreba. Tento jav sa vyskytol napriek tomu, že reálne CAP dotované ceny (upravené podľa inflácie) viac menej rovnomerne klesali.

Prebytky (napr. mlieka) sa objavili v 60. rokoch, ale hlavné problémy sa presunuli do rokov 70. vďaka zložitým ekonomickým problémom a vstupu UK, Írska a Dánska do EÚ (zvýšenie čistého deficitu). Avšak v roku 1980 sa Európske spoločenstvo stalo vývozcom čistého nadbytku obilnín a rozpočtové problémy sa stali akútnymi, zvlášť v prípade mlieka. Vyskúšalo sa niekoľko riešení od prípadu k prípadu, ako boli trhová daň výrobcu („poplatky za spoluzodpovednosť“) a spotrebiteľské dotácie, ale v roku 1984 bola Rada prinútená zaviesť zmluvné kvóty na mlieko, ktoré sa od svojho zavedenia stále sprísňujú. V roku 1988 zaviedla Rada Európy (zastúpená predsedomi vlád) „rozpočtovú smernicu“, čiže maximálne stropné hodnoty na väčšinu FEOGA výdavkov, ale kombinácia vyšších svetových cien od roku 1986 a pomerne veľkorysého výpočtového vzorca (ročné prírastky v tejto smernici sa rovnajú 74 % nárastu hrubého domáceho produktu) spôsobili, že táto sa dodnes nestala žiadnym podstatným obmedzením CAP.

V zmysle týchto formálnych cieľov CAP určite dosiahla zvýšenie produktivity, stabilitu trhu (vnútri EÚ)

1 Príspevok prednesený na seminári „Vplyv budúceho členstva v EÚ a Uruguajského kola GATT na vývoj agrárnej politiky“. Seminár sa uskutočnil v rámci projektu technickej pomoci FAO TCP/SLO/4551(T) „Školenie k príprave poľnohospodárskych projektov a k analýze agrárnej politiky“ 24.–25. 11. 1995 v Bratislave.

a potravinovú bezpečnosť. Príjmy farmárov sa vo všeobecnosti udržali, alebo reálne zvýšili, hoci nie tak rýchlo ako príjmy v iných oblastiach; zatiaľ čo spotrebitelia, hoci platili vyššie ceny ako napr. v USA, boli schopní znížiť podiel svojho reálneho príjmu vynaloženého na potraviny.

Medzi 60. a 90. rokmi sa však reálne rozpočtové náklady (ktorých zdrojom sú daňoví poplatníci) na CAP viac menej stabilne zvyšovali, aj keď sa pritom zdvojnásobil počet členských štátov. Hlavné výkyvy tohto rastúceho trendu sa časovo zhodovali so zmenami cien na svetovom trhu, ktoré zase na druhej strane záviseli od nerovnováh medzi ponukou a dopytom v iných krajinách (napr. v bývalom Sovietskom zväze) a na kurze US dolára. Takéto faktory spôsobujú, že sa rozpočtové náklady dajú ťažko predpovedať a sú obrovské (najmenej polovica celkového rozpočtu EÚ).

V širokom ekonomickom (skôr než v jednoduchom finančnom alebo rozpočtovom) zmysle boli náklady CAP pre spotrebiteľov z EÚ, spôsobené vysokými cenami potravinárskych surovín, veľmi vysoké, prevyšujúce podstatne ekonomické zisky farmárov napriek ich zvýšeným výrobným nákladom. Okrem toho si samotní EÚ spotrebitelia v rastúcej miere uvedomujú účinky CAP na životné prostredie roľníckeho vidieka (krajina, rastlinstvo a živočíšstvo), potravinové normy (kvalita a rozsah) a kvalitu života hospodárskych zvierat. Ďalšími zdrojmi kritiky boli napr. rozpad trhov krajín tretieho sveta (napr. trh s hovädzím mäsom v západnej Afrike) spôsobený lacným „dumpingovým“ vývozom a pokračujúce vyludňovanie niektorých tradične roľníckych oblastí v EÚ.

CHARAKTER A DÔSLEDKY SÚČASNÝCH REFORIEM CAP

V máji 1992 zabezpečil Komisar pre poľnohospodárstvo pán MacSharry súhlas Rady s hlavným súborom reformných opatrení CAP, ktoré sa mali zaviesť počas troch rokov, od sezóny 1993/94 do 1995/96. Hlavné body týchto reforiem sú nasledovné:

- 1) Intervenčná dotovaná cena za obilniny bola znížená asi o 30 %, spolu s rovnakým znížením platieb za výmery olejnin a bielkovinových plodín.
- 2) Dotovaná cena hovädzieho mäsa bola znížená o 15 %, pričom zásahový výkup prebytok hovädzieho bol viac obmedzený. (Očakáva sa, že trhové ceny produktov z bravčového mäsa a hydiny klesnú následkom obmedzenia cien obilnín).
- 3) Boli zavedené priame kompenzačné platby pre farmárov, ktoré majú vyvážiť zníženie dotovaných cien. Tieto kompenzácie sa rátajú na hektár výmery obilnín, olejnin a bielkovinových plodín (ďalej len OOB) (na základe priemerných regionálnych výnosov) a na samčie kus dobytka (pričom sa jednotková cena oproti predošlej zvýšila).
- 4) Kontrola zásob obilnín sa uplatňuje prostredníctvom podielu (kompenzovaného, tj. plateného) neobrobebných častí (pôvodne 15 %, teraz 10 % z výmery

OOB) u všetkých okrem malých výrobcov, a prostredníctvom kvót na príplatky za hovädzie a baranie mäso (dotácia na kus), čo je max. 90 samčích kusov. Ak sa prekročí základná ročná výmera určená pre daný región alebo veľkosť stáda, zníži sa výška pridelených dotácií.

- 5) Ako „sprievodné opatrenia“ boli vytvorené rôzne agroekologické programy, ktoré by mali byť spolufinancované vládami jednotlivých štátov. Navrhnutých a Komisiou schválených bolo tiež niekoľko špecifických schém, ktoré boli aj uplatnené, ako napr. zalesňovanie ornej pôdy, ochrana močarísk.

Rozhodnutie z roku 1992 predstavuje podstatnú, ale nie úplnú reformu CAP. Hlavnými obmedzeniami boli: limitovaný počet komodít, na ktoré sa vzťahovali (len asi 50 % hrubého poľnohospodárskeho produktu EÚ bolo priamo ovplyvnených) a pevná dotácia trhovej ceny, ktorá sa udržala ako hlavná forma pomoci EÚ pre farmárov. Toto rozhodnutie však otvorilo cestu Uruguajskej GATT dohode o poľnohospodárstve z roku 1993 (URAA), ktorá obsahuje dôležité zmeny a obmedzenia poľnohospodárskej politiky EÚ a ďalších krajín, vrátane krajín strednej Európy.

Od roku 1992 vytvorila Komisia veľký počet návrhov na režimy ostatných komodít. Na niektoré z nich boli zavedené obmedzenia (napr. na cukor a zemiaky, aj keď režim pre zemiaky je v CAP vlastne nový), iné boli zatiaľ odložené (napr. víno, ovocie a zelenina), alebo vďaka obštrukciám v Komisii neprešli (napr. mlieko).

Účinnosť tejto reformy znížil okrem toho aj kurzové pohyby, keďže „agro-monetárne“ (poľnohospodárskomennové) dohody upravujúce prepočet priamych dotácií a dotovaných cien do národných mien spôsobili, že krajiny so slabnoucou menou (ako Británia alebo Taliansko) v skutočnosti vykonali omnoho menšie cenové obmedzenia a vyššie priame platby, než bolo zamýšľané pôvodne; zatiaľ čo krajiny so silnými menami (ako Nemecko) odmietli znášať plný dopad znížených dotácií a ostrejšej konkurencie ostatných členských štátov. Všeobecne klesli reálne výrobné ceny v EÚ medzi rokmi 1991 a 1994 len o 4,5 % na akér (reálne príjmy farmárov o 2,2 % na akér), kým omnoho vyššie poklesy boli zaznamenané napr. pre Nemecko (6,4 % na akér) a v celoeurópskom meradle pre obilniny, pričom napr. ceny zemiakov vzrástli.

Čo sa týka záväzkov vyplývajúcich z URAA, udržiava sa EÚ v rámci stanovených limitov na domáce dotácie (76,5 miliárd ECU, v porovnaní s odhadovanými 62 miliardami v roku 1993, s očakávanými poklesmi). Kvantita vstupujúca na trh (od 3 % do 5 % EÚ spotreby) už tiež nepredstavuje problém, čo je výsledok rôznych dvojstranných dohôd ako napr. s Novým Zélandom (maslo, baranina), bývalými kolóniami Francúzska a Británie (cukor, hovädzie mäso a najnovších tarifných kvót uzavretých s krajinami strednej Európy na základe Európskych asociačných dohôd).

Na problémy však narazilo „tarifikačné“ nariadenie URAA, tj. zrušenie variabilných prirážok a pevných

prahových cien v prospech hodnotových taríf, ktoré dovoľujú domácim trhovým cenám reagovať na podmienky na svetovom trhu. EÚ sa pokúšalo riadiť nový systém takým spôsobom, aby sa minimalizovalo prepojenie medzi vonkajšími a vnútornými cenovými pohybmi, no obchodní partneri zaznamenali následkom týchto krokov niekoľko protestov (ako aj po zlúčení záväzkov EÚ-12 s novými členskými štátmi – Rakúskom, Fínskom a Švédskom).

ĎALŠIE MOŽNÉ CAP REFORMY

Ministerstvo poľnohospodárstva UK v príspevku „Európske poľnohospodárstvo – prípad pre radikálnu reformu“, september 1995, výstižne definovalo možnosti CAP na ďalších 10 rokov a zhodnotilo každú z nich z množstva hľadísk, vrátane rozpočtových nákladov, záväzkov vyplývajúcich z URAA (GATT) a rozšírenia o krajiny strednej a východnej Európy (CEEC). Možnosti a hlavné závery, ku ktorým sa dospelo vzhľadom na prístupenie CEEC krajín, sú nasledovné:

0. Súčasná podoba CAP, teda nezmenené dotované ceny, kvóty atď. aj po roku 1996: zvýšenie rozpočtových nákladov o 5 až 15 miliárd ECU v závislosti od reakcie CEEC poľnohospodárstva na podmienky postsocialistickej transformácie pred vstupom do EÚ a na vysoké CAP ceny po vstupe; podstatný nesúlad s URAA ustanoveniami o dotovanom vývoze.
1. Zvýšená kontrola CAP dotácií (teda nižšie kvóty, vyšší podiel dotovanej neobrobenej pôdy): ťažkosti s uplatňovaním týchto kontrolných opatrení v CEEC štátoch (aké by mali byť počiatkové hladiny? aká stratégia?); pravdepodobné je, že CEEC budú vstupovať do EÚ v podmienkach poľnohospodárskej sebestačnosti alebo prebytku, čo by si vyžiadalo prísnejšiu kontrolu zo strany EÚ-15.
2. Zníženie CAP cien (na úroveň svetových) a zodpovedajúce doladenie priamych kompenzačných poplatkov pre farmárov: ak by sa uplatnilo v CEEC, znamenalo by to zvýšenie rozpočtových nákladov a pravdepodobné problémy vzhľadom na URAA; niektoré (najmä veľké) farmy z CEEC by boli znevýhodnené.
3. Zníženie CAP cien a kompenzácia „tlmená“ už od úrovne výroby (napr. finančné ponuky): ak by sa zaviedli pred rozšírením, CEEC by stratili nárok na túto kompenzáciu, nevznikli by však žiadne rozpočtové problémy ani konflikty s URAA.
4. Zníženie CAP cien, kompenzácia posunutá smerom k priamym platbám na štrukturálne alebo ekologické ciele. V závislosti od uplatnenia týchto kompenzácií v CEEC by mohli byť potrebné ďalšie rozpočtové náklady a zložitejšie opatrenia, nenastali by však žiadne problémy s URAA.

V praxi je pravdepodobná kombinácia dvoch alebo viacerých z týchto alternatív. Z historického hľadiska reálne výrobné ceny v EÚ pomerne stabilne klesali

vďaka inflácii a iným faktorom (napr. obrátové dane, slabšie intervenčné vykupovanie prebytkov). Vzťah CAP dotovaných cien k svetovým cenovým hladinám je samozrejme bytostne závislý od budúceho pohybu na svetových trhoch. V čase vydania tohto materiálu (november 1995) sú svetové ceny veľmi vysoké kvôli nízkej úrode a pomerne vysokému dopytu, ale pokiaľ sa základné podmienky nezmenia (ako je napr. konštantne rastúci dopyt Číny a ostatných krajín východnej Ázie), naznačujú predošlé skúsenosti, že ceny sa vrátia k dlhodobému poklesu asi o 2 % ročne, ktorý bol pozorovaný po väčšinu tohto storočia.

Prísnejšia kontrola zásob v EÚ sa zdá v blízkej budúcnosti málo pravdepodobná (v skutočnosti je možné, že sa upustí od dotovania rezerv obilnín), okrem prípadu cukru. Komisia pôvodne navrhovala zladené kompenzačné platby a je možné, že sa k tomuto návrhu vráti, hoci naráža na veľký odpor zo strany Británie. Utlmenie súčasných priamych kompenzácií sa zdá pravdepodobnejšie, zrejme na základe dobrovoľnosti (napr. jednotliví farmári by sa mohli rozhodnúť, či prijať nejaký druh finančného certifikátu, ktorý by bolo možné premeniť na jednorazovú celkovú sumu, alebo či chcú pokračovať v súčasnom systéme ročných platieb na hektár či kus, až do bližšie neurčenej budúcnosti). Ku kompenzačným platbám by mohli byť pripojené alebo sprísnené aj podmienky týkajúce sa životného prostredia alebo sociálne podmienky, opäť pravdepodobne na dobrovoľnom základe, čo vlastne predstavuje poslednú alternatívu.

DÔSLEDKY VSTUPU ŠTÁTOV STREDNEJ A VÝCHODNEJ EURÓPY DO EÚ

Niektoré dopady vstupu CEEC do EÚ na CAP boli už spomínané vyššie. Zoznam takýchto dopadov by bol veľmi dlhý, ale určite by obsahoval nasledujúce skutočnosti:

- 1) Rozpočtové náklady: pravdepodobne zvládnuťelný problém (všetky doterajšie rozpočtové krízy CAP sa nejakým spôsobom prekonali, obyčajne nájdením dodatočných finančných zdrojov).
- 2) Spätná nacionalizácia CAP: tento dôsledok sa do určitej miery prejavil v štátnom spolufinancovaní štrukturálnych opatrení, regionalizácii kontroly zásob, prežívaní agro-monetárneho systému, prechodných štátnych kompenzáciách v nových členských štátoch, a najnovšie dohodou o nových národne financovaných kompenzáciách pre sektory nepriaznivo ovplyvnené menovými pohybmi vnútri EÚ. Preto je možné, že CEEC štáty budú očakávať možnosť zaviesť aj po vstupe určité „špeciálne“ nástroje, najmä ak by boli dokázateľne prechodnej povahy a nezvyšovali by zásoby na trhu.

Zložitejšie otázky sa týkajú rozšírenia Jednotného európskeho trhu o CEEC krajiny, t.j. či zaviesť vstupnú kompenzačnú výšku platieb (ACA), ktoré by udržali podporu CEEC trhu na odlišnej (nižšej) úrovni než je

v EÚ-15. Toto opatrenie sa urobilo v prípade všetkých predchádzajúcich rozšírení, okrem posledného (Rakúsko, Fínsko, Švédsko), po odstránení interných hraničných kontrol koncom roku 1992. Je príliš skoro usudzovať, či takáto úplná sloboda vnútorného pohybu tovaru, služieb, financií a osôb by mala byť povolená okamžite po možnom rozšírení o CEEC v budúcnosti, povedzme v roku 2005, ale celkom určite je možné rátať s ACA systémom po ich vstupe, aspoň počas prechodného obdobia.

Je pravdepodobné, že účasť CEEC na CAP po pristúpení bude sledovať vzor použitý pri vstupe Rakúska, Fínska a Švédska; po prvé preto, že tieto krajiny začali s cenami nižšími ako má EÚ a po druhé preto, že CEEC vlastní veľmi rozdielnu a heterogénnu štruktúru poľnohospodárstva, než je systém menších a plne súkromných poľnohospodárskych jednotiek, aký majú štáty, ktoré vstúpili v roku 1995. Preto by štátne platby

ako doplnenie CAP systému boli nepotrebné a príliš zložité (bolo by tiež ťažké ich financovať z limitovaných rozpočtových zdrojov CEEC krajín).

Príspevky nových CEEC členov do EÚ by nemali byť zanedbateľné a budú čiastočne závisieť od nákladov na rozšírenie CAP. Ak zanedbáme poľnohospodárske a výrobné dovozné poplatky, budú tieto zhruba porovnateľné s hrubým národným produktom.

Pri takýchto kalkuláciách je samozrejme rozhodujúca úloha výmenných kurzov. Niekoľko CEEC členov zakúсило (alebo dovolilo) pomerne výrazné zmeny v hodnote meny počas niekoľkých posledných rokov, a bolo by čudné, ak by sa tieto zmeny nevyskytovali aj naďalej. Výkyvy mien krajín EÚ-15 tiež nemožno vyľúčiť, hlavne v prípade, že budú pokusy zaviesť v EÚ-15 monetárnu úniu, alebo ak vzniknú externé finančné krízy (napr. v prípade US dolára).

Kenneth J. Thomson, Univerzita v Aberdeene, Škótsko, UK

POLNOHOSPODÁRSTVO SR Z HLADISKA AGRÁRNEJ POLITIKY EÚ¹

Rozvoj slovenského poľnohospodárstva nie je mysliteľný bez uplatnenia objektívne pôsobiacich tendencií svetovej ekonomiky, politiky GATT, vplyvu EÚ a svetového poľnohospodárstva. Vyjadrujeme naše pozície v transformačnom procese poľnohospodárstva Európy.

Problémy svetovej výživy ľudstva sa nezmenšujú, a preto i v svetovej agrárnej politike sa čoraz viac vzďaľuje potravinová politika od politiky výživy.

Problém vidím v tom, že potravinová politika sa koncentruje najmä na produkciu a trh agrokodit a v politike výživy graduje problém dostatočnosti, racionality spotreby a najmä ekonomické hladisko výživy.

I Slovensko patrí ku krajinám, kde výdavky na potraviny rástli rýchlejšie ako príjmy obyvateľstva, čo je základný rozdiel od väčšiny vyspelých krajín, kde výdavky na potraviny a príjmy obyvateľstva sú optimálnejšie.

SPOTREBA POTRAVIN A SEBESTAČNOSŤ

Agrárne politiky i v jednotlivých krajinách OECD v rokoch 1975–1990 boli zamerané na dosiahnutie vlastnej sebestačnosti. Napríklad, krajiny EÚ v rámci OECD dosiahli v roku 1994 takúto sebestačnosť:

- obilie: EÚ 120 % (Veľká Británia 125 %, SRN 114 %, ale Holandsko len 29 %), SR 95 %;
- cukor: EÚ 128 % (Francúzsko 235 %, Belgicko 22 %, Španielsko a Grécko len okolo 70 %), SR 66 %;
- zemiaky: EÚ 101 % (Holandsko 135 %, ďalšie krajiny len 90 %), SR 85 %;
- víno: EÚ 115 % (Taliansko 127 %, Grécko 120 %, Francúzsko 113 %), SR 95 %;
- mliečne bielkoviny: EÚ 119 % (Holandsko 1 221 %, Dánsko 437 %, Veľká Británia 85 %);
- mliečny tuk: EÚ 105 % (Dánsko 217 %, Holandsko 152 %);
- sušené mlieko: EÚ 153 % (Holandsko 12 600 %, Nemecko 462 %);
- syr: EÚ 107 % (Dánsko 365 %, Fínsko 404 %);
- maslo: EÚ 121 % (Holandsko 1 233 %, Dánsko 124 %);
- vajcia: EÚ 101 % (Holandsko 318 %);
- mäso: EÚ 102 % (Dánsko 329 %, Írsko 300 %), SR 110 %;
- ovčie a kozie mäso: EÚ 81 % (Írsko 325 %, Holandsko 156 %);
- oleje a tuky: EÚ 70 % (jedine Grécko cez 100 %), SR 90 %, atď.

Z porevolučnej analýzy sociálno-ekonomickej situácie rodín SR vyplýva, že prioritnú pozíciu vo výdavkoch obyvateľstva si stále udržiavajú potraviny, ktoré sa od roku 1990 neustále zvyšujú a predstavujú 1/3 výdavkov domácností. U nízkopríjmových domácností s neopatrovanými deťmi a nepracujúcimi dôchodcami znamenajú až 40 %. V snahe o harmonizáciu na podmienky EÚ uvádzame, že výdavky na potraviny v krajinách EÚ v priemere predstavujú 20 %, najnižšie v SRN 15,5 %, v Holandsku a vo Veľkej Británii 17 %, najvyššie výdavky na potraviny z krajín EÚ sú v Portugalsku, Grécku a v Írsku vyše 35 %.

Vo výdavkoch na potraviny nášho občana sú v porovnaní výdavky na spotrebu mäsa a mäsových výrobkov – až 30 %, hoci na energetickom príjme je mäso zastúpené len 10 %. Mlieko a mliečne výrobky sú vo výdavkoch zastúpené 2 % a na energetickom príjme len 8 %. Pri mlieku a najmä mliečnych výrobkoch došlo k najvyššiemu potravinovému zdraženiu (za 4 roky o vyše 350 %). Najnovšie údaje spotreby mäsa a ďalších potravín (ale okrem mlieka) nás ubezpečujú, že v naturálnej spotrebe patríme medzi normálne výživou usporiadané krajiny. Každý občan Slovenska spotrebuje približne 65 kg mäsa, hoci je to menej ako v USA (110 kg), v Rakúsku (90 kg), dokonca o 20 kg menej ako v Česku – je to spotreba racionálna, ktorá sa však dosiahla nie nutričným uvedením, ale drastickým trendom znižovania kúpyschopnosti. Teda odlišné je hodnotenie akademické od hodnotenia reality obyvateľstva, ktoré bolo od roku 1990 postihnuté trendom neustáleho zvyšovania spotrebiteľských cien a životných nákladov (index 240 %).

Európa je v podstate mliekom presýtená, keď spotreba mliečnych produktov a konzumného mlieka je na obyvateľa v EÚ okolo 235 litrov, v krajinách severnej Európy až 240 a vo východnej Európe okolo 210 litrov. Spotreba na Slovensku je len okolo 185 litrov.

TENDENCIE AGRÁRNEHO VÝVOJA

Svetové poľnohospodárstvo v rokoch deväťdesiatych je možné charakterizovať značne diferencovanými a protichodnými tendenciami. V podstate ide o tendencie a nesúlad krajín a teórií z hľadiska nadvýroby potravín, protekcionizmu, súvisiaceho s výrobou potravín a s liberalizáciou svetového trhu potravín. Často zdôrazňované a GATTom presadzované kritérium efektívnosti výroby potravín by v konečnom dôsledku znamenalo direktívny útlm zvyšovania poľnohospodárskej produkcie najmä v teritóriu krajín Európy

1 Príspevok prednesený na seminári „Vplyv budúceho členstva v EÚ a Uruguajského kola GATT na vývoj agrárnej politiky“. Seminár sa uskutočnil v rámci projektu technickej pomoci FAO TCP/SLO/4551(T) „Školenie k príprave poľnohospodárskych projektov a k analýze agrárnej politiky“ 24.–25. 11. 1995 v Bratislave.

Z hľadiska predznačených tendencií svetovú agrárnu politiku ovplyvňujú tieto teritória:

Krajiny s vysokou potravinovou produkciou a exportnou účinnosťou (USA, Austrália, Kanada), u ktorých problémy nadprodukcie sa riešia vnútroštátnymi zásahmi, upravujúce dôchodkovú paritu výrobcov a nízkymi cenami potravín zabezpečujúce spokojnosť spotrebiteľov. Prejavuje sa tu liberalizovaný prístup k trhu potravín, podporujú sa komparatívne výhody extenzívneho poľnohospodárstva disponibilných produkčných plôch a nízkych vlastných nákladov poľnohospodárskych surovín. Tieto teritória zabezpečujú 50 % svetovej dostatčnosti.

Krajiny prezentované vysokou intenzitou výroby, vo väčšine komoditnou nasýtenosťou, neprimeranou úrovňou štátneho protekcionizmu, nízkou plošnou koncentráciou rodinných hospodárstiev a primeranou úrovňou spotreby a dostatčnosti potravín. Predznačené teritórium je pre svetových producentov najkonkurencijnejšie.

Teritórium stredoeurópskych a východoeurópskych krajín, pri ktorých poľnohospodárstvo je ovplyvňované tendenciami privatizácie a zložitým prechodom na trhovú transformáciu. Nerešpektuje sa u nich reálne výkonnosť vlastných ekonomík, zvyrazňujú sa nedostatky predchádzajúcich agrárnych politík „lacných potravín“ a vlastná štátna regulácia najčastejšie útočí na neprimeranú majetkovú, plošnú a pracovnú koncentráciu existujúcich subjektov.

Teritórium rozvojových krajín vo väčšine charakterizované nízkou mierou sebestačnosti potravín, vysokou agrotrovnou mierou závislosti, stagnujúcou mierou intenzity výroby a produktívnosti obyvateľstva a cez agroobchod potravín teritórium zneužívané bezperspektívnosťou vlastného poľnohospodárstva.

V teritóriách svetového poľnohospodárstva v podstate platia komparatívne nástroje agrárnych politík (ceny, subvencie, dane, atď.), ale značné diferencovanie majú formulovaný cieľ svojej národnej agrárnej politiky, ktorý sa snažia dosiahnuť primeranou legislatívou a predznačenými finančnými, daňovými a menovými nástrojmi.

- Všeobecne cieľ agrárnych politík je orientovaný na:
- zabezpečenie zdravých a obyvateľstvom schopným kúpy potravín,
 - dosahovanie primeranej dôchodkovosti do agrárnej politiky vstupujúcich subjektov a užívateľovi pôdy dôchodková kompenzácia plynúca z hospodárenia v submarginálnych podmienkach,
 - zvládnutie mimoprodukčných funkcií v poľnohospodárstve, najmä funkcie ochrany prírodných zdrojov krajiny, tvorby krajiny a funkcie sociálno-ekonomického rozvoja vidieka,
 - podporu domácich výrobcov a ich orientácie na technickú a technologickú inováciu s adaptáciou na podmienky medzinárodných integrácií,
 - na zosúladovanie záujmov politiky GATT a integračných zoskupení v regulácii trhu potravín.
- Formulovanie atribútov predznačeného cieľa agrárnych politík je rozdielne v krajinách národohospodár-

skej a agrárnej expanzie a v krajinách útlmu a agrárnej recesie.

Základný atribút cieľa agrárnych politík súvisí so štátnou účasťou vymedzenia potravinovej dostatčnosti a v niektorých krajinách, napríklad i v slovenskom poľnohospodárstve od roku 1993 štátna garancia za potravinovú bezpečnosť.

Za príklad uvádzame Švédsko, ktoré už v roku 1945 stanovilo 90% mieru potravinovej produkcie domácej spotreby, ktorú v hospodárskej politike formulovali ako dostatčnosť potravín v súlade so zabezpečením farmárom – výrobcom, štandardnú dôchodkovú a životnú úroveň, importnými príplatkami kompenzovanie rozdielu medzi domácou a svetovou cenou a v niektorých oblastiach redukciu nadbytku produkcie.

Fungovanie spoločnej poľnohospodárskej politiky (EÚ) v svojom takmer štyridsaťročnom vývoji predchádzalo nasledovnými etapami:

Prvá etapa 1957–1968: jedenástočný integračný proces v podstate realizujúci Bruselskú dohodu.

Druhá etapa 1968–1985: ako formulovanie a dovršenie agrárneho trhu, ekonomicko-legislatívne formulovanie tržných poriadkov (tvorba spoločných cien, ochrana vnútorného trhu a proexportná orientácia). Na teritóriu EÚ cez trhové poriadky sa zabezpečuje 95 % poľnohospodárskej a komoditnej produkcie. Vo väčšine krajín EÚ v tomto období vzniká *Fond regulácie (FTR)*. Údaje prvý *Fond trhovej regulácie* vznikol vo Francúzsku už v roku 1936, ktorý cez fixné (garantové) ceny reguloval nákup a predaj potravín.

Tretia etapa v rokoch 1985–1992: znamená plne integrovaný trh, vo väčšine komodít dovršenie sebestačnosti, realizácia neprimeraného protekcionizmu a integračné zväčšovanie ekonomického potenciálu, ekonomickej sily a ekonomickej úrovne v poľnohospodárstve krajín EÚ. Riešenie problémov protekcionizmu medzi krajinami EÚ a ďalšími svetovými producentmi prináša i nezhody, vstupujúce do diferencovanej úrovne proexportnej politiky a neprimeranej subvenčno-dotačnej náročnosti.

Rakúsko-Uhorsko agrárny protekcionizmus zaviedlo už v roku 1870. Francúzsko v rokoch 1885–1987. Určité formy protekcionizmu v európskom poľnohospodárstve reagovali na agrárnu konkurencieschopnosť USA. Už v 19. storočí existovala lokálna politika taríf. V roku 1930 vznikli netarifné a colné intervencie. Napríklad JER už v roku 1931 manipulovala s exportnými prirážkami, atď.

Od roku 1992 vzniká nová agrárna stratégia EÚ (Common Agricultural Policy – CAP), sčasti inovovaná politika v USA a najmä vplyv politiky GATT, od rážajúcej riešenie problémov nízkej úrovne akceptácie spoločnej politiky, problémov ochrany vlastného poľnohospodárstva pred klesaním svetových cien, riešenia problémov európskeho presýtenia potravinami, previazanosti EÚ s realizáciou politiky GATT a najmä riešenie problémov krajín strednej a východnej Európy s ich transformáciou na podmienky EÚ.

Po roku 1990 slovenské poľnohospodárstvo, obdobne ako i ďalšie krajiny SVE, sa výrazne prispôbovali.

Zjednodušila sa výrobná štruktúra, zvýšil sa počet výrobných subjektov, znížila sa priemerná veľkosť veľkovýrobných subjektov (PD v priemere 1 650 ha, ŠM 2 500 ha a súkromné farmy v priemere len 22 ha).

Jednoznačne konštatujem, že agrárne politiky svetového poľnohospodárstva podstatne vplývajú najmä na tendencie a zmeny v štruktúre výrobných subjektov.

Vo vyspelých krajinách je tendencia znižovania počtu veľkofariem, ale zvyšuje sa ich podiel na tržbách fondu potravín.

I v EÚ sa za posledných 10 rokov znížil počet fariem o 15 %, vzrastá počet malých a stredných fariem, ale pozornosť agrárnej politiky sa sústreďuje na stredné a veľké farmy.

Družstevné subjekty SR sa na výmere podieľajú 68 %, v ČR 50 %, v MR 17 % a v Poľsku 3–4 %. Do 500 ha máme 72 podnikov a nad 2 500 ha 164 podnikov.

Štátne podniky na rozlohe p. p. na Slovensku sú zastúpené 23 %, v MR 40 %, v ČR a Poľsku 14 %.

Pre výrobu potravín v súčasnom období už nie sú najdôležitejšie vlastnícke vzťahy, ale najmä agrárny model, typ subjektu a jeho plošná koncentrácia a podiel jeho produkcie na trhovom fonde potravín.

Do pozície sebestačnosti sa v podstate dostalo i Slovensko, ale oproti krajinám Európy a USA je podstatná diferenciácia v dotačnej náročnosti (na obyvateľa, na hektár, na pracovníka, na farmu) a najmä rozdiel v politike substitúcie medzi pôdou, kapitálom a prácou, čiže účinnosťou dotácií k úrovni cien výrobných faktorov. Podľa Hutníka (1995) v krajinách vyspelej Európy sa za 30 rokov cena pôdy zvýšila 3x, cena práce 2,5x, ale cena energie a chémie len 1,5x.

Na Slovensku až po roku 1990 sa prakticky stanovila cena pôdy (3x sa zvýšila), cena práce klesla, ale zároveň sa prudko zvýšila cena techniky, energie a chémie (vyše 300 %).

Vysoká produktivita práce v poľnohospodárstve vyspelých krajín je odrazom nielen technického vybavenia, ale najmä cenou práce a vysoká intenzita výroby koreluje s vysokou cenou pôdy a nájomného.

Plošná koncentrácia rodinnej farmy ako v krajinách EÚ, tak i v ďalších teritóriách svetového poľnohospodárstva je od 2,5 ha (Japonsko) až do 200 ha (USA). Priemerná plošná koncentrácia v EÚ v roku 1994 predstavuje výmeru 24,2 ha, napríklad vo Veľkej Británii až 126 ha, vo Francúzsku 50 ha a v Luxembursku 51,60 ha. Najnižšiu koncentráciu dosahujú v Grécku 5,80 ha, v Taliansku 10,60 ha. K priemeru EÚ sa najviac približuje koncentrácia v SRN (31,9 ha), Dánsku (35,7 ha) a v Írsku (39,3 ha). Zaujímavé je komparovanie veľkosti fariem nad 100 ha, ktoré z celkového počtu fariem EÚ znamenajú 2,7 %, ale v Holandsku až 20 %, vo Veľkej Británii 16 %, v Dánsku 8 %, v SRN len 1,8 % a v Portugalsku 0,2 %.

Priemerná plošná koncentrácia obdobnej formy podnikania na Slovensku predstavuje len 8 ha.

Pracovné a fondové vybavenie v priemere EÚ predstavuje 1,5 pracovnej sily na farmu. Vo veľkosti do

4 ha – 1,1 pracovnej sily, od 16–40 ha pripadá 1,6 pracovnej sily, od 40–100 ha 2 pracovné sily a nad 100 ha 4 pracovné sily. Najnižšie pracovné vybavenie je v Dánsku (1,1), v Írsku (1,2) a v Taliansku (1,3 pracovnej sily). V poľnohospodárstve Slovenska na PD pripadá v priemere 140 pracovníkov, na ŠM 350 pracovníkov a na farmu o výmere 8 ha 3 pracovníci.

Fondové vybavenie (prezentované H. Schönom) v EÚ v priemere na ha poľnohospodárskej pôdy predstavuje 3 471 DEM. Najvyššie majetkové vybavenie na ha p. p. je v Holandsku (15 727 DEM) a najnižšie v Španielsku (1 521 DEM). Okrem Veľkej Británie vo všetkých štátoch EÚ je vyšší podiel stavebného vybavenia. Subjekty poľnohospodárstva SR predstavujú majetkové vybavenie na ha p. p. asi 40 tisíc Sk (1 900 DEM).

MAKROEKONOMICKÉ SÚVISLOSTI A DOTAČNÁ NÁROČNOSŤ VÝROBY POTRAVÍN

Vplyv agrárnych politík v riešení potravinovej sebestačnosti Slovenska treba chápať i v súvislosti makroekonomických pozícií jednotlivých krajín, najmä z aspektu:

- podielu poľnohospodárstva a potravinárstva na HDP;
 - z hľadiska problémov zamestnanosti vidieckeho obyvateľstva a podielu poľnohospodárstva na nezamestnanosti, zamestnanosť vlastná a cudzia (Veľká Británia 30 %), zamestnanecký vzťah a vlastnícky vzťah;
 - poľnohospodárska produkcia a výkony nepoľnohospodárskej činnosti v poľnohospodárstve (na tvorbe zisku až 80–90 %);
 - diferenciácia úrovne výrobných a spotrebiteľských cien;
 - ceny potravín ako brzda inflácie národného hospodárstva (príklad ČR);
 - poľnohospodárstvo ako faktor (nositeľ) regionálneho rozvoja, rozvoja vidieka a regionálnej nasýtenosti;
 - koncentrácia výroby práce, kapitálu, koncentrácia plošná, zvierat ako faktor ekologickej stability, atď.
- Po roku 1990 sa na Slovensku podstatne znížili stavy hospodárskych zvierat, výrazne až neefektívne sa znížila spotreba vstupov, ponuka poľnohospodárskych produktov a ich produkčné kapacity. V roku 1995 oproti roku 1989 jej využitie sa pohybovalo od 33 % (ovocie) do 90 % (olejiny).

I keď tento pokles považujeme za živelný (akademicky vyjadrené v roku 1990–1992 ako agrárne usmernený), mal najväčší dopad na roľníka (prvovýrobcu) a až druhotne na nízke využitie projektových spracovateľsko-potravinárskych kapacít (mliekársky priemysel využíva kapacity na 35–40 %, ďalšie výrobné okolo 60–70 %).

Doterajšia a sčasti i súčasná dôchodková pozícia v poľnohospodárstve nevytvára dostatok zdrojov na realizáciu zásadných technických a technologických

zmien. Pochopiteľne predznačená situácia znamenala disparitu poľnohospodárstva k národnému hospodárstvu. Prejavila sa diferencovaná miera zhodnotenia vloženého kapitálu a rozdielna dynamika vývoja nominálnych miezd pracovníkov v poľnohospodárstve.

Recesia zasiahla prvovýrobcov potravín, spracovateľov potravín a najmä občanov (spotrebiteľov) potravín.

V podmienkach Slovenska prechod na trh po roku 1990 znamenal pozitíva i negatíva. Z pozitív zvyrazňujem:

- zlepšenie situácie v náprave vlastníckych vzťahov;
- znížil sa vplyv monopolu spracovateľských úsekov;
- prejavila sa dynamika rastu produktivity práce;
- zredukovala sa spotreba mäsa;
- nižšia koncentrácia zvierat a jej vplyv na znižovanie ekologického zaťaženia;
- poklesom počtu pracovných síl sa prejavil rast produktivity práce;
- pretrvávajú problémy riešenia vplyvu marginality a najmä submarginality.

Vychádzajúc z kategorizácie štátov podľa Atlasu svetovej banky za rok 1994, vidíme, že Slovensko vyššou HDP na obyvateľa 2 065 USD a Poľsko 2 320 USD patria medzi štáty so stredne-nížším podielom jeho tvorby. Česko (3 060 USD) a Maďarsko (3 690 USD) patria už do kategórie stredne-vyššieho podielu. Rakúsko, ktoré v roku 1995 vstúpilo do EÚ, na obyvateľa dosiahlo 23 220 USD HNP a patrí do kategórie štátov s vysokým podielom. Štáty V-4 tvorbou HDP na obyvateľa výrazne zaostávajú za priemerom EÚ (12 000 USD) a jej niektorých krajín, z ktorých napríklad Francúzsko dosiahlo 22 360 USD, Nemecko 23 560 USD, Holandsko 20 710 USD, atď.

Podľa vytvoreného HNP na obyvateľa v rámci štátov svetovej ekonomiky je už tradične najbohatšou krajinou sveta Švajčiarsko (34 410 USD), ďalej nasledujú Luxembursko (33 850 USD), Japonsko (31 410 USD), atď.

Z prepočítaných výsledkov Atlasu svetovej banky vidieť, že Slovensko očakáva medzi krajinami SVE vysokú konkurenčnosť v tvorbe HDP a HNP nielen z hľadiska krajín V-4, ale i v konkurencii medzi ďalšími vstupujúcimi krajinami (napríklad Rusko - 2 3502 USD) a z Pobaltských štátov Estónsko (až 3 040 USD).

Zo štátov SVE najpozitívnejšiu zmenu HDP v % za rok 1994 dosiahli v Poľsku (+4,5 %) a na Slovensku (4,0 %).

Z komparovaných krajín HDP z poľnohospodárstva na obyvateľa dosahujú v Rakúsku 462 USD, v Česku

a Poľsku okolo 160 USD, v Maďarsku 199 USD a na Slovensku len 132 USD.

Podiel súkromného sektoru na HDP v Maďarsku a na Slovensku je 55 % a v Česku až 65 %.

Podľa dosiahnutého podielu poľnohospodárstva na HDP, ako i z výsledkov HDP z poľnohospodárstva na obyvateľa usudzujeme, že požiadavka útlmového programu produkcie proklamovaná politikou GATTu a EÚ by pre Slovensko nemala byť reštrikčná.

Mieru nezamestnanosti považujeme tiež za faktor makroekonomického rozvoja a zvlášť je analyzovaná pri vstupe krajín do EÚ. Nezamestnanosť a situácia na trhu práce je determinovaná celkovou hospodárskou úrovňou, ktorú nemožno oddeliť od celkového vývoja ekonomiky. V EÚ bolo v roku 1994 takmer 20 miliónov osôb bez práce, čo predstavuje 11-12% mieru nezamestnanosti. Podľa údajov európskeho štatistického úradu Eurostatu, oproti roku 1993 poklesla nezamestnanosť mužov a zvýšila sa o 3 % nezamestnanosť žien. Za pozitívnu sa v EÚ považuje znižovanie nezamestnanosti vo vekovej kategórii do 25 rokov.

Z krajín SVE najvyššiu nezamestnanosť má Poľsko (v sledovanom období 16-17 %), Slovensko (13-14 %) a Maďarsko (12 %). Najnižšia nezamestnanosť z krajín SVE sa dosiahla v Česku (3-4 %). Predpokladáme, že nezamestnanosť na Slovensku bude ďalším pre vstupujúce krajiny konkurenčne dôležitým argumentom pri jeho vstupe do EÚ.

Rezort poľnohospodárstva SR sa na počte nezamestnaných podieľa 8-10 %. Lacnú pracovnú silu v krajinách SVE mnohí experti považujú za výhodu - úspech ekonomiky. Som opačného názoru, že s lacnou prácou súvisí nízka životná úroveň, obmedzená kúpyschopnosť obyvateľstva a tým i komplikovaná šanca pre perspektívny regionálny rozvoj a rozvoj vidieka.

LITERATÚRA

- PODOLÁK, A.: Špecifiká marginalita v podmienkach vstupu do EÚ. Zborník JU Č. Budějovice, august 1995, s. 33-37.
PODOLÁK, A.: Tendencie vývoja agrárnych politík a potravinová bezpečnosť. Zborník referátov FAO. Modra 1995.
BIELIK, P.: Dotačná politika v marginálnych podmienkach Slovenska. Zborník JU Č. Budějovice, august 1995, s. 105-110.
HUTNÍK, F.: Transformácia agropotravinárstva In: BIELIK, P. a kol.: Agrárna ekonomika. PEF VŠP, 1995, s. 23-27.

Prof. Ing. Alojz Podolák, CSc., Katedra ekonomiky PEF VŠP, Nitra, Slovenská republika

KOMPETITIVNOSŤ AGRÁRNYCH KOMODÍT NA TRHOCH EÚ¹

Slovenská republika svojím malým obchodným priestorom sa potrebuje aktívne zapájať do medzinárodnej delby práce na princípe komparatívnych výhod, nevynímajúc citlivú sféru poľnohospodárskej a potravinárskej výroby. Na rozdiel od prvých jednostranných liberalizačných opatrení v roku 1990, otvárajúcich náš trh, v posledných štyroch rokoch sa usiluje o aktívnu liberalizáciu zahraničného obchodu.

Ide najmä o ukončenie Uruguajského kola mnohostranných rokovaní GATT, podpísanú Asociačnú dohodu medzi SR a EÚ a Stredo európsku dohodu o voľnom obchode (CEFTA). V rámci týchto dohôd Slovensko pri relatívne širokom rozsahu produktov nielenže zvýšilo colný dosah a získalo colné preferencie, ale odbúraním netarifných prekážok všetkých členských štátov GATT rozšírilo svoj odbytový priestor.

Vychádzajúc zo zásad prebiehajúcej ako aj pripravovanej reformy spoločnej agrárnej politiky (SAP), mali by sme usilovať o budovanie takého poľnohospodárstva, ktoré bude schopné aj naďalej presadiť sa na európskom trhu. Z toho vyplýva, že formovanie kompatibilnej agrárnej politiky Slovenska je možné len na podrobných znalostiach o súčasnom stave a očakávaných tendenciách vo vývoji svetového trhu potravín. Dôležitá je pritom najmä znalosť agrárnych politík tak Európskej únie, ako aj krajín OECD a ostatných vyspelých krajín sveta. Pritom nemôže ísť o nekritické preberanie týchto politík. Nevyhnutná je znalosť vonkajšieho prostredia v akom je, ale najmä, v akom sa bude budúci európsky agrárny obchod formovať a na aké situácie bude musieť reagovať.

Doterajšie uplatňovanie prvkov usmerňovania trhu prebraných z inštrumentária EÚ, ale najmä pokles ponuky v dôsledku nedostatočnosti úhradového krytia reprodukcie výroby, vyvolávajú iba nárast cien, a tým i ďalší pokles dopytu. Skúsenosti Fínska, Švédska a Rakúska pregnantne poukazujú tak na dôležitosť poznania reálneho stavu, ako aj na pripravenosť, ale najmä na kompetitívnosť vlastného poľnohospodárstva. Upozorňujú i na to, akú rozsiahlu a exaktnú analýzu si toto poznanie vyžaduje, pričom je veľmi dôležité nájsť i vhodnú, s vonkajšími metodikami kompatibilnú metodickú základňu. Tento príspevok zhrňuje naše dvojročné výsledky skúmania tejto problematiky.

OPATRENIA REALIZOVANÉ V SÚVISLOSTI S UZATVORENÝMI ASOCIAČNÝMI DOHODAMI

Integrácia SR do EÚ v oblasti poľnohospodárstva znamená postupný proces zblížovania a príprav na prevzatie Spoločnej agrárnej politiky krajín EÚ. Základným predpokladom úspešnosti tohto procesu je

dôsledné plnenie dohodnutých opatrení a krokov uvedených v Asociačnej dohode.

Poľnohospodársko-potravinárske komodity, ktoré sú predmetom Asociačnej dohody, resp. jej obchodnej časti, sa riadia rôznym režimom nakladania s cieľom postupnej harmonizácie a odstránenia bariér vo vzájomnom obchode.

Týka sa to výrobkov, u ktorých sa znižuje vyrovnávacia dávka o 50 % základnej sadzby uplatňovanej EÚ pri stanovení nárastu dovozných objemov počas piatich rokov.

Zoznam výrobkov, kde sa pôvodne uplatňoval Všeobecný systém preferencií (GSP), sa prevedením do Európskej dohody znižuje alebo celkom eliminuje clo a rušia sa dovozné kvóty. Súčasťou tohto zoznamu sú aj bobuľoviny, na ktoré sa vzťahuje režim tzv. minimálnych dovozných ciel, ktoré vzhľadom na svoju výšku obmedzujú, resp. znemožňujú vývoz našich bobuľovín do EÚ.

Dovozné koncesie na výrobky slovenského pôvodu sú predmetom Prílohy XIII. Úľava spočíva v redukcii cla alebo vyrovnávacej dávky na daný výrobok v rámci stanovených objemov pre príslušný rok.

Dovozné koncesie na výrobky pôvodom z EÚ do SR budú predmetom obchodných výhod. Pôjde hlavne o úľavy na clách, pričom redukcia je rozdelená taktiež na obdobie piatich rokov.

Spracované poľnohospodárske výrobky, ktoré sú predmetom Protokolu 3 Európskej dohody, z ktorého vyplynul pre SR záväzok zosúladiť systém dovozných ciel tzv. spracovaných poľnohospodárskych výrobkov s ochranou trhu v EÚ. Ide o rozdelenie platnej colnej sadzby na poľnohospodársko-priemyselnú časť a podľa vzájomne poskytnutých koncesií v colnej oblasti priemyselný komponent cla znižovať až na nulovú úroveň. To znamená na konci dohodnutého obdobia bude spracovaný výrobok chránený len svojou poľnohospodárskou časťou cla. Podľa Dohody mal sa tento režim začať uplatňovať dňom 1. 1. 1995, avšak vzhľadom na negociačné problémy niektorých citlivých položiek zostala táto otázka predmetom ďalších rokovaní. Komisia EÚ prišla s návrhom na tzv. „standstill“, to znamená u koncesovaných položiek podľa podmienok stanovených v Prílohe XIV, ako i u tarifikovaných spracovaných poľnohospodárskych výrobkov, sa bude dočasne udržiavať úroveň cla platná v roku 1994. Definitívna úroveň colnej sadzby bude stanovená až po ukončení rokovaní s Komisiou EÚ s predpokladaným vstupom do platnosti v druhej polovici roku 1996.

V zmysle záväzkov, ktoré vyplynuli zo záverov UK GATT, bola vykonaná tarifikácia netarifných obchodných prekážok a stanovené kvóty minimálneho prístupu.

1 Príspevok prednesený na seminári „Vplyv budúceho členstva v EÚ a Uruguajského kola GATT na vývoj agrárnej politiky“. Seminár sa uskutočnil v rámci projektu technickej pomoci FAO TCP/SLO/4551(T) „Školenie k príprave poľnohospodárskych projektov a k analýze agrárnej politiky“ 24.-25. 11. 1995 v Bratislave.

Poľnohospodárska dohoda vychádza z troch základných oblastí, vo vzťahu ku ktorým boli prijaté tieto záväzky:

- prístup na trh
- domáce podpory
- exportné dotácie.

Podľa navrhnutého pravidla sa v období rokov 1995–2000 v prístupe na trh:

- znížia existujúce clá, vrátane tarifikovaných v priemere o 36 % (minimálne zníženie u jednotlivých položiek je 15 %),
- prevedú všetky netarifné prekážky na clá (tarifikácia). Zabezpečenie bežného a minimálneho prístupu na trh vychádza z požiadavky kompenzácií za uskutočnenie zvýšenia colného ekvivalentu u položiek, ktoré sú predmetom tarifikácie. Kompenzácie budú spočívať v tom, že pre určité importované množstvá (kvóty) bude garantovaný minimálny prístup na trh za preferenčných podmienok.

V súlade s požiadavkami GATT SR zníži v rokoch 1995–2000 v prípade rozpočtových výdavkov o 36 % a v prípade objemových ukazovateľov o 21 %.

Ratifikáciou Záverečného dokumentu Uruguajského kola GATT sa SR prihlásila k liberalizačnému procesu zahranično-obchodnej politiky v zmysle dohodnutých zásad a pravidiel a získava právo stať sa zakladajúcim členom Svetovej obchodnej organizácie (WTO).

Na základe výsledkov UK GATT platí od 1. 1. 1995 nový colný sadzovník vypracovaný v zmysle Listiny koncesí a záväzkov, ktorý rešpektuje priemerné zníženie ciel o 1/6.

Len veľmi pozvoľna sa vytvára priestor na zvýšenie exportnej expanzie do EÚ za súčasného recipročného otvárania sa nášho trhu voči importom z EÚ. Naši exportéri majú nemalo problémov s uplatnením sa na trhoch EÚ, čo súvisí so značnou konkurenciou na uvedených trhoch. Nepomerne vyššie dotované výrobky v EÚ (napr. mlieko, cukrová repa, hovädzie mäso) pri znížení ochrany môžu spôsobiť aj zhoršenie obchodnej bilancie s negatívnym vplyvom na vonkajšiu rovnováhu ekonomiky SR. Z hľadiska možnosti presadenia sa na trhu EÚ u konkrétnych komodít vzniká nutnosť naďalej vo zvýšenej miere podporovať výrobu, resp. obchod a export vybraných tovarov, na ktoré má SR primerané klimaticko-výrobné podmienky, aby sa tak o.i. zvýšila exportná kapacita našich spracovateľov.

Celkový objem zahranično-obchodnej výmeny v mil. Sk za rok 1992 až 1994 charakterizuje tab. I.

V rámci agropotravinového zahraničného obchodu v roku 1994, vymedzeného kapitolami 1–24 Colného sadzovníka, dosiahol celkový obrat hodnotu 32 512 mil. Sk. Vývoz dosiahol hodnotu 12 765 mil. Sk a dovoz 19 747 mil. Sk. Oproti roku 1993 poklesol podiel agropotravinového vývozu na celkovom vývoze a podiel agropotravinového dovozu na celkovom dovoze sa takmer nezmenil.

Základná charakteristika bilancie agropotravinového zahraničného obchodu v mil. Sk je uvedená v tab. II. V hodnotovom vyjadrení prevláda dovoz. Takýto vývoj pokračoval aj v I. polroku 1995.

Z komoditného hľadiska v agropotravinovom obchode všeobecne prevláda podiel vývozu surovín a po-

I. Zahranično-obchodná výmena SR s EÚ za rok 1992 až 1994 (mld. Sk)

Obchod	Dovoz v OP		Vývoz v FCO		Vývoz – dovoz	
	1993	1994	1993	1994	1993	1994
Celkom	195,0	211,4	167,7	215,5	-27,3	+4,1
Z toho podiel agropotravinových komodít:						
absolutný	18,4	19,7	11,4	12,8	-6,9	-6,9
v percentoch	9,4	9,3	6,8	5,9	-	-

II. Bilancie agropotravinového zahraničného obchodu v mil. Sk

Rok (obdobie)	Vývoz		Dovoz		Obrat	
	mil. Sk fco	index	mil. Sk fco	index	mil. Sk fco	index
1993	11 418	100	18 410	100	29 828	100
1994	12 765	112	19 747	107	32 512	109
1993 ¹	4 129	100	5 495	100	9 624	100
1994 ¹	5 385	100	9 159	167	14 545	151
1995 ²	2 625	49 ³	5 705	62 ³	8 330	57 ³

Vysvetlivky: ¹ I. polrok

² I. štvrtok 1995

³ podiel na hodnote I. polroka 1994

lotovarov. Naopak v dovoze je tento podiel opačný, dovážame prevažne finálne výrobky. Tento vývoj spôsobuje doposiaľ nejstávajúca komoditná koncepcia ako aj to, že v dôsledku nízkej úhrady nákladov a znižovania podpory agrárneho sektora zo štátnych zdrojov poklesla poľnohospodárska produkcia, čím sa znižuje aj jeho exportný potenciál. Vývoz v značnej miere je odrazom realizácie bilančných prebytkov.

Najviac vyváženými položkami z celkového vývozu sú výrobky skupiny 07 – Zelenina, 04 – Mlieko, vajcia, med a jedlé výrobky, 22 – Nápoje, liehové tekutiny a ocot, 01 – Živé zvieratá, 17 – Kakao a kakaové výrobky, 24 – Tabak a vyrobené tabakové náhražky a 10 – Obilie.

Najvýznamnejšími exportnými výrobkami v roku 1994, rovnako aj v I. polroku 1995 boli: 1806 – Čokoláda a potravinárske prípravky s kakaom, 2402 – Cigarety z tabaku a náhražok, 0102 – Hovädzí dobytok živý, 0406 – Syry a tvaroh, 1905 – Pekárenský tovar, obilky, cestá, 1005 – Kukurica (bez sladkej) nemletá, 0709 – Zelenina ostatná čerstvá, chladená, 2204 – Víno z čerstvých hroziev.

Zo štruktúry agropotravinového dovozu vyplýva, že najvyššie objemy dovozu sa týkajú výrobkov skupín: 08 – Ovocie, orechy a ostatné plody, 23 – Zbytky, odpad potravinárskeho priemyslu, krmivá, 22 – Nápoje, liehové tekutiny a ocot, 24 – Tabak, tabakové výrobky a náhražky, 09 – Káva, čaj, maté a korenie, 18 – Kakao a kakaové výrobky, 21 – Rôzne potravinové výrobky, 15 – Tuky, oleje, pokrmové tuky, 10 – Obilie.

Po rozdelení ČSFR má Slovenská republika špecifického obchodného partnera v Českej republike. V dôsledku toho poklesli podielové ukazovatele voči ostatným krajinám a zoskupeniam.

Podiel jednotlivých obchodných zoskupení na celkovom zahraničnom obchode Slovenska v roku 1994 je uvedený v tab. III.

Medzi najväčších partnerov Slovenska v obchode s agropotravinami v roku 1994 popri Českej republike patrí EÚ. Do krajín EÚ sme v roku 1994 vyviezli 14,63 % celkového objemu vývozu, čo je menej ako v roku 1993 (15,48 %). Naopak z krajín EÚ sme v roku 1994 doviezli 28,34 % celkového objemu, pričom v roku 1993 to bolo 24,27 % celkového objemu. Ďalším významným obchodným partnerom sú KSVE a krajiny bývalého ZSSR najmä pokiaľ ide o náš export. Podrobnejší prehľad v na-

sledovných tabuľkách ukazuje, že objem zahranično-obchodnej výmeny, i keď vykazuje všeobecne narastajúce trendy tak vo vývoze, ako aj pri dovoze, nemá žiaducu dynamiku, predovšetkým vo vývoze.

ANALÝZA KOMPETITIVNOSTI NAŠO POĽNOHOSPODÁRSTVA

Pri tradičnom riešení hľadania odpovede na našu kompetitívnosť vychádzali by sme prevažne z ekonomických kalkulácií ponuky a dopytu vstupov a výstupov, exportovateľných objemov, cenovej úrovne atď. Hoci tieto prepočty a úvahy môžu poskytnúť dôležité informácie o správaní sa trhu a o možnostiach jeho prispôsobenia, sú v skutočnosti spojené s mnohými problémami. Na jednej strane sú iba zriedkavo k dispozícii ucelené údaje za časovo dostatočne dlhé obdobie a v dostatočnej kvalite. Na druhej strane by bolo sotva možné vykonať odhad dopadov rôznych politických opatrení na zmenu dopytu vstupu a na celohospodárske výrobné náklady, najmä vtedy, ak by bolo možné určiť parametre reakcie výstupov na zmeny cien, vypočítané na základe údajov z posledných rokov. Okrem toho by sa pri odhade celkovej ponuky a celkového dopytu iba ťažko dalo vykonať ďalšie rozčlenenie výsledkov na jednotlivé regióny alebo typy podnikateľských subjektov. Z týchto dôvodov sme sa rozhodli o vyskúšanie maticovej analýzy politiky (PAM – „Policy Analysis Matrix“), v ktorej vytvorením spojenia medzi jednotlivými modelovými jednotkami sa vytvorila dočasná rovnováha, v ktorej sa odrážajú produktovo špecifická technická efektívnosť (koeficienty vstupov a výstupov), ceny svetových trhov a náklady ochrany produkčných faktorov ako hlavných reštrikcií pri zmene zistených komparatívnych predností (vyjadrených optimálnymi cenami) jestvujúcich produkčných systémov. Každá zmena uvedených reštrikcií vedie pri rovnakých podmienkach ku zníženiu alebo zvýšeniu dovtedajších transferov medzi spotrebiteľmi a producentmi. Tento efekt sa docieli spojením optimálneho zisku daného produktu s optimálnou hodnotou fixného faktora – pôdy. Táto hodnota sa vypočítava ako vyvážený stred (priemer) rentability jednotlivých rastlinných produktov a je preto viazaná na optimálnu ziskovosť iných produkčných systémov, ktoré sú znova závislé od rentability pôdy.

III. Podiel jednotlivých obchodných zoskupení na celkovom zahraničnom obchode Slovenska v roku 1994

Krajina (zoskupení)	Dovoz		Vývoz		Saldo	
	mil. Sk fco	%	mil. Sk fco	%	mil. Sk fco	%
EÚ	5 595,9	28,33	1 866,6	14,62	-3 728,3	53,4
EZVO	1 225,7	6,21	436,4	3,42	-789,3	11,4
V 4	8 299,9	42,03	7 636,4	59,83	-663,5	9,5
Ostatné štáty	4 626,3	23,43	2 825,2	22,13	-1 801,1	25,8
Spolu	19 746,8	100	12 764,6	100	-6 982,2	100
Z toho ČR	7 368,5	37,31	7 075,2	55,43	-293,3	4,2

Medzi zvláštne vlastnosti PAM patrí predovšetkým jej aplikovateľnosť pri analýze výrobných a cenových efektívností. Okrem toho táto metóda dovoľuje meranie a posudzovanie zmenených politických opatrení na hladinu príjmov producentov, ako aj identifikáciu rôznych transferov medzi najdôležitejšími záujmovými skupinami spoločnosti, t.j. producentmi v oblasti potravinárstva, spotrebiteľmi potravín a decíznymi orgánmi, ktoré kontrolujú alokačné procesy v oblasti štátneho rozpočtu. Optimálne ceny vstupov a výstupov, ktoré vyplývajú z účasti na medzinárodnom obchode, sa odvodzujú z porovnateľných cien na svetových trhoch. Zisťovanie optimálnych cien tovarov, s ktorými sa medzinárodne obchoduje, sa vykonalo z komponentov ich nákladov. Vytvorenie PAM umožnilo zistiť určité koeficienty, pomocou ktorých bolo možné stanoviť mieru ochrany (protekciónizmu) a komparatívne prednosti každého zo skúmaných produktov.

Výsledky analýzy ukazujú, že z poľnohospodárskych produktov, najsilnejšie komparatívne prednosti vykazovala produkcia oviec, ošpaných, jačmeňa a skorých zemiakov (na západnom Slovensku). I produkciu pšenice a kukuricu na zrno (s výnimkou produkcie na strednom Slovensku), ako i repky (na východnom Slovensku) možno zaradiť medzi optimálne ziskové. Produkciu cukrovej repy možno označiť ako spoločensky optimálne prospešnú, ak sa cukrová repa produkuje na západnom Slovensku a spracúva sa v cukrovaroch s najvyššou efektívnosťou. Negatívne hodnoty koeficientu faktorovej rentability poukazujú z ekonomického hľadiska na absolútne neziskovú výrobu poľnohospodárskeho produktu. V takomto prípade hodnoty produkovaných výstupov nepokryli ani variabilné náklady produkcie. Z dôvodov nízkej efektívnosti sú spoločnosťou subvenciami v prvom rade podporované práve takéto produkty. Medzi takéto produkty s najnižšou spoločenskou rentabilitou patria predovšetkým cukrová repa a slnečnica na strednom Slovensku, mlieko na východnom a západnom Slovensku, ako aj hovädzí dobytok na západnom, východnom a strednom Slovensku. Nízka efektívnosť tejto produkcie v uvedených regiónoch nepoškodzuje iba konzumentov, ale sa tým zhoršuje i celková hospodárska situácia krajiny, nakoľko vložené finančné zdroje sa použili na spoločnosťou negatívne hodnotenú produkciu.

Tretiu skupinu produktov predstavujú výrobky, ktoré zo spoločenského hľadiska nedisponujú komparatívnymi prednosťami, ale ktorých produkcia môže na základe pozitívneho vytvárania hodnôt prispieť ku zvyšovaniu blahobytu. Bez zvyšovania efektívnosti by sa i tieto systémy v dlhodobom aspekte dali udržať iba za pomoci subvencií, z celospoločenského hľadiska by však bolo žiaduce tieto systémy – na základe nimi produkovaných hodnôt krátkodobu (najmä v prechodnom období) podporovať. Medzi produkčné systémy, zahrnuté do tejto skupiny, patria napr. produkcia repky (západné a stredné Slovensko), skorých zemiakov (stredné a východné Slovensko), cukrovej repy (východné Slovensko), mlieka (stredné Slovensko), neskorých zemi-

akov (stredné a východné Slovensko), kukurice na siláž (západné Slovensko) a pšenice (stredné Slovensko). Výsledky modelu sa musia samozrejme interpretovať s obvyklou opatrnosťou, nakoľko je predovšetkým prevažne statická, t.j. neodráža žiadne reakcie na zmeny. Na základe zmenených politických opatrení sa zmenia i cenové relácie, pričom možno očakávať, že sa môže zodpovedajúcim spôsobom zmeniť i správanie producentov a spotrebiteľov. Aj porovnanie domácich nákladov, ako aj cien platených domácim výrobcom a svetové ceny v roku 1994 niektorých produktov (tab. IV), potvrdzujú výsledky uskutočnenej analýzy. Do budúcnosti treba však počítať s niekoľkými skutočnosťami.

1. Naš domáci agrárny trh je stále pod pomerne silnou ochranou podhodnoteného menového kurzu a obchodných bariér, preto doteraz nebol vystavený skutočnej konkurencii. Po integrácii budú pravdepodobne našimi najväčšími súpermi naši susedia, ktorí už vzhľadom na prírodné podmienky, rozsah produkčných zdrojov majú predpoklady pre lepšie trhové pozície a už v súčasnosti majú cenovo výhodnejšiu ponuku.
2. Komparatívne výhody, ktoré spočívajú v nižších pracovných nákladoch a relatívne technicky vyspelých vecných faktoroch výroby zdedených z minulosti (bez obnovy a modernizácie), majú len dočasnú platnosť a budú sa postupne vyčerpávať. Ako upozorňujú experti EÚ, pre celkovú efektívnosť je rozhodujúca produktivita práce, nie jej jednotková cena.
3. Ako ukazujú doterajšie skúsenosti s uplatňovaním obchodných koncesíí v rámci Európskej dohody, rozhodujúca je výmena spracovaných výrobkov s vyšším stupňom zhodnotenia a organizácia ich marketingu, a nie ponuka surovín, i keď za nízke ceny. To poukazuje na dôležitosť konkurencieschopnosti spracovateľského priemyslu.
4. Vzhľadom na prírodné podmienky Slovenska významný geografický segment územia má predpoklady konkurenčne obstáť v liberálnom trhovom prostredí pri určitej stabilite trhu a za predpokladu prechodnej podpory obnovy výrobných zdrojov a podnikateľskej štruktúry.
5. Očakávame, že novo formovaná SAP zachová kontinuitu štruktúrálnej a regionálnej politiky zameranej na podporu nevýrobných a environmentálnych funkcií poľnohospodárstva v znevýhodnených, najmä horských oblastiach novo sa integrujúcich krajín a bude participovať na národných nákladoch a na udržiavaní životaschopnosti týchto oblastí.

AKTUÁLNA OBCHODNÁ POZÍCIA NAŠICH AGRÁRNÝCH PRODUKTOV

Súčasná ekonomická situácia v krajinách s vyspelou ekonomikou (recesia, stagnácia) spolu s účinnou ochranou domáceho trhu s agropotravinárskymi komoditami skytajú len malé vyhliadky na zvýšenie nášho exportu. Z aspektu komoditnej štruktúry stále prevláda vývoz

IV. Ceny vstupov (výdajov) na produkciu a ceny platené domácim výrobcom a svetové ceny roku 1994

Komodita	Výdaje na produkciu Sk	Ceny platené výrobcom Sk	Podpora (dotácie) Sk	Zisk (+) Strata (-) Sk	Ceny v USD		
					Slovensko	svet	podiel SR/svet
Pšenica (1 000 kg)	2 305	3 129	356	1 180	104,3	134,3	77,6
Jačmeň (1 000 kg)	2 464	3 112	397	1 045	103,7	82,4	125,8
Kukurica (1 000 kg)	3 291	3 527	179	415	117,6	90,2	130,38
Repka (1 000 kg)	5 150	4 820	862	532	160,7	211,4	76,02
Slničnica (1 000 kg)	7 802	7 160	440	-202	238,7	252,4	94,56
Cukrová repa (1 000 kg)	687	724	59	96	24,1	36,7	65,67
Žemiaky (1 000 kg)	6 400	5 736	1 005	341	191,2		
Hrach (1 000 kg)	4 310	4 782	553	1 025	159,4		
Fazuľa (1 000 kg)	35 047	13 041	0	-22 006	434,7		
Hrozno (1 000 kg)	12 301	8 697	60	-3 544	289,9		
Tabak (1 000 kg)	83 216	46 324	5 108	-31 784	1 544,1		
Chmeľ (1 000 kg)	131 206	121 377	763	-9 066	4 045,9		
Cukor (1 000 kg)		19 000			633,3	493,7	128,28
Mlieko kravske (l)	7,56	6,6	0,84	-0,12	0,22	0,17	129,41
Jatočný dobytok (kg)	44,08	34,04	2,01	-8,03	1,13	1,38	77,53
Jatočné ošípané (kg)	34,84	35,11	0,81	1,08	1,14	4,35	
Hydina (kurčatá) (kg)	25,42	30,43	1,2	6,21			
Jahňatá (kg)		49,14					
Maslo (kg)		85,9			2,86	-2,7	
Syr (ET) (kg)		82			2,73	1,47	
Sušené mlieko odstredené (kg)		56,3			1,88	1,32	
Vajcia (kus)	1,15	1,72	0,05	0,62	0,06	0,09	66,67
Vlna (kg)	174	53			1,77		
Ovčí syr hrudkový (kg)	88	54			1,8		
Brindza (kg)		74,7			2,49		
Mäso hovädzie - predné (kg)		68,57			2,29		
- roštenka (kg)		139,76			4,56		
Mäso bravčové - karé (kg)		109,33			3,64		
- krkovička (kg)		93,99			3,13		
- bôčik (kg)		65,36			2,17		
- stehno (kg)		129,74			4,32		
- pliecko (kg)		109,26			3,64		

surovín nad výrobkami s vyšším stupňom finalizácie. Dokumentuje to aj prehľad zahranično obchodnej výmeny za roky 1993-1994 (tab. V).

Z prehľadu jednoznačne vyplýva nepriaznivá bilancia agropotravinového zahraničného obchodu, aj napriek skutočnosti, že sa celkový obrat v roku 1994 zvýšil o 9 %. Tento stav možno pripísať na vrub neexistujúcej komoditnej koncepcie, ako aj nízkej úhrady nákladov, čím sa zákonite znižuje exportný potenciál poľnohospodárstva. Naš vývoz je zatiaľ viac odrazom realizácie bilančných prebytkov ako programového zahraničného obchodu. Rovnako možnosť využívania komparatívnych výhod zahraničného obchodu nie je zatiaľ celavedome využívaná. Vývoj obchodovateľnosti našich komodít od roku 1993 do polroka 1995 znázorňuje prehľad v tab. VI.

V. Zahranično obchodnej výmeny za roky 1993-1994 (v mld. Sk)

Rok	Dovoz	Vývoz	Saldo
1993	18,4	11,4	-7,0
1994	19,7	12,8	-6,9
1995*	11,6	6,2	-5,4

PROGNÓZA VÝVOJA NÁŠHO AGRÁRNEHO OBCHODU

Z doterajších trendov je možné reálne očakávať, že vývoj domáceho trhu s poľnohospodárskymi produktami a potravinami vo vzťahu k vnútornému trhu EÚ, ako aj svetovému trhu (UK GATT), bude všeobecne definovaný:

Dovoz		Vývoz	
stupeň obchodovateľnosti komodita	Sk	stupeň obchodovateľnosti komodita	Sk
1. <i>Stabilizovaný:</i>		1. <i>Stabilizovaný:</i>	
3. Ryby a mäkkýše	605	1. Živé zvieratá	971
4. Mlieko, vajcia, med a výrobky	812	2. Mäso a požívateľné droby	462
11. Mlynské výrobky, slad, škroby	1 010	3. Ryby a mäkkýše	70
16. Prípravky z mäsa a rýb	465	4. Mlieko, vajcia, med a výrobky	1 222
17. Cukor a cukrovinky	805	5. Výrobky živočíšneho pôvodu	61
22. Nápoje, liehoviny a ocot	1 610	6. Živé rastliny a kvetinárske výrobky	68
24. Tabak a náhražky	1 534	10. Obilie	808
		13. Šelak, gummy, živice	2
		14. Rastlinné pletacie materiály	1
		15. Živočíšne a rastlinné tuky	246
		17. Cukor a cukrovinky	554
		22. Nápoje, liehoviny a ocot	1 160
		23. Zvyšky a odpadky, krmivo	304
		24. Tabak a náhražky	864
	6 898		6 793
2. <i>Kolísavý:</i>		2. <i>Kolísavý:</i>	
2. Mäso a požívateľné droby	417	7. Zelenina, korene a hľuzy, poživatiny	1 480
10. Obilie	945	19. Prípravky z obilia, z mlieka	735
	1 362	20. Prípravky zo zeleniny, ovocia, rastlín	385
			2 600
3. <i>Rastúci:</i>		3. <i>Rastúci:</i>	
1. Živé zvieratá	440	9. Káva, čaj, maté a korenie	225
5. Výrobky živočíšneho pôvodu	101	11. Mlynské výrobky, slad, škroby	607
6. Živé rastliny a kvetinárske výrobky	260	12. Olej, semená a plody, slama, krmivá	700
7. Zelenina, korene a hľuzy, poživatelné	564	18. Kakao a kakaové prípravky	896
8. Jedlé ovocie a orechy	2 103	21. Rôzne potravinové prípravky	332
9. Káva, čaj, maté a korenie	1 344		
12. Olejnatá semená a plody, slama, krmoviny	820		
13. Šelak, gummy, živice	123		
18. Kakao a kakaové prípravky	1 357		
19. Prípravky z obilia, z mlieka	771		
20. Prípravky zo zeleniny, ovocia, rastlín	736		
21. Rôzne potravinové prípravky	1 089		
23. Zvyšky a odpadky, krmivo	1 770		
	11 478		2 760
4. <i>Klesajúci:</i>		4. <i>klesajúci:</i>	
14. Rastlinné pletacie materiály	7	8. Jedlé ovocie a orechy	470
		16. Prípravky z mäsa rýb	142
	7		612
	19 747		12 765

- vývojom tvorby HDP a nadväzne i príjmov a kúpnej sily obyvateľstva vrátane ich diferenciácií,
- vývojom cien potravín i v relácii s vývojom cien ostatných tovarov a služieb,
- rozhodovaním sa spotrebiteľ nad štruktúrou výdavkov (dominovať budú výdavky na potraviny, energiu, bývanie, ale i voľný čas),

- úroveň saturácie spotreby potravín a iných poľnohospodárskych výrobkov poľnohospodárskeho pôvodu (vrátane možnosti samozásobenia).

Pre odhad spotreby potravín ako jedného z rozhodujúcich segmentov vývoja trhu na základe uvedeného možno predpokladať nevýznamné rozdiely v porovnaní s úrovňou spotreby v súčasnosti.

Napriek nefalšovanému záujmu o zblížovanie domáceho trhu s trhom EÚ je nutné počítať s relatívne vysokou ochranou domáceho trhu. Reálne je, že i v podmienkach spomenutej relatívne vysokej ochrany vnútorného trhu bude tento dopĺňovaný potravinami z dovozu v rozsahu 8–10 %.

Situácia na svetovom agrárnom trhu sa v ďalších rokoch vo vzťahu k našim exportným ambíciám príliš nezmení. Ukončenie UK GATT a z neho vyplývajúce celosvetové znížovanie dotácií do agrárneho trhu a vývozných subvencií a v tom výraznejších zmien v agrárnej politike EÚ postupne vytvára prostredie liberalizovanejšieho tak svetového, ako i nášho domáceho agrárneho trhu.

V tomto prostredí sa prechodne už prejavili určité komparatívne výhody slovenského poľnohospodárstva ako celku i niektorých jeho komodít. Napriek tomu je rozumné posudzovať možnosti vývozu našich agrárnych výrobkov s určitou dávkou opatrnosti. Skôr treba počítať s tým, že k premene nášho poľnohospodárstva na exportné odvetvie v hlavných komoditách nedôjde. Určité možnosti sú v rozširovaní exportu do ČR.

Celkove sa však v danej situácii a za predpokladného znížovania našich ochranných dovozných bariér javí rozumnejší predpoklad využiť naše komparatívne výhody pre obhájenie pozícií na domacom agrárnom trhu a pre udržanie dovozu v rozsahu nie väčšom ako 10 % domácej spotreby.

Predpokladané vplyvy na slovenský agrárny trh a jeho účasť na trhu EÚ možno v zásade rozdeliť na vonkajšie a vnútorné.

Vonkajšími vplyvmi na slovenský trh budú podmienky, za akých sa naša transformácia do záujmových obchodných štruktúr uskutoční a možno ich charakterizovať takto:

- Existencia jednotného trhu v EÚ zlepšuje odbytové možnosti pre malú časť produktov, súčasne však vzrastá tlak na domáci trh zo strany vonkajšej konkurencie. Rozšírenie EÚ si žiada asociačnú dohodu doplniť a modifikovať o možnosť zväčšenia priestoru pre náš agrárny trh.
- Význam EZVO pre náš agropotravinársky trh sa bude v porovnaní s EÚ postupne znižovať, i keď je dosť pravdepodobné, že sa zvýši záujem zo strany ďalších krajín.
- Prijatie Slovenska do EÚ sa tak skoro nemusí uskutočniť a tak isto sa nemusia výrazne priblížiť i spoločenskoekonomické podmienky, a to aj napriek významným zmenám spoločnej poľnohospodárskej politiky v EÚ. EÚ ostane i naďalej, v určitých, a z našej strany záujmových komoditách, najvýznamnejším exportérom.
- Najväčší priestor pre odbyt potravín je v SNŠ a v krajinách východnej a juhovýchodnej Európy. Tento priestor však bude vyžadovať „export na úver“ a s vyšším obchodným rizikom. S Poľskom a Maďarskom je možnosť určitej vzájomnej koordinácie, ovšem pre Slovensko to bude znamenať ďalší konkurenčný tlak.

– Výhladovo, a to i za predpokladu rozvoja poľnohospodárskych aktivít na pôde, významnou zložkou slovenského agrárneho obchodu sa stane cudziecky ruch.

Okrem uvedených charakteristických a významných aspektov pre EÚ, ale i v rámci celosvetových obchodných dimenzií, ktoré už ovplyvňujú východiskovú situáciu slovenského agrárneho trhu, sú tu aj vnútorné podmienky podieľajúce sa na formovaní vzťahu trhu EÚ k východiskovej situácii trhu SR. Osobitne sa týkajú exportu agrárnych výrobkov zo Slovenska. Patrí k nim už spomínaná:

- nízka produktivita práce,
- vyššie výrobné náklady našich niektorých komodít,
- neskúsenosť a nedostatočná profesionalita našich exportérov,
- absencia moderných a zložitejších foriem obchodných operácií,
- absencia progresívneho marketingu, vrátane neochoty, resp. finančnej neschopnosti investovať do reklamy,
- nižšia kvalita a všeobecne nízky trhový image slovenských produktov (trvanlivosť, obaly, úzky sortiment, nepružnosť v prispôbovaní sa požiadavkám odberateľa, záručná doba a pod.),
- atomizácia ponuky exportných komodít,
- iba začínajúca aktivita zväzov výrobcov a agrárnej komory pri koncepčnom riešení zahraničného obchodu,
- nedostatok, či neracionálna distribúcia potrebných informácií.

ZÁVER

Z prehľadu obchodnej pozície možno dedukovať, že bez dostatočne koncentrovaného spracovateľského priemyslu, prepojeného s prvovýrobou, sa nezabezpečí väčšia obchodovateľnosť našej produkcie. V prípade, že v poľnohospodárskej prvovýrobe je koncentrácia našu výhodou, tak v spracovateľskom priemysle nemáme základy konkurencieschopného spracovateľského priemyslu po pripojení k EÚ.

Rozhodujúcim prvkom pred vstupom SR do EÚ v poľnohospodárskej prvovýrobe bude získanie finančných zdrojov pre zabezpečenie biologického a technologického rozvoja. Tento rozvoj sa v súčasnosti výrazne prejavuje v úsporách prácnosti a znižovaní nákladov na jednotku produkcie. Skončila totiž etapa, kedy mechanizácia nahradzovala len ľudskú prácu. Stroje a zariadenia sa výrazne premietajú v nových technológiách tak, že sú zdrojom zvýšenia úrod i úžitkovosti, znižovania strát produkcie, zlepšovania úrodnosti pôdy, zvyšujú efektívnosť využitia a tým pokles spotreby osív, sadív, nafty, energií, hnojív a pesticídov.

Na obdobné problémy v poľnohospodárstve, ktoré je nutné riešiť pred vstupom SR do EÚ, poukázala aj expertná správa H. Naleta a A. van Stolka „Vzťahy medzi EÚ a zmenami strednej a východnej Európy v otázkach poľnohospodárstva a výroby potravín“, kde sa do-

slova uvádza: „Je zrejmé, že poľnohospodárski producenti v krajinách strednej a východnej Európy musia mať jasnú vyhlídku na potenciálne rentabilnú výrobu. To povedie k pokračovaniu alebo lepšie povedané k návratu k normálnej hospodárskej produkcii. Jediný praktický spôsob, ako toho dosiahnuť, je určitá forma stabilizácie cien poľnohospodárskych výrobkov nad úrovňou výrobných nákladov“.

Len samotní poľnohospodári však nemôžu túto situáciu vyriešiť. K tomu, aby poľnohospodárstvo dosiahlo úroveň, ktorá je prijateľná pre vstup do EÚ, je nutná prispôbovacia cesta k cieľom reformovanej agrárnej politiky EÚ. Úlohu štátu v tomto nemôže žiadny iný subjekt nahradiť. Jeho legislatívne, ekonomické a organizačné podmienky by mali rešpektovať ciele EÚ práve teraz, v období pred pripojením.

*Doc. Ing. Pavol Stehlo, CSc., Ing. Ladislav Čižmárik,
Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, Slovenská republika*

SANITARY AND PHYTOSANITARY ISSUES. PROTECTING HUMAN, ANIMAL A PLANT LIFE AND HEALTH WHILE FACILITATING TRADE¹

BACKGROUND

The Essen European Council of December 1994 adopted a broad strategy to allow the associated countries of Central and Eastern Europe to prepare for their accession to the European Union. In preparing these countries for integration into the internal EU market, the European Council called for "the creation of conditions for establishing a single market" which would involve putting into place of "legislation and regulatory systems, standards and certification measures compatible with those of the European Union". Beyond such measures, however, structures will need to be put in place to implement the legislation and make it effective.

The European Commission was invited to prepare a "White Paper" to identify the key measures in each sector and to suggest the sequence in which approximation could be tackled. This "White Paper"² and its comprehensive Annex also describe and highlight the structures necessary to make the approximation of legislation effective. It also provides guidelines for the organization of an intensive and coherent programme of technical assistance needed to achieve the previous two objectives.

The European Council's initiative must be seen in a broader context, that of the world-wide trading environment established as a results of the Uruguay Round Agreement. These Agreements also bind the European Union in a multi-lateral framework which requires *inter alia* the harmonization of technical regulations, standards and other recommendations especially in the application of sanitary and phytosanitary measures. These Agreements place emphasis on the work of the Codex Alimentarius Commission for food standards, and the International Plant Protection Convention and the International Office of Epizootics for standards related to plant and animal health respectively.

WHAT ARE "SANITARY AND PHYTOSANITARY ISSUES"

Sanitary and phytosanitary issues refer to those measures taken by governments to protect human, animal and plant life or health. In real terms they are applied only to measures related to food and agricultural trade, and not to trade in medical or pharmaceutical products.

They are defined in the text of the Uruguay Round Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures:

Any measure applied:

- (a) to protect animal or plant life or health within the territory of the Member from risks arising from the entry, establishment or spread of pests, diseases, disease-carrying organisms or disease-causing organism;
- (b) to protect human or animal life or health within the territory of the Member from risks arising from additives, contaminants, toxins or disease-causing organisms in foods, beverages or feedstuffs;
- (c) to protect human life or health within the territory of the Member from risks arising from diseases carried by animals, plants or products thereof, or from the entry, establishment or spread of pests; or
- (d) to prevent or limit other damage within the territory of the Member from the entry, establishment or spread of pests.

Sanitary or phytosanitary measures include all relevant laws, decrees, regulations, requirements and procedures including, *inter alia*, end product criteria; processes and production methods; testing, inspection, certification and approval procedures; quarantine treatments including relevant requirements associated with the transport of animals or plants, or with the materials necessary for their survival during transport; provisions on relevant statistical methods, sampling procedures and methods of risk assessment; and packaging and labelling requirements directly related to food safety.

WHY ARE THEY IMPORTANT

Sanitary and phytosanitary (SPS) measures are necessary to protect human health and to protect against massive losses in agricultural production and trade. They fall into two main classes of measures established by the national food laws to protect consumers against food contamination, and quarantine measures to prevent the entry of animal or plant diseases. It is often expedient to put SPS measures into place as a means of economic trade protection; it is also very difficult to remove from legislation the measures which are outdated and no longer serve a real SPS purpose. SPS measures are frequently complex and rigid and they can be very significant barriers to trade. The great problem is to ensure that when they are used, they are used only to address legitimate problems and that they are used only to the necessary extent.

1 These paper were originally prepared by the Food and Agriculture Organization of the United States (FAO) for presentation at the seminar "Future policy frameworks for agriculture: The influence of EU accession and GATT", Bratislava, Slovak Republic, 24.-25. November 1995. They are published here by permission of the Organization.

2 Commission of the European Communities: Preparation of the Associated Countries of Central and Eastern Europe for Integration into the Internal Market of the Union. COM(95) 163 final, CEC, Brussels 1995.

WHAT ARE THE RIGHTS OF SOVEREIGN NATIONS AND THEIR TRADING PARTNERS

Nations have the right to protect their people's health from hazards which may be present in the food supply. They also have the right to protect their animal production – both farm and wild-life – and their agricultural, forestry and fishery resources from the introduction of new diseases. Moreover, they have the right to assess their own situation in terms of prevalence of plant and animal diseases on their territory, and they have the right to determine the level of health protection which they afford to their citizens.

Trading partners must respect these right in regard to SPS measures. But on the other hand, they have certain rights, too. Foremost of these, under the General Agreement on Tariffs and Trade, is that SPS measures will not form a disguised restriction to trade (a non-tariff barrier) and will be exercised fairly and uniformly without discrimination between imported and domestically produced goods.

The same set of mutually observed rights and obligations applies to the Internal Market of the European Union. A major landmark in this respect was the principle established by the European Court of Justice in its "Cassis de Dijon" ruling of 1979: the *principle of mutual recognition*. Any commodity circulating legally in one Member State of the European Community must also be free to circulate in any other part of the Community, except where a Member State can demonstrate that the rules of the Member State of origin do not afford equivalent public protection of the essential public good.

WHAT DISCIPLINES APPLY TO THE EXERCISE OF THESE RIGHTS

Under the 1947 General Agreement on Tariffs and Trade, the right of countries to exercise SPS measures was limited only by the general requirement that *"Such measures are not applied in a manner which would constitute a means of arbitrary or unjustifiable discrimination between countries where the same conditions prevail, or a disguised restriction on international trade"* (GATT 1947, Article XX – General Exceptions). Similar broad statements in Europe defined the internal market of the European Union as *"an area without internal frontiers, in which the free movement of goods, persons, services and capital is ensured"*. However, without more defining rules on these broad statements of policy, little discipline applied to the exercise of each nation's right to apply its SPS measures independently of others.

At the international level, a first attempt to regulate the use of national standards to prevent them from being used as technical barriers to trade was the Tokyo Round Agreement on Technical Barriers to Trade (the *GATT Standards Code*) which entered into force on 1st January 1980. Although in theory the Standards Code covered all standards and technical regulations, it allowed for the exclusion of SPS measures by repeating in its preamble that same broad (and vague) statement from Article XX of the General Agreement.

The Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations was launched on 20th September 1986 at Punte del Este. By this time, it had become recognized, especially by Minister of agriculture, that the broad provision in both the GATT and Standards Code were insufficient to provide effective discipline on the exercise of the rights implied in the articles on General Exclusions. The text development under the Uruguay Round – *The Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures* – confirms the rights mentioned above and then imposes the following obligations:

- Any SPS measure is applied only to the extend necessary to protect human, animal or plant life or health, is based on scientific principles and is not maintained without sufficient scientific evidence;
- SPS measures do not arbitrarily or unjustifiably discriminate between Members where identical or similar conditions prevail, including between their own territory and that of other Members. Sanitary and phytosanitary measures shall not be applied in a manner which would constitute a disguised restriction on international trade.

In interpreting these obligations into operational terms, the SPS Agreement lays down the following basic principles:

- SPS measures shall be based on international standards, guidelines and other recommendations where these exist and Members shall play a full part, within the limits of their resources, in the relevant international organizations which establish such standards, guidelines and recommendations;
- Members shall accept the sanitary or phytosanitary measures of other Members as equivalent, even if these measures differ from their own or those used by other Members trading in the same product if the exporting Member objectively demonstrates to the importing Member that its measures achieve the importing Member's appropriate level of sanitary or phytosanitary protection;
- SPS measures shall be based on an assessment of risk and on the establishment of an appropriate level of sanitary or phytosanitary protection from such risks;
- There should be consistency in the application of the concept of "appropriate level of protection";
- Members are to recognize the concepts of pest- or disease-free areas and areas of low pest or disease prevalence;
- Changes in national SPS measures shall be notified to all other Members.

WHY ARE SPS ISSUES OF CRITICAL IMPORTANCE FOR EU ACCESSION

As stated in the EU "White Paper":

An internal market without internal frontiers relies on a high level of mutual confidence and on equivalence of regulatory approach. Any substantial failure to apply the common rules in any part of the internal market puts at risk the system and undermines its integrity.

SPS measures have a high priority within the EU framework. The European Commission is required,

when preparing its proposals for harmonization of national legislation concerning health, safety, environmental protection and consumer protection, to take as a base a high level of protection. Although the Commission is required to respect the principle of subsidiarity – only legislating at Community level where the same or better effect cannot be achieved at the national or regional level – certain product areas, including foods, are the ones where Community legislation serves a useful purpose to bridge the wide range of national regulations and is considered more appropriate. SPS measures, including inspection and certification procedures, fall into this category of items.

WHAT ARE THE WIDER TRADE IMPLICATIONS OF SPS ISSUES

The relevance of SPS measures in the context of EU accession has been set out in a straightforward manner by European Commission in its White Paper. However, as most of the Associate Countries of Central and Eastern Europe are now Members of WTO or have applied for Membership, an action taken by these countries must be seen within the wider trade context encompassed by the SPS Agreement. Mutual recognition of equivalent national standards and processing and inspection requirements must be extended beyond bilateral arrangements with the EU so as to guarantee free and fair trade with all trading partners. Of a very significant importance to long-distance trade (to and from trading partners in other continents) is the recognition of pest- or disease-free areas and areas of low pest or disease prevalence.

Moreover, the application of appropriate SPS measures is costly. Developing countries have been given a period of "grace" in applying the SPS Agreement to its fullest extent, and can apply for longer time-frames in implementing the Agreement. To encourage compliance with the Agreement, the Members of WTO have agreed to facilitate technical assistance, especially to developing Member countries – but also to others, either bilaterally or through relevant international organizations.

CODEX, IPPC AND THE OIE

The SPS Agreement recognizes the key role of international standards, guidelines and other recommendations in facilitating international trade. In the SPS field, the key international bodies concerned are:

- for food safety, the standards, guidelines and recommendations established by the Codex Alimentarius Commission relating to food additives, veterinary drugs and pesticide residues, contaminants, methods of analysis and sampling, and codes and guidelines of hygienic practice;
- for animal health and zoonoses, the standards, guidelines and recommendations developed under the auspices of International Office of Epizootics; and
- for plant health, the international standards, guidelines and recommendations developed under the auspices of the Secretariat of the International Plant Protection Convention in cooperation with regional

organizations operating within the framework of International Plant Protection Convention.

The Codex Alimentarius Commission

The Codex Alimentarius Commission (CAC) was established by FAO in 1961. Since 1962 it has been responsible for implementing the Joint FAO/WHO Food Standards Programme whose primary aims are protecting the healths of the consumer and ensuring fair practices in the food trade. The CAC is an intergovernmental body, with 151 member governments. The *CODEX ALIMENTARIUS* itself is a collection of standards, codes of practice and other recommendations presented in a uniform way. Codex Alimentarius means "Food Code" or "Food Law" in Latin. Codex standards, guidelines and other recommendations ensure that food products are not harmful to the consumer and can be traded safely between countries.

Food safety standards are defined in the SPS Agreement as those relating to food additives, veterinary drug and pesticide residues, contaminants, methods of analysis and sampling, and codes and guidelines of hygienic practice. As mentioned above, Codex food safety standards are to be used as the reference point for the WTO in this area. The CAC has established over the years:

- Maximum residue limits for 182 agricultural and veterinary chemicals
- 39 codes of hygienic and good manufacturing practice
- 227 Codex Standards.

It has evaluated over 700 chemicals proposed for food additive uses and established guideline levels for a number of environmental and industrial contaminants in foods, including radionuclides.

The CAC has been actively revising much of this work in recent years to stress the so-called "horizontal" aspects of food regulation, including food hygiene. New considerations such as risk analysis and determination of equivalence in different food control systems have an impact on the new approach to international food hygiene regulations.

International Plant Protection Convention

The International Plant Protection Convention is the major international legal instrument governing the establishment of plant quarantine. In a complex arrangement of overlapping international and regional organizations, the IPPC lays down the basis for the work of groups such as the European and Mediterranean Plant Protection Convention (EPPO) and for FAO. International standards and guidelines in plant quarantine which ensure that quarantine measures are scientifically based and do not constitute unwarranted trade barriers. To this effect, the Secretariat for the International Plant Protection Convention (IPPC) guides a work programme on harmonization in plant quarantine, assisted by a Committee of Experts on Phytosanitary Measures (CEPM). Standards established under the IPPC are approved by the biennial sessions of FAO Conference. The first international standard which was approved was the Principles of Plant Quarantine as related to International Trade (1993).

Later standards include the "Guidelines for Pest Risk Analysis", the "Code of Conduct for the Import and Release of Biological Control Agents" and "Requirements for Pest Free Areas" (1995) and a "Glossary of Phytosanitary Terms". The publication of these standards will assist member countries in harmonizing their quarantine measures to enhance plant protection while facilitating trade.

International Office of Epizootics (OIE)

Since the successful completion of the Uruguay Round, the OIE has continued to play a key role in facilitating global trade. The Organization's technical guidelines for zoning and regionalization of animal diseases and the use of risk assessment was a key factor in the application of the SPS Agreement. Membership of OIE now stands at 140 Member countries. OIE achieves its goals by technical cooperation and training and the world-wide exchange of animal disease information currently published on a weekly, monthly or annual basis. It pays particular attention to emergency disease outbreaks. As part of advancing free trade objectives, there is recognition by OIE of the need to continue developing of new risk management strategies and technologies to reduce animal health related risks to an acceptable level. OIE stresses the need for the development of uniform and acceptable approaches to risk acceptance requiring a more quantitative approach based on transparent, defensible, biological standards. The establishment of an improved integrated world-wide animal health information system is a priority to underpin import risk analysis.

RELATED ISSUES - OTHER TECHNICAL BARRIERS TO TRADE

The Agreement on Technical Barriers to Trade

The Agreement on Technical Barriers to Trade (the TBT Agreement) is a revision of the Agreement of the same name first developed under the Tokyo Round of GATT Negotiations in the 1970's. Examples given in the TBT Agreement of legitimate TBT measures are those the objective of which are national security and the prevention of deceptive practices. The objective of

the Agreement is to prevent the use of national or regional technical requirements, or standards in general, as unjustified technical barriers to trade. It covers all types of standards including quality requirements for foods *excepts requirements related to Sanitary and Phytosanitary Measures* and includes a very large number of measures designed to protect the consumer against deception and economic fraud. The Agreement basically provides that all technical standards and regulations must have a legitimate purpose and that the impact or cost of implementing the standard must be proportional to the purpose of the standard. It also says that if there are two or more ways of achieving the same objective, the least trade-restrictive alternative should be followed. The TBT Agreement also places emphasis on international standards, WTO Members being obliged to use international standards or parts of them except where the international standards would be ineffective or inappropriate in the national situation. The TBT Agreement does not include a programme of harmonizing national standards.

TBT Measures and EU Accession

Food-related TBT measures for consumer protection are critical for adherence to the first group of national rules which require harmonization according to the convergence criteria for EU accession. They cover specialized areas such as:

- Food labelling
- Nutrition labelling
- Standards of identity for selected product groups
- Commercial quality standards for fresh fruits and vegetables

CRITICAL EU LEGISLATIVE REQUIREMENTS - FIRST PHASE

The White Paper identifies the critical EU legislation which must be met in the first phase of the accession process. Because the EC has long been an important participant in the work of Codex Alimentarius, countries which have used or have implemented Codex Standards, Guidelines and other recommendations will have made significant steps in the direction of harmonization. The EU "First Phase" requirements cover:

- Food labeling - Flavouring substances - Official food control - Contaminants (including radionuclides) - Fruits and vegetables - Food of animal origin - Classification of bovine, ovine and caprine meats - Veterinary inspection (including aquaculture)	- Food additives - Materials in contact with food - Hygiene - Pesticide residue - Cereals - "Organic" or "Biological" foods - Commercial quality classification of certain fresh fruit and vegetables - Phytosanitary inspection and control
---	---

Alan R and el, FAO, Rome, Italy

HARMONIZÁCIA POTRAVINÁRSKEJ LEGISLATÍVY S PRÁVOM EURÓPSKEJ ÚNIE¹

Dlhodobým cieľom zahraničnej orientácie Slovenskej republiky je integrácia do Európskej únie. Prvým krokom vedúcim k plnému členstvu v únii sa stala Európska dohoda o pridružení, ktorá vstúpila v platnosť 1. februára 1995.

Z tejto dohody, ako jedna z hlavných podmienok pre integráciu Slovenska do Európskej únie, vyplýva povinnosť zblížovania existujúcich a pripravovaných legislatívnych predpisov Slovenskej republiky s predpismi únie. Táto úloha zahŕňa potrebu analyzovať všetky súčasné legislatívne predpisy, z hľadiska ich compatibility s predpismi únie. V prípade, že táto požiadavka nie je dodržaná, je potrebné našu legislatívu upraviť, alebo nahradiť novými harmonizovanými právnymi predpismi. Ak v slovenskej legislatíve chýbajú právne predpisy obdobné s predpismi únie, je potrebné ich vypracovať a zaviesť.

Európska rada na svojom zasadnutí v decembri 1994 v Essene sa zaoberala stratégiou pomoci asociovaným krajinám pri integrácii do únie. Rada identifikovala prípravu pridružených krajín pre integráciu do vnútorného trhu únie ako „kľúčový prvok“ v stratégii pre zmenšovanie rozdielu a vyzvala Komisiu Európskej únie, aby spracovala „Bielu knihu“, obsahujúcu v logickom usporiadaní podľa sektorov pre všetky asociované krajiny súbor legislatívnych pravidiel, ktorých prijatie a kompatibilita s príslušnou legislatívou únie je nevyhnutnou minimálnou podmienkou vstupu asociovaných krajín do Európskej únie.

Biela kniha sa zameriava na tie opatrenia spoločensťva, ktoré vytvárajú a udržiavajú vnútorný trh, zároveň identifikujú kľúčové oblasti v každom sektore a odporúča postupnosť aproximácie legislatívy. V súlade s Essenskými závermi v oblasti vytvárania podmienok pre jednotný trh popisuje Biela kniha i úlohy, ktorým budú pridružené krajiny čeliť, vrátane zavedenia legislatívy, regulačných systémov, noriem a metód certifikácie kompatibilných s Európskou úniou. Okrem aproximácie legislatívy zdôrazňuje a popisuje Biela kniha i potrebu vytvorenia primeraných štruktúr na jej implementovanie a presadzovanie.

Väčšina zákonodarstva Európskej únie je vo forme direktív – smerníc, ktoré musia byť úplne a presne zapracované do národnej legislatívy členských štátov, čím sa zabezpečuje voľný pohyb tovaru. Tak napríklad potraviny, ktoré vyhovujú smerniciam, sa môžu voľne pohybovať v krajinách únie, avšak potraviny, ktoré nevyhovujú smerniciam, sú zakázané. Smernice sa nemusia aplikovať na potraviny vyvážané mimo únie.

Rovnaký cieľ zaistenia voľného obchodu majú i nariadenia (regulations), ktoré majú priamy efekt, čiže sú priamo aplikovateľnými v členských štátoch únie.

Na zabezpečenie úloh v oblasti harmonizácie s EÚ bola na Ministerstve pôdohospodárstva v júni t.r. vytvorená Komisia pre integráciu pôdohospodárstva v normotvornej činnosti.

Z úloh uvedených v Bielej knihe sa 254 úloh týka činnosti Komisie pre integráciu pôdohospodárstva v normotvornej oblasti, čo zahŕňa implementáciu jednej a viac smerníc EÚ. Tieto úlohy boli v Komisii rozpracované s vyznačením právnych predpisov, do ktorých sú alebo budú zapracované, zodpovednosti za zapracovanie s určením časového harmonogramu. Úlohy týkajúce sa Komisie zahŕňujú oblasť vody, poľnohospodárstva vrátane pôdy a veterinárstva, potravinárstva vrátane tabaku, kozmetických výrobkov a radiačnej kontaminácie potravín.

Rezort pôdohospodárstva však už pred spracovaním a obdržaním Bielej knihy venoval pozornosť aproximácii a harmonizácii práva. V schválenom Zákone o potravinách a pripravovanom Potravinovom kódexe sú transformované všetky dôležité smernice Európskej únie.

V štátoch Európy a od 27. 6. 1995 aj v Slovenskej republike pri súčasnej existencii viacerých zákonných úprav pre oblasť potravín (zákon o technickej normalizácii, zákon o štátnom skúšobníctve, zákon o veterinárnej starostlivosti a pod.) existuje zjednocujúca úprava – Zákon o potravinách. Táto úprava je rámcová, obsahuje základné pravidlá výroby, manipulácie a obehu potravín a splnomocnenia na vydávanie vykonávacích predpisov a zákonné medze pre ne. To znamená, že pri existencii takejto zjednocujúcej právnej úpravy sú nadväzne vydávané ďalšie predpisy potravinového práva.

V Zákone o potravinách sú zapracované smernice EÚ. Smernica 79/112/EEC, týkajúca sa aproximácie zákonov členských štátov, vzťahujúcich sa k etiketovaniu, spôsobu uvedenia na trh a reklamy potravín, je čiastočne z čl. 2 a čl. 3 zapracované v § 9 zákona (ostatné časti Smernice sú riešené v predpise „Označovanie potravín“). Smernica 89/397/EEC o úradnom dozore nad potravinami, je zapracovaná do zákona o potravinách, niektoré oblasti súvisiace s vykonávaním dozoru vrátane Smernice 93/99/EEC budú riešené v rámci vykonávacích predpisov, ktoré budú spracované v roku 1996. Smernica 93/43/EEC o hygiene potravín je tiež čiastočne zapracovaná v zákone, podrobnejšie bude zapracovaná v Potravinovom kódexe

¹ Príspevok prednesený na seminári „Vplyv budúceho členstva v EÚ a Uruguajského kola GATT na vývoj agrárnej politiky“. Seminár sa uskutočnil v rámci projektu technickej pomoci FAO TCP/SLO/4551(T), „Školenie k príprave poľnohospodárskych projektov a k analýze agrárnej politiky“ 24.–25. 11. 1995 v Bratislave.

SR a v ďalších vykonávacích predpisoch k tomuto zákonu.

Zákon o potravinách, ako je už vyššie uvedené, je len rámcovým predpisom, ktorým sú vymedzené základné podmienky výroby potravín vrátane pochtín a nápojov, kozmetických prostriedkov a tabákových výrobkov, manipulácie s nimi a ich uvádzanie do obehu v zájmu podpory a ochrany zdravia ľudí a ochrany spotrebiteľa. Rozhodujúcim, a to predovšetkým svojím rozsahom a zameraním, bude v zmysle § 3 zákona o potravinách Potravinový kódex SR (PK). Jeho osobitné postavenie je dané jednak jeho zásahom do sústavy technických noriem (nahradia kmeňové normy – spoločné ustanovenia), ale aj do záväzných právnych predpisov, napr. pre oblasť hygieny, kontroly a pod.

Zákon spolu s potravinovým kódexom ustanovuje základné pravidlá, ktoré budú musieť podnikatelia dodržiavať, ak sa chcú presadiť nielen na domácom trhu, ale vyrábať i konkurencieschopné výrobky so zahraničnými, a to i za predpokladu budovania systémov akosti v súlade s medzinárodnými normami. Bez prijatia zákona nebolo možné zabezpečiť harmonizáciu s predpismi EÚ. Jeho schválením sa vytvoril základný predpoklad harmonizácie potravinového práva Slovenskej republiky s právom EÚ v oblasti potravín.

Potravinový kódex patrí do skupiny špeciálnych vykonávacích predpisov. Je rozdelený na časť všeobecnú, ktorú tvoria predpisy horizontálne, dotýkajúce sa všetkých potravín alebo aspoň ich rozhodujúcich častí a osobitnú, t.j. predpisy vertikálne, týkajúce sa určitej výrobkovej skupiny alebo priamo výrobku.

Na tvorbe tohto obširného legislatívneho predpisu sa zúčastňujú odborníci z rezortu pôdohospodárstva, zdravotníctva, školstva pôsobiaci v oblasti riadenia, kontroly, výskumu i výroby.

V úvode PK sa uvedie, na akom základe sa Kódex vydáva, jeho účel, vecný rozsah, charakter a záväznosť ustanovení, parametrov a metód skúšania uvedených v PK, ako i vzťah k ďalším technickým predpisom a normám v oblasti potravinárstva.

Horizontálne predpisy (všeobecná časť Potravinového kódexu SR) obsahuje 12 hláv, resp. kapitol, ktoré budú zahŕňať široké spektrum rôznych predpisov.

Všeobecné hygienické požiadavky a osobitné hygienické požiadavky na výrobu a obchodovanie s potravinami, tabakových výrobkov a kozmetických prostriedkov

Zahrnuje všetky všeobecné hygienické požiadavky na výrobu, manipuláciu a obchodovanie s potravinami, tabakovými výrobkami a kozmetickými prostriedkami. Stanovuje požiadavky na výrobné objekty, skladovacie priestory, požiadavky na prepravu a predajne. Rieši i požiadavky na predaj potravín v tržniciach, trhoviskách, stánkový a iný ambulantný predaj a požiadavky na výrobu a predaj zmrzlín.

Mikrobiologické požiadavky na potraviny a kozmetické prostriedky

Zaoberá sa mikrobiologickými kritériami pre potraviny, kozmetické prostriedky a obaly na ich balenie prichádzajúce do priameho alebo nepriameho styku s nimi, ako aj spôsobom a rozsahom ich mikrobiologického vyšetřovania a hodnotenia.

Požiadavky na obsah cudzorodých látok v potravinách

Táto hlava PK založená na princípe pozitívnych zoznamov, stanovuje maximálne prípustné množstvá cudzorodých látok v potravinách a skladá sa z dvoch častí: – prídavné a technologické pomocné látky, – kontaminujúce látky.

Časť prídavné a technologické pomocné látky sa člení podľa typu prídavnej látky na antioxidanty, konzervačné látky, farbivá, kyseliny, zásady a soli, látky vonné, chuťové a povzbudzujúce, látky upravujúce fyzikálne vlastnosti potravín, potravinárske enzýmy, rozpúšťadlá a inertné plyny.

Druhá časť sa zaoberá problematikou anorganických a organických kontaminantov, vrátane reziduí pesticídov, veterinárnych liečiv a endogénnych kontaminantov.

Požiadavky na predmety prichádzajúce do styku s potravinami

Táto hlava PK je rozdelená do šiestich častí:

- obalové materiály všeobecne,
- kovové materiály,
- plastické materiály,
- papier a papierenské výrobky,
- pryž a guma,
- keramické materiály a sklo.

Upravuje požiadavky na technologické a kuchynské zariadenia, obaly a ostatné materiály ako súčasti potravinárskych strojov, ktoré prichádzajú do styku s potravinami, tabakovými výrobkami a kozmetickými prostriedkami, ako aj so surovinami na ich výrobu.

Požiadavky na ošarovanie potraviny

Rieši problematiku cieleného technologického ošarovania potravín vo vzťahu k predĺženiu ich trvanlivosti a zároveň stanovuje i podmienky ďalšej manipulácie s potravinami po ich ošarení pri rôznych ekologických haváriách.

Z uvedeného dôvodu ju tvoria dve časti:

- potraviny ošetrované ionizačným žiarením,
- potraviny ošarené ionizačným žiarením.

Označovanie potravín

Stanovuje všeobecné požiadavky na označovanie všetkých spotrebiteľských balených, zabalených a ostatných potravín uvádzaných do obehu. Okrem požia-

daviek na označovanie, ktoré sú ustanovené zákonom o potravinách (obchodný názov potraviny, údaj o množstve, obchodné meno a sídlo výrobcu, baliarne, distribútora alebo dovozcu, dátum výroby a dátum najneskoršej spotreby, krajina pôvodu pri zahraničných výrobkoch), PK rozširuje požiadavky o označovanie identifikácie výrobnej dávky, použitých zložiek, triedy kvality, požiadaviek na skladovanie a návodu na použitie. Okrem týchto všeobecných požiadaviek na označovanie je v tejto hlave PK ustanovená možnosť uvádzania ďalších spresňujúcich údajov, ktoré sú uvedené v príslušných komoditných hlavách PK.

Požiadavky na potraviny na osobitné výživové účely

Táto hlava PK sa vzťahuje na potraviny určené na osobitnú výživu, ktoré zodpovedajú osobitným potrebám výživy určitých skupín obyvateľstva vrátane výživových doplnkov. Stanovuje požiadavky na hygienu a bezpečnosť potravín pre osobitné výživové účely a to požiadavky na potraviny na výživu dojčiat a detí, požiadavky na potraviny pre špeciálne diétne použitie, požiadavky na potraviny so zníženým obsahom sodíka, vrátane náhrad jedlej soli, požiadavky na bezgluténové potraviny, požiadavky na potraviny pre fenylketonurikov, požiadavky na potraviny na regulovanie telesnej hmotnosti, požiadavky na potraviny ako výživové doplnky na báze vitamínov a minerálnych látok.

Požiadavky na biopotraviny

Ustanovuje všeobecné kritériá na produkciu organického poľnohospodárstva a potravinárskych výrobkov založených na báze týchto produktov.

Zásady pre odber vzoriek a kontrolu

V tejto hlave PK sú stanovené zásady pre odber vzoriek v rámci úradnej kontroly (cieľná kontrola, bežná kontrola, prebierka tovaru).

Zásady posudzovania a rozhodovania o použiteľnosti potravín, kozmetických prostriedkov a tabakových výrobkov

Stanovuje zásady posudzovania a rozhodovania o ďalšej použiteľnosti potravín, kozmetických prostriedkov a tabakových výrobkov pri zistení negatívnych kvalitatívnych a hygienických zmien.

Všeobecné požiadavky na správnu výrobnú prax vrátane HACCP

Upravuje všeobecné požiadavky na správnu výrobnú prax (GMP) vrátane systému na analýzu rizík a kontroly kritických bodov (HACCP).

Vertikálne predpisy (osobitná časť potravinového kódexu SR) budú rozdelené do 29 kapitol, a to od mäsa veľkých jatočných zvierat, cez zverinu a výrobky zo zveriny, hydinu a mäso malých jatočných zvierat, mlie-

ko, výrobky z mlieka, ale aj huby, med, vajcia a vaječné hmoty, mlynské, pekárske, cestovinárske, cukrárske výrobky, až po jedlé tuky a oleje a pod.

Vo vyspelých krajinách sú podmienky výroby, uvádzania do obehu a kontroly niektorých komodít upravené osobitným zákonom. V súlade s týmto sú i v našich podmienkach pripravené na rôznom stupni rozpracovania zákony tzv. komoditné – zákon o vinohradníctve a vinárstve a zákon o výrobe a obehu liehu.

Zásadové znenie zákona o vinohradníctve a vinárstve už v minulom roku bolo schválené NR SR. Napriek tomu, že vinohradníctvo a vinárstvo na Slovensku majú dlhodobé tradície a tieto činnosti vykonáva i v súčasnosti pomerne široký okruh osôb, či už na podnikateľskej alebo samozáostejšej úrovni, nie sú tieto v právnom poriadku Slovenskej republiky upravené.

Potrebu prijatia vinohradníckeho a vinárskeho zákona pre územie Slovenskej republiky odôvodňuje i členstvo Slovenska v Medzinárodnom úrade pre vinič a víno (O.I.V.), v ktorom sú združené všetky vyspelé vinohradnícke a vinárske krajiny, z ktorých veľká väčšina má predmetnú problematiku upravenú komplexným zákonom.

Základným poslaním tohoto zákona je stanovenie povinností všetkým právnickým a fyzickým osobám, vyrábajúcim hrozno a hroznové víno, zabezpečiť, aby sa tieto k spotrebiteľovi dostávali v požadovanej štandardnej akosti, zdravotne nezávadné, riadne balené a označené. Zákon zároveň upravuje základné povinnosti, spojené s výsadbou a ošetrovaním viniča. V zákone je aplikovaná celý rad Smerníc EÚ, z ktorých 17 je zapracovaných a ďalšie sa zapracúvajú a tvoria osobitnú prílohu.

Z hľadiska vytvárania zodpovedajúcich štruktúr so štruktúrami EÚ má mimoriadny význam harmonizácia kontroly kvality ovocia a zeleniny podľa noriem OECD.

Na základe rozhodnutia Rady OECD zo dňa 5. 4. 1990 bola ČSFR prijatá do systému uplatňovania medzinárodných štandardov pre čerstvé ovocie a zeleninu a oprávnením certifikovať výrobky uvedených komodít vyvázané do krajín Európskeho spoločenstva boli poverené Slovenská a Česká poľnohospodárska a potravinárska inšpekcia. Tomuto rozhodnutiu predchádzalo overenie podmienok inšpekcií a znalosti inšpektorov zo strany OECD. Uvedené rozhodnutie uverejnené vo vestníku Európskeho spoločenstva umožňovalo certifikovať vyvázané ovocie a zeleninu určené ako pre priamu spotrebu tak aj pre ďalšie spracovanie.

Po rozdelení ČSFR členom zostala len Česká republika a Slovenská republika má štatút pozorovateľa v poľnohospodárskom výbere OECD. V záujme Slovenskej republiky je stať sa riadnym členom v schéme OECD. Z uvedeného dôvodu vybraní pracovníci SPPI absolvovali v roku 1994 medzinárodný výcvikový kurz v Anglicku a inšpekční pracovníci SPPI získali medzinárodný akreditačný certifikát na vykonávanie kontroly podľa noriem OECD.

Pomoc EÚ do oblasti potravinárstva sa realizuje v súlade s podpísaným Indikatívnym programom po-

moci EÚ SR PHARE na roky 1994–1996, v rámci ktorého je v realizačnej fáze projekt „Sektorová štúdia pre reštrukturalizáciu vybraných potravinárskych odvetví“ v spolupráci s poradenskými firmami AFC a FARMCO.

V rámci reštrukturalizácie potravinárstva sa rozvíja i bilaterálna spolupráca s krajinami únie. Napríklad s Nemeckou spolkovou republikou boli vypracované štrukturálne plány pre sektory mäso, mlieko a hydina.

Ing. Magdaléna Rosinová, CSC., Ministerstvo pôdohospodárstva SR, Slovenská republika

V súčasnosti sa pripravuje program poradenstva pre transformáciu štrukturálnych plánov do praxe pre tieto sektory do konca roka 1997.

Harmonizácia práva Slovenskej republiky s právom Európskej únie je veľmi zložitý a namáhavý proces vyžadujúci si odborné, jazykové ale i právne znalosti a spoluprácu medzi riadiacimi, výskumnými, kontrolnými i výrobnými zložkami. Harmonizácia sa teda týka každého z nás.

POKYNY PRO AUTORY

Časopis uveřejňuje původní vědecké práce, krátká sdělení a výběrově i přehledné referáty, tzn. práce, jejichž podkladem je studium literatury a které shrnují nejnovější poznatky v dané oblasti. Práce jsou uveřejňovány v češtině, slovenštině nebo angličtině. Rukopisy musí být doplněny krátkým a rozšířeným souhrnem (včetně klíčových slov).

Autorem je plně odpovědný za původnost práce a za její věcnou i formální správnost. K práci musí být přiloženo prohlášení autora o tom, že práce nebyla publikována jinde.

O uveřejnění práce rozhoduje redakční rada časopisu, a to se zřetelem k lektorským posudkům, vědeckému významu a přínosu a kvalitě práce.

Rozsah vědeckých prací nemá přesáhnout 15 stran psaných na stroji včetně tabulek, obrázků a grafů. V práci je nutné používat jednotky odpovídající soustavě měrových jednotek SI (ČSN 01 1300).

Vlastní úprava rukopisu má odpovídat státní normě ČSN 88 0220 (formát A4, 30 řádek na stránku, 60 úhůžů na řádku, mezi řádky dvojité mezery), k rukopisu je vhodné přiložit disketu s prací pořízenou na PC v některém textovém editoru, nejlépe v T602, a s grafickou dokumentací. Tabulky, grafy a fotografie se dodávají zvlášť, nepodlepují se. Na všechny přílohy musí být odkazy v textu.

Pokud autor používá v práci zkratky jakéhokoliv druhu, je nutné, aby byly alespoň jednou vysvětleny (vypsány), aby se předešlo omylům. V názvu práce a v souhrnu je vhodné zkratky nepoužívat.

Název práce (titul) nemá přesáhnout 85 úhůžů. Jsou vyloučeny podtitulky článků.

Krátký souhrn (Abstrakt) je informačním výběrem obsahu a závěru článku, nikoliv však jeho pouhým popisem. Musí vyjádřit všechno podstatné, co je obsaženo ve vědecké práci, a má obsahovat základní číselné údaje včetně statistických hodnot. Musí obsahovat klíčová slova. Nemá překročit rozsah 170 slov. Je třeba, aby byl napsán celými větami, nikoliv heslovitě. Je uveřejňován a měl by být dodán ve stejném jazyce jako vědecká práce.

Rozšířený souhrn (Abstract) je uveřejňován v angličtině, měl by v něm být v rozsahu cca 1–2 strojopisných stran komentovány výsledky práce a uvedeny odkazy na tabulky a obrázky, popř. na nejdůležitější literární citace. Je vhodné jej (včetně názvu práce a klíčových slov) dodat v angličtině, popř. v češtině či slovenštině jako podklad pro překlad do angličtiny.

Úvod má obsahovat hlavní důvody, proč byla práce realizována a velmi stručnou formou má být popsán stav studované otázky.

Literární přehled má být krátký, je třeba uvádět pouze citace mající úzký vztah k problému.

Metoda se popisuje pouze tehdy, je-li původní, jinak postačuje citovat autora metody a uvádět jen případné odchylky. Ve stejné kapitole se popisuje také pokusný materiál.

Výsledky – při jejich popisu se k vyjádření kvantitativních hodnot dává přednost grafům před tabulkami. V tabulkách je třeba shrnout statistické hodnocení naměřených hodnot. Tato část by neměla obsahovat teoretické závěry ani dedukce, ale pouze faktické nálezy.

Diskuse obsahuje zhodnocení práce, diskutuje se o možných nedostacích a práce se konfrontuje s výsledky dříve publikovanými (požaduje se citovat jen ty autory, jejichž práce mají k publikované práci bližší vztah). Je přípustné spojení v jednu kapitolu spolu s výsledky.

Literatura musí odpovídat státní normě ČSN 01 0197. Citace se řadí abecedně podle jména prvních autorů. Odkazy na literaturu v textu uvádějí jméno autora a rok vydání. Do seznamu se zařadí jen práce citované v textu. Na práce v seznamu literatury musí být odkaz v textu.

Na zvláštním listě uvádí autor plné jméno (i spoluautorů), akademické, vědecké a pedagogické tituly a podrobnou adresu pracoviště s PSČ, číslo telefonu a faxu, popř. e-mail.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

Original scientific papers, short communications, and selectively reviews, that means papers based on the study of technical literature and reviewing recent knowledge in the given field, are published in this journal. Published papers are in Czech, Slovak or English. Each manuscript must contain a short and a longer summary (including the key words).

The author is fully responsible for the originality of his paper, for its subject and formal correctness. The author shall make a written declaration that his paper has not been published in any other information source.

The board of editors of this journal will decide on paper publication, with respect to expert opinions, scientific importance, contribution and quality of the paper.

The paper extent shall not exceed 15 typescript pages, including tables, figures and graphs.

Manuscript layout shall correspond to the State Standard ČSN 88 0220 (quarto, 30 lines per page, 60 strokes per line, double-spaced typescript). A PC diskette should be provided with the paper, written in an editor program, preferably T602, and with graphical documentation. Tables, figures and photos shall be enclosed separately. The text must contain references to all these annexes.

The title of the paper shall not exceed 85 strokes. Subtitles of the papers are not allowed either.

Abstract is an information selection of the contents and conclusions of the paper, it is not a mere description of the paper. It must present all substantial information contained in the paper. It shall not exceed 170 words. It shall be written in full sentences, not in form of keynotes, and comprise base numerical data including statistical data. It must contain key words. It should be submitted in English and if possible also in Czech or Slovak.

Introduction has to present the main reasons why the study was conducted, and the circumstances of the studied problems should be described in a very brief form.

Review of literature should be a short section, containing only literary citations with close relation to the treated problem.

Only original method shall be described, in other cases it is sufficient enough to cite the author of the used method and to mention modifications of this method. This section shall also contain a description of experimental material.

In the section **Results** figures and graphs should be used rather than tables for presentation of quantitative values. A statistical analysis of recorded values should be summarized in tables. This section should not contain either theoretical conclusions or deductions, but only factual data should be presented here.

Discussion contains an evaluation of the study, potential shortcomings are discussed, and the results of the study are confronted with previously published results (only those authors whose studies are in closer relation with the published paper should be cited). The sections Results and Discussion may be presented as one section only.

The citations are arranged alphabetically according to the surname of the first author. References in the text to these citations comprise the author's name and year of publication. Only the papers cited in the text of the study shall be included in the list of references. All citations shall be referred to in the text of the paper.

If any abbreviation is used in the paper, it is necessary to mention its full form at least once to avoid misunderstanding. The abbreviations should not be used in the title of the paper nor in the summary.

The author shall give his full name (and the names of other collaborators), academic, scientific and pedagogic titles, full address of his workplace and postal code, telephone and fax number or e-mail.

OBSAH – CONTENT

Cox M.: Implications of Uruguay round for CEE countries agriculture	249
Buckwell A.: Poľnohospodárske otázky vstupu do EÚ	251
Pitoňák A.: Predpokladané zmeny agrárnej politiky pod vplyvom GATT a Asociačnej dohody	255
Fillo M., Pakši M.: Príležitosti slovenského poľnohospodárstva z hľadiska prebiehajúcich integračných procesov.....	263
Thomson K. J.: Náčrt budúceho strategického rámca pre poľnohospodárstvo na Slovensku: vplyv EÚ a vstupu do GATT	269
Podolák A.: Poľnohospodárstvo SR z hľadiska agrárnej politiky EÚ.....	273
Stehlo P., Čížmárik L.: Kompetitívnosť agrárnych komodít na trhoch EÚ.....	277
Randel A.: Sanitary and phytosanitary issues. Protecting human, animal a plant life and health while facilitating trade.....	285
Rosinová M.: Harmonizácia potravinárskej legislatívy s právom Európskej únie	289